

EUROPEAN CONFERENCE

Conference Proceedings

III International Science Conference
«Innovative methods in education, science
and business: challenges and opportunities»

September 16-18, 2024

Antwerp, Brussels

INNOVATIVE METHODS IN EDUCATION, SCIENCE AND BUSINESS: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Abstracts of III International Scientific and Practical Conference

Antwerp, Brussels
(September 16-18, 2024)

UDC 01.1

ISBN – 9-789-40375-846-6

The III International Scientific and Practical Conference «Innovative methods in education, science and business: challenges and opportunities», September 16-18, 2024, Antwerp, Brussels. 169 p.

Text Copyright © 2024 by the European Conference (<https://eu-conf.com/>).

Illustrations © 2024 by the European Conference.

Cover design: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© Cover art: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Ievstafiiieva I., Buchkovska V. Pumpkin is a valuable garden culture. Abstracts of III International Scientific and Practical Conference. Antwerp, Brussels. Pp. 8-10.

URL: <https://eu-conf.com/en/events/innovative-methods-in-education-science-and-business-challenges-and-opportunities/>

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES		
1.	Ievstafiieva I., Buchkovska V. PUMPKIN IS A VALUABLE GARDEN CULTURE	8
2.	Гордієнко В.В. СЕЛЕКЦІЯ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ	11
ART HISTORY		
3.	Nikolenko R.V. MODERN DIGITAL TECHNOLOGIES IN PIANO EDUCATION IN THE CONTEXT OF DISTANCE LEARNING	14
BIOLOGY		
4.	Melikova Z.G. THE MAIN CHARACTERISTIC FEATURES OF FISH BELONGING TO THE GENUS ZANDER (SANDER LUCIOPERCA)	17
CHEMISTRY		
5.	Букет О.І., Лінючева О.В., Бутенко О.С. МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ БІОЛОГІЧНОГО СПОЖИВАННЯ КИСНЮ В ВОДНИХ СЕРЕДОВИЩАХ РИБНИХ ГОСПОДАРСТВ АМПЕРОМЕТРИЧНИМ СЕНСОРОМ	19
ECONOMY		
6.	Khosrovlu F. OVERVIEW OF INTERNATIONAL KNOWLEDGE MANAGEMENT EXPERIENCE IN THE USA, FINLAND, SINGAPORE, AND AZERBAIJAN	22
7.	Ibrahimli M.S. ANALYSIS OF THE ROLE OF INNOVATION IN THE POST- COVID-19 PERIOD	25
8.	Stadnyk G.V. PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF SMALL ENERGY ENGINEERING IN UKRAINE: WORLD TRENDS, FEATURES, CONTRADICTIONS	29

9.	Білокудря А.В. ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ І ВОЄННОГО СТАНУ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	31
10.	Ждек В.М. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ РИЗИКІВ І СТРАХУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	39
11.	Клещов А.Й. МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА ЕКОІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ	42
12.	Чобітько В.І. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ В УКРАЇНИ	45
HISTORY		
13.	Стрілець В.В. ПЕРШИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ХАРКІВСЬКО- МИКОЛАЇВСЬКОЇ ЗАЛІЗНИЦІ – ЛЮБОТИНСЬКЕ ДВОКЛАСНЕ ЗАЛІЗНИЧНЕ УЧИЛИЩЕ	47
14.	Усмонов И.Ф. "ТАЪВИЛОТ АЛ-ҚУРЪОН" АСАРИ ИСЛОМ АҚИДАСИГА ОИД ЙИРИК МАНБА	53
JURISPRUDENCE		
15.	Аванесян Г.М., Лісний І.А., Стрілко Д.Л. МОМЕНТ ВИНИКНЕННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ : ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ	56
16.	Вереша Р.В., Карпунцов В.В. ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ В СИСТЕМІ ПРАВОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ (ІТ ІНСТРУМЕНТИ ТА ЇХ ПЕРСПЕКТИВА)	59
17.	Оніщик Ю.В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ	63

18.	Ярема О.Г. РЕАЛІЗАЦІЯ ОСНОВНИХ ЗАСАД ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ	67
MANAGEMENT, MARKETING		
19.	Місевич М., Бичіна Т., Євтух С. КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ У ВИСОКОТОВАРНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ	70
20.	Самофалов Д.М. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПЛОДІВ ТА ЯГІД: ДОСВІД ЄС	74
MEDICINE		
21.	Ахмедова К.М., Голозубова О.В. ВПЛИВ SGTL2 ІНГІБІТОРА ЕМПАГЛІФЛОЗИНУ НА РІВЕНЬ АДРОПІНУ У ХВОРИХ НА ЦД 2 ТИПУ З ХХН ТА ЕСЕНЦІЙНУ ГІПЕРТЕНЗІЮ	77
PEDAGOGY		
22.	Baimukhan G., Ivatov S. UTILIZING DIGITAL STORYTELLING TO DEVELOP FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF PRIMARY SECONDARY SCHOOL STUDENTS	81
23.	Bohdan A., Bohdan M. POPULAR METHODS OF LEARNING ENGLISH IN DISTANCE LEARNING CONDITIONS	87
24.	Nematov Mashxurbek Inomjon ugli THE CONTENT OF THE DEVELOPMENT OF ETHNOPEDAGOGICAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS ON THE BASIS OF HISTORICAL ETHNOGRAPHIC MATERIALS	89
25.	Бобилев М.М. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	94

26.	Нагорна Г. О. САМОУПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНИМИ ІДЕЯМИ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО І ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МУЗИКАНТА	97
27.	Галущенко В.І., Корах А.О. АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПАТОГЕНЕЗУ СИСТЕМНОГО ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	99
28.	Гачак-Величко Л.А. ПОТЕНЦІАЛ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ	102
29.	Готовцева В.І., РОЗВИТОК УМІНЬ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ РОЗВИТКУ МЕДІА ТЕХНОЛОГІЙ	105
30.	Динько В.А., Голіяд Р.О. ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	108
31.	Корняк Н.М. ЗМІСТ КОНЦЕРТНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗВИТКУ ДУХОВНОСТІ БАКАЛАВРІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	111
32.	Косован А.О., Денисенко В.В. ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ	115
33.	Кушнір Н.М. ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЗАСОБІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	119
PHILOLOGY		
34.	Boyko Y., Kiyko S. TERMINOLOGY SYSTEM OF ENGINEERING PSYCHOLOGY	123
35.	Yelyzaveta D. HISTORY OF CRIMINAL NICKNAMES IN MEDIA	129

36.	Гринько Л.В., Ніцевич А.О., Міхайленко Ю.О. СПЕЦИФІКА ІСПАНСЬКОЇ ГЕНДЕРНОЇ КАРТИНИ СВІТУ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ КОГНІТИВНИХ ТА КОМУНІКАТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	133
PHILOSOPHY		
37.	Botirova Nigina Bahodir qizi TASAVVUFDA SABR TUSHUNCHASI	140
38.	Shakarov Jasurbek Shavkat ugli THE ROLE OF COMPETITIVE CULTURE IN THE HISTORY OF UZBEK NATIONAL-SPIRITUAL DEVELOPMENT	143
PSYCHOLOGY		
39.	Khasanova S.S. THE IMPORTANCE OF EMOTIONAL STATES FOR ADOLESCENTS' SELF-EXPRESSION IN THE EDUCATIONAL PROCESS	149
40.	Лялюк Ю.Р. РОЛЬ ІНТЕГРАТИВНИХ ПСИХОТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ	153
41.	Чепур О.О., Шевчук В.В., Тесленко М.М. ПСИХОМЕТРИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ПРИ ВІДБОРІ ПЕРСОНАЛУ	156
STATE ADMINISTRATION		
42.	Грушецький В.В. АДАПТАЦІЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ДО УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА РІШЕННЯ	160
TECHNICAL SCIENCES		
43.	Savinova A.O. PROSPECTIVE DESIGNS OF AVIATION ENGINES	164
44.	Бойчук Т., Мар'ян С. ПРОБЛЕМАТИКА КЛАСИФІКАЦІЇ ЗАПИТІВ ДО ТЕХНІЧНОЇ ПІДТРИМКИ НА ПРИКЛАДІ ІНФОРМАЦІЙНО- ОБЧИСЛЮВАЛЬНОГО ЦЕНТРУ УНІВЕРСИТЕТУ	167

PUMPKIN IS A VALUABLE GARDEN CULTURE

Ievstafiieva Iuliia

PhD, Associate Professor
Higher education institution «Podillia State University»

Buchkovska Vita

PhD, Associate Professor
Higher education institution «Podillia State University»

The priority of the state policy of post-war revival should be balanced, sustainable agriculture and rational nature management. Fodder production is the factor that can ensure the balanced development of crop production, agriculture, animal husbandry and rational nature management. The use of cheap fodder crops in the fodder production system will make it possible to bring this industry to a high level of profitability.

In addition to business projects for the cultivation of exotic crops, which are gaining more and more popularity and are in great demand, the idea of growing such well-known and accustomed to temperate climate vegetables as sunflower, sugar beet, corn attracts no less attention of agrarian farmers. Pumpkin can rightfully be included in the same category.

Pumpkin is a juicy autumn-winter feed for all farm animals and especially for dairy cows. This tasty, dietary food is readily eaten by animals.

Pumpkin contains little fat and fiber, and little protein (1-2%), and about half of it is made up of amides. Some varieties of pumpkin are rich in carotene. Pumpkin is considered a good dairy feed for dairy cows and fattening animals. However, there is information that even small pieces of pumpkin (12-15 kg) gave milk a tart taste. Pumpkin well stimulates the activity of the digestive glands and has a mild laxative effect. Cows are fed pumpkin raw, cut into large pieces. Pigs eat it well, both alone and mixed with other fodder.

Due to its high food, fodder and dietary value, as well as the constant increase in demand for pumpkin oil, the profitability of growing this crop both on an industrial scale and in medium or small farms is quite high. The purchase price of pumpkin seeds in Europe (Austria) varies between 3-4 euros/kg (depending on its quality), and on the domestic consumer market it is about 1000 euros per ton.

In the case of growing high-yielding varieties, up to 1.5-2 tons of seeds can be collected from one hectare. Oil varieties are more valuable, but they have a lower yield (up to 800 kg/ha). This is one of the few truly useful vegetables that can produce good crops even on poor soils. In addition, pumpkins are resistant to aggressive environmental factors and many pathogens.

Pumpkin rich in glucose, starch, carotene, fiber. Contains a lot of manganese, calcium, magnesium, zinc, iron, pectin, organic acids and protein compounds.

Pumpkin is rich in vitamin components: vitamin A, group B vitamins, nicotinic and ascorbic acids, tocopherol.

Pumpkin is a kind of vitamin and mineral supplement, the elements of which affect all physiological processes, organs of vision, immune and nervous systems, liver, digestive organs, skin, metabolism and other life manifestations.

Calorie content of 100 g of fruit is about 22 kcal. 1 kg of pumpkin contains 85 g of dry matter.

Pumpkin dry matter content: exchangeable energy, for cattle) – 12,24 MJ, net lactation energy – 6,94 MJ, crude protein – 165 g, digestible protein – 172,4 g, crude fiber – 177 g, easily digestible carbohydrates – 353 g, starch – 106 g, crude fat – 47 g.

The nutritional value of pumpkins depends on a number of factors, namely the variety, natural and climatic conditions and agricultural techniques. Yes, the level of sugars in different varieties of pumpkin can differ several times.

Excessive application of nitrogen fertilizers leads to the overdevelopment of leaf-stem mass and a decrease in yield, accumulation of nitrate nitrogen in fruits is possible.

Harvesting of pumpkins is carried out at the end of summer and in autumn before frosts when technical maturity is reached (drying of the peduncle, yellowing of the leaves, acquisition of varietal color and pattern, compaction of the skin are noted). In order to increase the duration of storage of pumpkins, it is advisable to leave the stem.

Wide-reaching conveyors are used for selective harvesting, the conveyor belt moves the fruits into the body that runs next to the transport. In the case of continuous harvesting, the most appropriate is the mechanized collection of fruits in rolls - with a roll former, pick-up and soft stacking in transport. When transporting, the container method is preferred, its use reduces labor costs, preserves product quality, and reduces transport downtime.

Ripe, undamaged fruits are stored. Feed is stored in dry rooms with air humidity slightly above 70%, at normal pumpkin temperature – up to 10 °C. If the necessary conditions are met, the duration of storage can be up to 6 months.

When storing in trenches or sides, pumpkins are laid in layers, sprinkled with straw, ventilation ducts must be arranged. The side is covered with a layer of straw of about 50 cm, covered with earth for 30-40 cm.

Watermelons are used in the preparation of combined silage with straw (3 parts of watermelons to 1 part of straw), as well as as a source of vitamins in the preparation of corn silage (the percentage of the additive depends on the level of the total moisture content of the silage). It is possible to freeze fruits and use them in feeding after thawing.

Quality assessment must be carried out before use in feeding. Fruits must be intact, blows, punctures and scratches create favorable conditions for the development of microorganisms.

Recommended feeding rates: Cattle. For adult animals – 8-10 kg/head. per day (maximum – 15 kg/cap. per day), young animals – 3-6 kg/cap. per day Small cattle. For adult animals – 2-3 kg/head. per day (up to 4 kg/cap. per day), young animals – 1-2 kg/cap. per day Horses For adult animals – 1-2 kg/head. per day pigs They are fed in a mixture with other feeds. For adult animals – 3 kg/head. per day. For young animals

–1 kg/head. per day Rabbits For adults – up to 200 g/head. per day Bird. They are fed in a grated form mixed with other feeds. Adult chickens – 20 g/head. per day, for turkeys – 70 g/head. per day, for ducks – 80 g/head. per day, for geese – up to 200 g/head. per day.

Therefore, pumpkins are a valuable and nutritious feed for animals. The advantages of this feed include: simplicity and economy of processing, high yield, dietary and milk-producing properties, good edibility and positive effect on product quality, high vitamin content and positive effect on the overall digestibility of the diet. In addition, adsorbing properties and the possibility of use in detoxification to remove salts of heavy metals should be considered positive.

Along with the positive, it should be noted that pumpkins are characterized by low energy content and low protein content. They require the provision of special conditions for sufficient shelf life, the storage of only undamaged fruits, and mandatory crushing before feeding.

СЕЛЕКЦІЯ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ

Гордієнко Владислав Володимирович,
факультету агротехнологій та природокористування
Сумський національний аграрний університет

Актуальність дослідження. Зважаючи на глобальні виклики, такі як зростання населення, кліматичні зміни та підвищення вимог до якості та безпечності продуктів харчування, селекція озимої пшениці набуває особливої актуальності. Створення нових сортів, стійких до хвороб, шкідників та несприятливих погодних умов, є ключовим завданням для забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку сільського господарства. Крім того, розробка сортів з високими харчовими якостями та здатних ефективно використовувати ресурси, є вимогою сучасного ринку.

Мета дослідження – провести всебічний аналіз теоретичних основ селекції озимої пшениці з метою обґрунтування її важливості для аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Селекція озимої пшениці – це багатоетапний процес, який починається зі збору та аналізу генетичного різноманіття. Використовуючи сучасні молекулярні методи, дослідники визначають генетичні маркери, пов'язані з бажаними ознаками (врожайність, стійкість до хвороб, якість зерна тощо). Далі, шляхом схрещування рослин з різними комбінаціями цих маркерів, отримують нові гібриди. За допомогою методів молекулярної селекції вдається значно прискорити цей процес та підвищити його ефективність [1].

Отримані гібриди піддаються ретельним польовим випробуванням, де оцінюються їхні агрономічні та якісні показники. Найперспективніші лінії відбираються для подальшого розмноження та державного сорто випробування. Важливим аспектом селекції є збереження генетичних ресурсів, яке забезпечує основу для створення нових сортів в майбутньому.

Селекція озимої пшениці є стратегічно важливим напрямом для забезпечення продовольчої безпеки України. Незважаючи на зростання кількості зареєстрованих сортів, включаючи іноземні, саме вітчизняні сорти, адаптовані до наших кліматичних умов, демонструють найвищу ефективність. Досвід компанії "Агрофірма "Сади України" підтверджує, що за короткий період можна створити конкурентоспроможні сорти, які задовольняють потреби сучасного агровиробництва [1].

Наші сорти озимої пшениці успішно конкурують з іншими сортами на українському ринку, демонструючи високу врожайність та адаптивність до різних умов вирощування. Широке географічне розповсюдження наших сортів підтверджує їхню високу якість та затребуваність серед аграріїв. Постійно працюючи над покращенням характеристик наших сортів, ми прагнемо забезпечити українських аграріїв надійним насінним матеріалом [2].

Сорт "Кан" – це напівінтенсивна озима пшениця з високою зимостійкістю (витримує морози до -18°C), що робить його надійним для вирощування в умовах української зими. Рослини сорту характеризуються потужним колосом, добре заповненим зерном, що забезпечує високу потенційну врожайність. Крім того, сорт "Кан" відзначається високим вмістом білка, що робить його цінним для виробництва хлібобулочних виробів високої якості (рис. 1).

Рис. 1. Пшениця озима Кан

Сорт "Ліль" – універсальний сорт озимої пшениці, який характеризується високою адаптивністю до різних умов вирощування. Висока посухо- та зимостійкість (витримує морози до $-17,5^{\circ}\text{C}$) роблять його надійним для вирощування в різних регіонах. Невисокі рослини з потужним колосом забезпечують високу врожайність та стійкість до вилягання. Зерно сорту "Ліль" відзначається високими хлібопекарськими якостями (рис. 2).

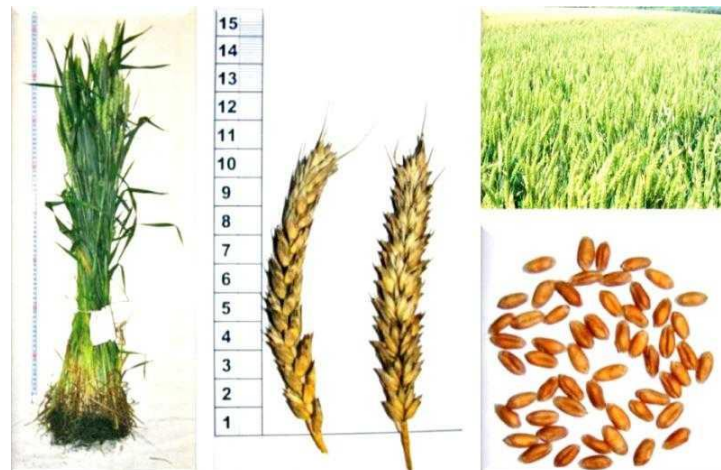

Рис. 2. Пшениця озима Ліль

Сорт "Лаваль" – це новий інтенсивний сорт озимої пшениці, який характеризується високою адаптивністю до різних умов вирощування. Висока посухо- та зимостійкість (витримує морози до -17°C), стійкість до хвороб і вилягання роблять його надійним для вирощування в різних регіонах. Невисокі

рослини з потужним колосом забезпечують високу врожайність та якість зерна [3].

Рис. 3. Пшениця озима Лаваль

Висновки. Результати досліджень свідчать про високий потенціал нових селекційних ліній. Незважаючи на екстремальні погодні умови (суха осінь, сильні морози без снігу), вітчизняні сорти продемонстрували значно кращу зимостійкість та посухостійкість порівняно з іноземними аналогами.

Список літератури

1. Моргун В.В. Генетика і селекція в Україні на межі тисячоліть. К. : Логос, 2001. 638 с.
2. Нова українська селекція пшениці – конкурентна врожайність та гарантований прибуток. URL: <https://www.agronom.com.ua/nova-ukrayinska-selektsiya-pshenytsi-konkurentna-vrozhajnist-ta-garantovanyj-prybutok/>
3. Селекція озимої пшениці. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/biolog/26431/>

MODERN DIGITAL TECHNOLOGIES IN PIANO EDUCATION IN THE CONTEXT OF DISTANCE LEARNING

Nikolenko Roksana Viktorivna

PhD (musical art),
Senior Lecturer at the Department of Piano
Kharkiv State Academy of Culture

Today, the issue of updating the content of education by involving various digital technologies in traditional teaching methods is relevant. Piano education is no exception in this sense, as it has undergone significant transformations in the context of Ukrainian military realities and distance learning. It is worth noting that various aspects of the use of digital technologies in music education have already been the subject of scientific research by both Ukrainian and foreign researchers.

The work of Yitian Niu (Niu, 2021) examines the specifics of multimedia network teaching in the development of piano skills, identifying the advantages and disadvantages of this new method. The principles of using certain digital applications and programmes in the music educational process are highlighted, in particular, in the works of Eva Parkita (Parkita, 2021), Benno Spieker and Morel Koren (Spieker & Koren, 2021), Ma Run Tao and Ma Runchun (Ma & Ma, 2022), Iryna Levytska and Tetiana Osadcha (Levytska & Osadcha, 2023). Some features of the organisation of distance learning process by instrumentalists using digital technologies are considered in the study by Olha Liashenko and Tetiana Butenko (Liashenko & Butenko, 2021).

However, the issue of the specifics of organising individual lessons in a special piano class with the use of modern digital technologies has not yet received proper scientific understanding. In the context of this study, we will focus on the advantages of certain digital technologies, which, in our opinion, are most appropriate for use in the educational process of music universities, which in Ukraine is now mostly conducted in an online or combined format.

One of the digital tools that is actively used in Ukrainian music higher education in general and piano education in particular is Google Classroom. Its advantages are the rather high sound quality when conducting a lesson via Google meet video conference, and the ability to download and store auxiliary methodological materials that help higher education students to better learn the material. It is also worth noting the opportunity for students to share recordings of their own performance of pieces from their individual repertoire via Google Classroom. This makes it much easier for teachers to control activities and allows them to track the creative, artistic and performance progress of each student.

Another effective digital tool for organising individual piano lessons is the Zoom platform. This application also has a significant advantage in terms of sound quality and the transmission of various nuances of playing the instrument. In addition, it gives students the opportunity to create video recordings of performances in both video and

audio formats. This allows the teacher to create a fairly complete sound picture of the performance and provide effective comments and advice on further work on a particular piece of music. It is also worth noting that the mobile version of Zoom (as well as Google meet in Classroom) contains another useful feature for teaching piano - changing the camera mode, which allows both the teacher and the student to demonstrate the overall picture of the performance using the front camera, if necessary, or to focus only on a clear image when switching to the main ('back') camera.

Continuing the discussion of the most convenient digital technologies for providing individual piano lessons in online or combined formats, it is worth mentioning the well-known video service Youtube. It allows piano students to find different interpretive versions of the pieces they perform, created by famous pianists of both the present and the past, analyse them and thus create a holistic view of the specifics of the artistic image and the peculiarities of the musical drama of a certain piece.

In addition, it is worth paying attention to such convenient devices for organising the learning process as a tablet or smartphone, which are nowadays essential attributes of a person of the digital age. They allow piano students to make high-quality audio and video recordings of their performance. They are an effective tool for further analysis and correction of the achieved result, both during independent work and during lessons with a teacher. In addition, these devices provide an opportunity to effectively use all of the above applications during classes.

Of course, in order to achieve the set educational goals and objectives, these digital tools should be used in a complex, especially when the educational process is conducted in an online or combined format and communication between the student pianist and the teacher takes place in a conditionally mediated format.

References

1. Ma R., & Ma R. (2022). Piano education online: Challenges and solutions. *Education and Information Technologies*, 2022, 1359-1372. URL: <https://doi.org/10.1007/s10639-022-11242-x> (date of access: 09.09.2024).
2. Niu, Y. (2021). Penetration of Multimedia Technology in Piano Teaching and Performance Based on Complex Network. *Mathematical Problems in Engineering*, 2021, 1-12. URL: <https://doi.org/10.1155/2021/8872227> (date of access: 09.09.2024).
3. Parkita, E. (2021). Digital Tools of Universal Music Education. *Central European Journal of Educational Research*, 3(1), 60-66. <https://doi.org/10.37441/cejrer/2021/3/1/9352> (date of access: 08.09.2024).
4. Spieker, B., & Koren, M. (2021). Perspectives for music education in schools after COVID-19: The potential of digital media. *Min-Ad: Israel Studies in Musicology*, 18, 74-85. <https://min-ad.org.il/min-ad/article/view/40> (date of access: 08.09.2024).
5. Levytska, I. M., & Osadcha, T. V. (2023). The use of cloud and mobile technologies in the process of distance learning of future music teachers. *Scientific notes. Series: Pedagogical Sciences*, (209), 232-237. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-209-232-237/> (date of access: 08.09.2024).

6. Lyashenko, O. D., and Butenko, T. M. (2021). Specifics of the activity of an instrumentalist teacher in the context of the COVID-19 pandemic. *Scientific notes. Series: Pedagogical Sciences*, (199), 140-144. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-199-140-144> (date of access: 08.09.2024).

THE MAIN CHARACTERISTIC FEATURES OF FISH BELONGING TO THE GENUS ZANDER (SANDER LUCIOPERCA)

Melikova Zemina Gismet

Azerbaijan State Pedagogical University, Faculty of Chemistry and Biology, teacher

There are 5 species of fish belonging to the genus Zander (Pikeperches). There are 2 types of Zander (Pikeperches) in Azerbaijani waters: river and marine. The ventral (belly) fins of fish belonging to the genus Zander are separated from each other. The distance between them is more than $\frac{2}{3}$ of the width at the base of the ventral fin. The canine teeth of fish belonging to this genus are more or less developed. The lateral line passes over the caudal (tail) fin and divides into branches leading to the lower and upper parts.

River Zander (Pikeperches) fish has 2 dorsal fins. There are 12-16 branched on the front fin, 2-3 unbranched on the rear fin, 18-24 branched, 2-3 unbranched, 10-14 branched bony rays in the anal fin. The rays on the front dorsal fin are hard and thorn-shaped. The number of scales along the lateral line of river Zander is 87-98. Its body shape is elongated and partially circular. The mouth is large, placed on 9-tip (caudal) of the body, and has sharp teeth. The body is covered with small scales, and there are 9-12 stripes along the body. The length of the river Zander is 75 cm, the mass is 1.6 kg, and these fish live up to 8 years.

The mass of Zander fish distributed in the Azerbaijani waters differs from each other. The mass of the species living in Hajigabul lake is from 60.0 g to 1235.0 g., the mass of the species living in Aghgol varies from 40.7 g to 1965.0 g, 536.0 g on average, then the mass of the species living in Nakhlikhchala lake varied from 38.9 g to 793.0 g, on average, 918.8 g and the average mass is 335.8 g. Sander fish spawn all at once. The productivity of these species living in Hajigabul lake varies between 43056 - 187502 eggs on average, spawn 114,419 on average. Zander fish living in Aghgol lake vary between 180285 - 416380, and spawn 319679 on average. In Nakhlikhchala lake, varying between 25,968-101,728, Sander fish spawn 65,228 on average.

Zander is widely distributed in Volga, Ural, Terek, Kura, Gumbashi, Shafidrud, Artek rivers, Gyzyllaghaj, Agrakhan bays, Sari-su, Hajigabul, Mehman lakes, Mingachevir, Varvara, Shamkir, Nakhchivan reservoirs. Females of the Zander fish distributed in the Lesser Gyzyllaghaj Bay reach sexual maturity at the age of 2 years, and males at 3. Zander fish reach mass sexual maturity at the age of 3-4 years. When the water temperature is 7.0-11.50C, they spawn from the end of February to the end of March.

There are more than 18 branched rays in the dorsal fin of the sea Zander fish. The width of the forehead is greater than the transverse diameter of the eye. The number of vertebrae is 42-44. These fish have canine teeth above their jaws and palate. The calcification is covered with scales. The distance between the ventral fins is either

less than or equal to the width of their lower part. The upper jaw extends to the edge of the eye or reaches the edge of the pupil. The rostrum is wide and long. In mature fish, the width of the forehead is much larger than the diameter of the eye. The number of blind protrusions is 5-7. The body of the sea Zander fish is light gray with 12-13 transverse dark spots on it. Sometimes the body of Zander fish is dark in color and no spots. The length of the sea Zander fish is 62 cm. The number of scales on the lateral line is equal to 78-84. The body shape of the sea Zander fish is elongated and relatively tall. The scales of these fish are small, and there are 12-13 transverse stripes on the body. The posterior part of the calcifications is completely covered with scales. The sea Zander fish has a large mouth and teeth. These fish with a body length of 55 cm and a mass of 2.2 kg reach sexual maturity at the age of 3 years. These fish are widespread in the stone biotope, mainly in the northern part of the South Caspian Sea. These fish, which reach sexual maturity at the age of 3-4, spawn in April and May, mainly in the coastal zones of the sea and in areas up to 10 m deep. The development of embryo takes 6-8 days. The number of eggs laid by each individual of these fish varies between 13,000-126,000, and on average is 45,000.

Sea Zander fish is one of the valuable and important fish of the Middle and South Caspian. Depending on the environment in which they live, fish from the genus Zander differ from each other in terms of body length and mass. Thus, the length of sea Zander fish hunted near Sumgait city is 19-49 cm, and its weight varies between 1400-2400 g. Sessile river Zander fish in the Kura River are distinguished by their smaller body size compared to sea Zander fish. The species hunted in the Lesser Gyzyllaghaj Bay differ in their smaller body size. So, the body length of the species distributed is 20-40 cm, and the mass varies between 180-885 g. Zander fish live up to 8 years. Zander fish living in different waters differ from each other in terms of growth rate.

Unfortunately, after the 1960s, the number of these fish has decreased significantly due to the development of the oil industry in the sea. Currently, the name of the marine class is included in the "Red Book" of Azerbaijan. In addition to the prohibition of hunting this fish, measures are also being taken to artificially increase.

References:

1. NOVITSKY, R. A. & ZHUKOV, A. V. (2000) Differentiation inside a population of Volga zander *Stizostedion volgensis* from the Dneprovskoye Reservoir. *Vestnik Zoologii* 34: 63–70. [in Russian]
2. RINCON, P. A. (2000) Big fish, small fish: still the same species. Lack of morphometric evidence of the existence of two sturgeon species in the Guadalquivir River. *Marine Biology* 136: 715–723

МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ БІОЛОГІЧНОГО СПОЖИВАННЯ КИСНЮ В ВОДНИХ СЕРЕДОВИЩАХ РИБНИХ ГОСПОДАРСТВ АМПЕРОМЕТРИЧНИМ СЕНСОРОМ

Букет Олександр Іванович

кандидат технічних наук, доцент
доцент кафедри технології електрохімічних виробництв
Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського

Лінючева Ольга Володимирівна

доктор технічних наук, професор
декан хіміко-технологічного факультету
Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського

Бутенко Олександр Сергійович

аспірант кафедри технології електрохімічних виробництв
Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського

Зниження собівартості виробництва продуктів харчування є важливим фактором підтримки відтворення популяції населення певної логістично з'язаної території, що сприяє вирішенню базових проблем у тому числі підтримки молоді. Найбільш критичним, з точки зору підтримки молодих зростаючих організмів, є забезпечення їх білковим харчуванням, особливо з підвищеним вмістом фосфору, необхідним для функціонування та формування головного мозку (останнє продовжується до віку 27...30 років). Тому збільшення рентабельності рибних господарств з цієї точки зору є важливою задачею в рамках програм формування здорового й розвиненого молодого покоління громадян.

Прямим і на перший погляд найпростішим способом збільшення рентабельності виробництва рибних продуктів харчування є збільшення густини зариблення садків для вирощування риби. Проте такий шлях окрім проблем ветеринарно-фармакологічного й логістичного характеру наштовхується на банальну технологічну проблему підтримання оптимальної концентрації кисню у воді, яка містить дві основні складові: споживання кисню цільовою рибою та біологічне споживання кисню мікроорганізмами, що активно розмножуються у воді внаслідок біологічних процесів життєдіяльності риби та технологічних процесів підтримання її життєдіяльності. Практика роботи рибних господарств показує, що саме визначення біологічного споживання кисню (БСК) становить основну проблему в прогнозуванні довготривалих результатів штучного розведення риби в густозаселених садках.

Отже, визначення БСК по місцю відбору проби є нетривіальною задачею, спробою вирішення якої є заплановані авторами роботи. Загальна конструкція пристрою для визначення БСК є достатньо простою: абсолютно непрозора термостатована ємність для герметичного утримання проби досліджуваної води з допоміжним обладнанням для її відбору. Ключовим елементом має стати електрохімічний сенсор амперометричного типу, застосування якого в такій установці спряжене з автоматичним внесенням похибки у процес вимірювання, внаслідок чого цей тип сенсорів до останнього часу не використовували з означеною метою.

Причина похибки - сам принцип дії сенсора: генерація аналітичного струмового сигналу сенсора функціонально пов'язана зі споживанням кисню в аналізованій пробі, що безумовно призводить до передчасного, порівняно з чистим БСК, зниженням концентрації цього малорозчинного у воді газу.

Вирішення проблеми додаткової похибки вимірювання викликаной принципом дії амперометричного сенсора носить чисто методичний характер й не потребує спеціального обладнання окрім програмного чи апаратного інтегратора аналітичного сигналу застосованого сенсора. Методика ґрунтується на абсолютності фізичного закону, - закону Фарадея, - який пов'язує кількість вилученого із проби кисню з інтегралом кривої зміни сигналу сенсора у часі. Тобто, кількість спожитого кисню у грамах або молях є строго еквівалентною кількості електрики, генерованої сенсором.

Легко довести математично достовірно, що режим експлуатації сенсора ніяким чином не вплине на похибку врахування кількості спожитого сенсором кисню, оскільки закон Фарадея носить саме абсолютний характер й відповідно, будь-яка методика на ньому заснована принципово не потребує калібрування й корекції. Це важливе зауваження, оскільки сенсор має експлуатуватися в переривчастому режимі: з одного боку такий режим зменшує зміни, які сенсор вносить в умови життєдіяльності наявних у воді мікроорганізмів, з іншого - економить технічний ресурс самого сенсора, зважаючи на тривалість одного аналізу до 5 діб.

Варто уточнити основну причину такого зауваження - після відключення сенсор не генерує аналітичний сигнал й відповідно не перетворює кисень електрохімічно, проте його робочий електрод продовжує сорбувати кисень зі швидкістю, яка знижується у часі за логарифмічним законом й практично припиняється після досягнення адсорбційного насичення. У цьому режимі релаксації сенсора кисень практично не втрачається, оскільки каталізатор робочого електрода сенсора не відновлює кисень сам по собі згідно визначення поняття "каталізатор".

У першу мить після включення сенсора генерований сигнал на кілька порядків має переважати усталений струмовий сигнал на поточну концентрацію кисню, що вірогідно вводило в оману інженерів й науковців стосовно достовірності вимірювань таким обладнанням. Тому необхідно повторно відмітити, що ніяка поведінка струмового сигналу амперометричного сенсора кисню не впливає на достовірність закону еквівалентності кількості генерованої

електрики до кількості спожитого кисню. Тобто кількість вилученого сенсором з розчину кисню легко визначається за наявними результатами вимірювань й може бути кількісно врахована.

Тепер можна практично остаточно сформулювати умову експлуатації пристрою з амперометричним сенсором для визначення БСК: розміри сенсора й ефективна площа його робочого електрода мають бути на стільки мініатюризовані по відношенню до об'єму відібраної на аналіз проби води, щоб кількість спожитого на аналіз кисню була менше допустимої абсолютної похибки його визначення, оскільки у такому разі з достатньо високою вірогідністю можна стверджувати, що процедура вимірювання не виявить помітного впливу на процес БСК. Очевидно, що вимірювання за цією методикою передбачає автоматичне внесення поправки на кількість спожитого сенсором кисню, яка однозначно буде розрахована за хроноамперометричними даними з високою достовірністю.

Таким чином, можна стверджувати, що визначення БСК з допомогою електрохімічного сенсора амперометричного типу є можливим за умови кількісного врахування величини спожитого ним кисню, яка не має переважати певної величини - у першому наближенні, - абсолютної допустимої похибки визначення концентрації кисню.

OVERVIEW OF INTERNATIONAL KNOWLEDGE MANAGEMENT EXPERIENCE IN THE USA, FINLAND, SINGAPORE, AND AZERBAIJAN

Fikret Khosrovlu,
PhD student, Lecturer
Azerbaijan State University of Economics (UNEC),

Knowledge management is a critical tool that enhances the development of the corporate sector and boosts its competitiveness in the global market. In the era of rapid technological advancements and information overload, it is not sufficient for companies merely to collect and store information. Effective utilization of this information, transforming it into actionable knowledge, and fostering an environment conducive to knowledge sharing within organizations have become paramount for sustainable success and innovation.

Moreover, the importance of knowledge management extends beyond individual organizations; it is a fundamental driver of economic growth and societal advancement. As industries become more knowledge-intensive, the ability to manage and leverage knowledge assets effectively determines a country's capacity to innovate and maintain a competitive edge. Knowledge management practices facilitate the creation of new products and services, improve operational efficiencies, and enhance decision-making processes, thereby contributing to overall economic prosperity.

Recognizing this, governments around the world are increasingly implementing knowledge management systems within the public sector. Such initiatives aim to improve the efficiency and effectiveness of government services, promote transparency, and foster collaboration across departments and agencies. By institutionalizing knowledge management practices, governments can better respond to complex societal challenges, develop informed policies, and provide higher-quality services to citizens. The integration of knowledge management at the governmental level not only enhances public administration but also sets a foundation for a knowledge-based economy.

This review explores the international experiences of knowledge management practices in the United States, Finland, Singapore, and Azerbaijan. These countries have been selected due to their unique and exemplary approaches to integrating knowledge management within both corporate and governmental sectors, reflecting diverse economic landscapes and cultural contexts. By examining these varied approaches, we aim to highlight the universal importance of knowledge management and the different strategies employed to achieve it.

USA: Leadership in Knowledge Management through Technological Innovation. The United States remains a global leader in knowledge management, largely due to significant investments in research and development (R&D). According to the report *Research and Development: Trends in the United States and International Comparisons*

(2022), the USA accounts for 28% of the world's total R&D expenditure. The majority of these expenses are concentrated in the corporate sector, where the implementation of knowledge management systems is a key success factor.

American companies like Google and IBM actively implement databases, document management systems, and collaborative platforms. These technological solutions are integrated with organizational approaches aimed at creating a culture of knowledge sharing among employees. This integration allows companies to utilize their internal resources efficiently and adapt swiftly to changing market conditions.

A critical element of the success of American companies is the extensive use of digital technologies, including artificial intelligence (AI) and big data analytics. These technologies help enterprises analyze vast amounts of information, contributing to more informed decision-making and enhancing overall business efficiency.

Finland: Knowledge Management as a Foundation for Sustainable Development. Finland holds a leading position globally in the implementation of knowledge management systems. The Finnish model is based on the principle of collective learning and knowledge sharing among employees, enabling companies to continually improve their business processes and innovate.

Finnish companies strive to create a favorable environment for knowledge management by actively supporting innovative initiatives and programs focused on experience and knowledge exchange. Close collaboration between governmental structures and businesses plays a significant role in this process. The Ministry of Education and Culture of Finland works with the private sector to develop programs that stimulate innovation and help companies implement modern knowledge management technologies. This approach allows Finland to maintain a high level of competitiveness on the international stage (Gianluca et al., 2022).

Singapore: Innovation through Knowledge Management. Singapore is a prominent example of a country that has successfully integrated knowledge management into corporate culture. The Singaporean model of knowledge management is founded on active government support. The government has established several programs aimed at developing digitalization and innovation in the corporate sector.

The Infocomm Media Development Authority (IMDA) plays a key role in promoting digital technologies and knowledge management systems among companies. Through these programs, companies gain access to digital platforms that enable effective internal knowledge management and participate in educational initiatives to enhance employee qualifications. Such efforts have positioned Singapore at the forefront of corporate knowledge development and the implementation of innovative solutions (Ayush et al., 2022).

Azerbaijan: Developing Knowledge Management through Technological Integration. Azerbaijan is actively developing knowledge management through governmental programs and corporate initiatives. A significant step in this direction was the creation of the ASAN Xidmət agency, a unique platform providing government services through a single interface. This system has substantially improved access to information for citizens and businesses, making the knowledge management process more transparent and efficient.

In the corporate sector, Azerbaijani companies are increasingly implementing knowledge management systems by utilizing databases and platforms for experience exchange among employees. Notably, the country actively supports initiatives for the development of digital technologies, which aids companies in adapting to new market challenges and improving knowledge management processes at all levels (Anar, 2021).

The international experiences reviewed demonstrate that leading countries actively employ modern technologies to enhance the efficiency of their corporate structures through effective knowledge management. The USA, Finland, Singapore, and Azerbaijan each utilize diverse approaches that encompass both technological solutions and organizational transformations. The selection of these countries highlights a spectrum of economic development stages and showcases how knowledge management is universally pivotal, regardless of a country's size or economic status.

Each country places significant emphasis on creating conditions favorable for knowledge sharing within companies, enabling them to remain competitive in the global market. The integration of digital technologies, the establishment of platforms for collaborative work, and robust government support are key elements of successful knowledge management. These factors empower companies to adapt to rapidly changing conditions and utilize their internal resources effectively, ultimately fostering innovation and sustainable growth.

References:

1. Ayush, K., Gupta, S., & Kumar, A. (2022). Knowledge Management Strategy and Industry 4.0. *Technological Forecasting & Social Change*, 150.
2. Anar, Z. (2021). Organizational Citizenship Behavior in Azerbaijan: The Case of Asan Service. 2(14), 10-13.
3. Cabrera, A., Collins, W. C., & Salgado, J. F. (2006). Determinants of Individual Engagement in Knowledge Sharing. *The International Journal of Human Resource Management*, 17(2), 245-264.
4. Gianluca, C., Marco, B., & Silvia, R. (2022). Foundation and Innovation of Business Model. *Journal of Business Studies*, 10(1), 67-89.
5. Science and Engineering Indicators. (2022). *Research and Development: U.S. Trends and International Comparisons*. <https://doi.org/10.1787/f9678a82-en>

ANALYSIS OF THE ROLE OF INNOVATION IN THE POST-COVID-19 PERIOD

Ibrahimli Metin S.,
doctoral student
Odlar Yurdu University
(Baku, Azerbaijan Republic)

In the post-COVID-19 era, innovation has emerged as a pivotal driver of economic recovery, social transformation, and organizational resilience. The pandemic-induced disruptions necessitated rapid technological advancements and the reconfiguration of traditional business models to address unprecedented challenges. Innovations in digital technologies, such as artificial intelligence, remote collaboration platforms, and automation, have accelerated the digital transformation of various sectors, including healthcare, education, and manufacturing. Furthermore, the reallocation of resources towards research and development (R&D) has enhanced the capacity for sustainable development, fostering resilience against future systemic shocks. This thesis critically analyzes the multifaceted role of innovation in shaping adaptive business strategies, fostering inclusive economic growth, and supporting global health responses. Through an interdisciplinary approach, the study assesses the correlation between innovation adoption and sectoral performance, while also considering the ethical and socio-economic implications of an innovation-driven recovery. The research underscores the importance of policy frameworks that incentivize innovation, enabling economies to navigate the complexities of the post-pandemic landscape with agility and sustainability.

This thesis outlines the foundational role of innovation in rebuilding global systems and emphasizes the need for strategic investment in technological and process innovations to ensure a resilient and equitable recovery.

The COVID-19 pandemic triggered one of the most disruptive global crises of the 21st century, fundamentally altering economic, social, and technological landscapes. In response, innovation has played a critical role in mitigating the negative effects and driving recovery. The body of literature surrounding post-pandemic innovation is extensive, covering diverse sectors such as healthcare, digital technologies, supply chain management, and public policy. This review examines key studies and themes emerging from recent research on innovation's role in the post-COVID-19 recovery.

1. Innovation in Healthcare

A large volume of research has focused on the rapid adoption and innovation in healthcare technologies during the pandemic. Telemedicine, digital health tools, and vaccine development represent significant areas of advancement. The World Health Organization (2021) underscores that the speed of vaccine innovation during COVID-19 was unprecedented, highlighting a shift in the biopharmaceutical industry towards

agile, collaborative approaches to research and development. Innovations in mRNA technology, such as those used in the Pfizer and Moderna vaccines, have set new standards for rapid response to global health crises (Krammer, 2021).

Additionally, telehealth has become a mainstream healthcare delivery model, driven by pandemic-related restrictions. Numerous studies, including work by Verhoeven et al. (2022), demonstrate that telemedicine platforms have increased access to care while reducing strain on healthcare infrastructure, particularly during times of peak demand. These innovations are likely to become permanent fixtures in post-pandemic healthcare systems, further transforming how care is delivered globally.

2. Digital Transformation Across Sectors

The pandemic catalyzed an accelerated digital transformation across various industries. As noted by McKinsey & Company (2020), businesses were forced to adopt digital tools and platforms at an unprecedented rate to survive the economic downturn. The adoption of artificial intelligence (AI), cloud computing, and automation increased significantly, as organizations sought to enhance efficiency and remote working capabilities.

Digital innovation has also played a pivotal role in education, where online learning platforms rapidly expanded. A study by Dhawan (2020) highlights that the forced shift to online education during the pandemic exposed digital divides but also spurred innovation in educational technology (EdTech). The result has been a paradigm shift in how education is delivered, with EdTech innovations now playing a central role in the ongoing transformation of the education sector.

3. Supply Chain Innovation and Resilience

The COVID-19 pandemic exposed significant vulnerabilities in global supply chains, prompting a wave of innovation aimed at enhancing resilience. A growing body of literature emphasizes the role of digital technologies such as blockchain, AI, and Internet of Things (IoT) in improving supply chain transparency and adaptability. Queiroz et al. (2020) discuss how digital innovations allowed companies to respond more flexibly to disruptions, shifting towards more localized and agile supply chain models.

Furthermore, a study by Ivanov and Dolgui (2021) highlights that resilience and sustainability have become core priorities for post-COVID-19 supply chain innovation. Companies are increasingly leveraging digital twins and predictive analytics to enhance their ability to foresee and mitigate risks, suggesting a long-term shift towards more intelligent, tech-driven supply chain management practices.

4. Public Policy and Innovation

Governments worldwide have recognized the need to foster innovation as a key mechanism for post-pandemic recovery. Research by Agrawal et al. (2021) suggests that countries that prioritized innovation through investment in research and development (R&D) and the creation of supportive ecosystems for startups and technology companies saw more resilient recoveries. Governments have implemented

policies aimed at promoting innovation in critical sectors, including healthcare, clean energy, and digital technologies, laying the groundwork for long-term economic transformation.

Moreover, innovation in public policy itself has been an important area of focus. For instance, the adoption of digital governance tools and platforms has facilitated more efficient public services and citizen engagement during the pandemic. A study by Mergel et al. (2020) examines how digital innovation in governance has improved responsiveness and transparency, which are likely to persist in the post-COVID era.

5. Sustainability and Innovation

An emerging theme in the literature is the intersection of innovation and sustainability in the context of the post-pandemic recovery. Many scholars argue that the crisis has presented an opportunity to accelerate sustainable innovation, particularly in the fields of clean energy and green technologies. According to Barbier and Burgess (2020), innovation in sustainability-focused technologies, such as renewable energy, energy storage, and circular economy models, is crucial for building a more resilient and environmentally sustainable global economy in the wake of the pandemic.

6. Challenges and Ethical Considerations

Despite the positive role of innovation in post-COVID-19 recovery, several challenges and ethical considerations have been identified in the literature. The digital divide remains a significant barrier to the widespread adoption of digital innovations, particularly in low-income regions. Studies such as by van Dijk (2020) emphasize that the rapid shift to digital solutions has exacerbated existing inequalities, calling for policies that address digital inclusion as a key component of innovation strategies.

Moreover, there are concerns related to data privacy and security, especially as digital platforms become more deeply integrated into sectors such as healthcare and education. The ethical implications of AI, big data, and automation technologies have been widely debated, with researchers calling for stronger regulatory frameworks to ensure that innovation does not compromise individual rights or societal values (Binns, 2018).

Conclusion

The literature reveals that innovation has played a crucial role in driving post-COVID-19 recovery across multiple sectors. From healthcare to digital transformation, supply chain resilience, and sustainability, innovation has proven to be a catalyst for economic and social adaptation. However, significant challenges, including digital inequalities and ethical concerns, must be addressed to ensure that innovation benefits are equitably distributed. The ongoing research suggests that the post-pandemic period will continue to see innovation at the forefront of global recovery efforts, with long-lasting implications for how economies and societies function.

References

1. Agrawal, A., Galasso, A., Oettl, A. (2021). "Innovation, R&D, and the Post-COVID Recovery." *Journal of Economic Perspectives*.
2. Barbier, E. B., & Burgess, J. C. (2020). "Sustainability and Development After COVID-19." *World Development*.
3. Binns, R. (2018). "Fairness in Machine Learning: Lessons from Political Philosophy." *Proceedings of the Conference on Fairness, Accountability, and Transparency*.
4. Dhawan, S. (2020). "Online Learning: A Panacea in the Time of COVID-19 Crisis." *Journal of Educational Technology Systems*.
5. Ivanov, D., & Dolgui, A. (2021). "OR Models for Supply Chain Disruptions: A Review of the Literature Since the 2000s." *European Journal of Operational Research*.
6. Krammer, F. (2021). "SARS-CoV-2 Vaccines in Development." *Nature*.
7. McKinsey & Company. (2020). "The Next Normal: Reimagining the Post-COVID Future."
8. Mergel, I., Edelmann, N., & Haug, N. (2020). "Digital Innovation in Public Governance: Barriers and Facilitators." *Government Information Quarterly*.
9. Queiroz, M. M., Ivanov, D., Dolgui, A., & Wamba, S. F. (2020). "Impacts of Epidemic Outbreaks on Supply Chains." *Transport Research Part E: Logistics and Transportation Review*.
10. Verhoeven, F., et al. (2022). "Telemedicine and the Pandemic: A Turning Point for Digital Health?" *BMJ Health & Care Informatics*.
11. World Health Organization (2021). "COVID-19 Vaccines and Innovation: A Global Perspective." *WHO Report*.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF SMALL ENERGY ENGINEERING IN UKRAINE: WORLD TRENDS, FEATURES, CONTRADICTIONS

Stadnyk G.V.,

PhD in Economics, Professor,
Professor of the Department of Economic theory and international economics,
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

The military disaster with the destruction of power grids extremely exacerbated the problem of investment support for small power engineering.

The key trends of promising investment, primarily foreign, in the global power engineering are as follows:

1. Further digital transition as part of the formation of Industry 4.0.
2. "Green transition" with the formation of a "green economy," in particular, "green" energy. "
3. Rapid introduction of decentralized energy systems.

The military disaster with the destruction of power grids has extremely exacerbated the problem of investment support for small power engineering in Ukraine.

Despite the existing problems in the current, and, in particular, the segment of autonomous generator sets, there are a number of factors that determine the high demand for this equipment now and in the future.

1. Overcoming the energy deficit due to military destruction.
2. Geographical features of our country. There are regions in which, for example, construction and road works, mining occur at a distance from centralized sources of electricity.
3. Introduction of regulatory requirements for mandatory emergency power supply of municipal organizations (hospitals, children's schools, administrations) and a number of industrial enterprises technologically dependent on constant power supply.
4. The need for regular updating of previously commissioned generator equipment.
5. Increasing interest in the development of regional energy based on the ideas of decentralization and decarbonisation of the energy system, the introduction of distributed generation technologies and microgrids, which undoubtedly implies the widespread use of small generating plants and autonomous power plants.

In the world practice, companies manufacturing generator sets are assembly enterprises, purchasing the main components (internal combustion engines, alternators, controllers, electrical components) from manufacturers. At the same time, many of them independently produce part of less "science-intensive" components (metal frames, noise-proof covers, silencers, etc.). For this and a number of other reasons, assembly plants are usually located in relative proximity to the centres of the main engineering complex.

It should be noted that in the global production of power equipment there has also been a tendency to enlarge the business, including through the inclusion in the production chain of engineering, installation, commissioning and service functions throughout the entire line of equipment. The so-called "system aggregation", that is, ensuring a full cycle of production, from research, development and design of the product to its service support, significantly increases the competitiveness of power engineering companies in world markets.

Other features of the sector that complicate its development include the following problems characteristic of the vast majority of component manufacturers:

- insufficient speed of updating fixed assets of enterprises, which complicates their rapid reproduction and reduces the potential capacity utilization;
- the lack of own funds for the modernization of the production base and the lack of working capital, which does not allow financing promising technologies based on future demand from energy generating companies (while attracting bank loans for such "venture" projects is also extremely difficult);
- instability of technological ties with domestic machine-building enterprises for "historical" reasons, expressed in the fact that the development of the domestic segment of production of generator sets for a long time took place in close cooperation with foreign manufacturers;
- steady aging and deterioration of the quality of engineering and production personnel, which is largely due to the low level of salaries of specialists.

So, now small power engineering is an actively growing segment with a very heterogeneous structure.

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ І ВОЄННОГО СТАНУ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Білокудря Аліна Віталіївна
аспірантка, НДЦ ІПР НАН України

Українська економіка перебуває під сильним тиском безлічі чинників, серед яких політичні, воєнні події, пандемії та глобальні процеси. Ця сукупність факторів створює нестабільність та ускладнює розвиток економіки країни. Економічні наслідки війни проявляються у зниженні споживчої активності, посиленні кредитних ризиків, зростанні дебіторської заборгованості та інших факторах. Ці зміни створюють значні труднощі для бізнесу, викликаючи зниження рентабельності, обсягів продажів та інших ключових показників. В умовах кризи компанії змушені переглядати свої бізнес-моделі, шукати нові ринки збуту та оптимізувати витрати для забезпечення своєї життєздатності.

Війна в Україні суттєво вплинула на кадрові стратегії компаній. Втрата частини персоналу через еміграцію або неможливість переїзду разом з компанією, зміна економічних умов та необхідність адаптації до нових ринків – все це вимагає від компаній індивідуального підходу до управління персоналом. Хоча виживання є пріоритетом, важливо розуміти, що довгострокова втрата кваліфікованих кадрів може негативно вплинути на конкурентоспроможність компанії в майбутньому. Тому, розробляючи кадрові стратегії, компанії повинні враховувати як короткострокові, так і довгострокові перспективи. Сучасні українські підприємства опинилися в складних умовах, пов'язаних з кадровими проблемами. Дефіцит кадрів, спричинений відтоком населення за кордон, ускладнює пошук кваліфікованих фахівців. Висока плинність кадрів, соціальна нерівність та дискримінація на роботі призводять до зниження мотивації працівників та погіршення психологічного клімату в колективі. Все це негативно впливає на ефективність роботи підприємств та вимагає розробки нових стратегій управління персоналом.

Аналіз наукових публікацій показує, що тема управління людськими ресурсами в умовах війни є відносно новою і недостатньо дослідженою, хоча існують загальнотеоретичні основи управління персоналом, розроблені класиками менеджменту, такі як Маслоу [4], Файоль [1] та Герцберг [2; 3], їх застосування в умовах війни є обмеженим. Це пов'язано з тим, що ці теорії були розроблені для мирного часу і не враховують таких факторів, як нестабільність, високий рівень стресу, втрати персоналу та інші виклики, характерні для воєнного часу. Тому для ефективного управління людськими ресурсами в умовах війни необхідні нові підходи, які б враховували специфіку цієї ситуації.

Питання управління людськими ресурсами в умовах війни стало актуальним для української науки. Роботи М. Деркача [7], О. Мізіної, С. Назарко [11], І. Канцур [11], І. Познанської та З. Шацької [14] досліджують різні аспекти цієї

проблеми, такі як: визначення ключових завдань менеджерів, розробка державної політики в сфері управління персоналом, а також аналіз практичних кейсів українських компаній. Зокрема, автори цих досліджень підкреслюють важливість гнучких підходів до найму та звільнення, переходу на дистанційну роботу, забезпечення психологічної підтримки працівників та інші аспекти управління персоналом в умовах війни.

Досягнення соціально-економічних цілей на місцевому рівні можливе лише за умови ефективного управління територіальними громадами. Децентралізація передала ОТГ значні повноваження, але успішна реалізація цих повноважень залежить від наявності кваліфікованих кадрів. Формування раціональної кадрової політики є одним з найважливіших завдань для ОТГ, оскільки саме від людських ресурсів залежить ефективність управління громадою та її розвиток.

Реформа децентралізації, хоча й покликана була надати більше самостійності територіальним громадам, зіткнулася з рядом проблем, які гальмують їхній розвиток. Серед них можна виділити проблеми просторового планування, соціально-економічного розвитку та забезпечення якісних послуг населенню. Особливо гостро відчувається нестача кваліфікованих кадрів, що є наслідком тривалої кризи кадрової політики в країні. Це призводить до зниження ефективності управління ОТГ та ускладнює вирішення нагальних проблем розвитку громад.

Ефективність управління на рівні територіальних громад безпосередньо пов'язана з якістю людських ресурсів. Саме від професіоналізму та мотивації працівників ОТГ залежить успішна реалізація місцевих ініціатив та стратегій розвитку. На жаль, в Україні існує гостра проблема нестачі кваліфікованих кадрів та відсутність чіткої кадрової політики. Це призводить до зниження ефективності управління, гальмує розвиток громад та ставить під загрозу досягнення стратегічних цілей держави [5].

Завершення реформи децентралізації ставить перед територіальними громадами нові виклики. Відтепер ОТГ мають самостійно забезпечувати свій розвиток та добробут населення. Для цього лідери громад повинні взяти на себе відповідальність за прийняття рішень та мати необхідні знання, уміння та досвід для управління територією.

Аналіз поточного стану управління людськими ресурсами в ОТГ виявив гостру проблему відсутності систематичної підготовки кадрів. Незважаючи на те, що з 2014 року в Україні розробляються різні проекти, спрямовані на підвищення кваліфікації безробітних, жоден з них досі не був реалізований [13]. Це призводить до дефіциту кваліфікованих фахівців в органах місцевого самоврядування та перешкоджає ефективному розвитку територіальних громад.

Поєднання політичних та економічних факторів, зокрема, війни з Росією та пандемії COVID-19, спричинило значний відтік населення з України. Масова міграція стала основною причиною демографічної кризи та деградації людських ресурсів. Втрата значної частини працездатного населення негативно вплинула на економіку країни та сповільнила її розвиток.

Отже, проблемами управління людськими ресурсами в умовах децентралізації і воєнного стану є:

- дефіцит кваліфікованих кадрів;
- низька заробітна плата та мотивація персоналу;
- бюрократичні процедури та неефективність системи управління людськими ресурсами;
- психологічні аспекти роботи в умовах стресу та невизначеності;
- вплив корупції на управління людськими ресурсами;
- відсутність ефективної системи залучення молоді;
- відсутність можливості проходження практики;
- відсутність можливості для професійного зростання.

Розглянемо детальніше кожен аспект. Однією з основних проблем, що гальмують розвиток територіальних громад, є недостатня кваліфікація управлінського персоналу. Відсутність необхідних знань та досвіду ускладнює розробку стратегій розвитку, залучення інвестицій та реалізацію проєктів, спрямованих на покращення життя громади. Це, в свою чергу, призводить до зниження ефективності управління ОТГ та уповільнення їхнього розвитку [8].

Існуюча система підвищення кваліфікації в Україні не відповідає сучасним вимогам ринку праці. Більшість програм є застарілими та не забезпечують отримання актуальних знань і навичок. Це змушує людей самостійно шукати можливості для навчання, що є додатковим фінансовим тягарем. У результаті, значна частина населення не має можливості підвищити свою кваліфікацію, що призводить до зростання безробіття та зниження конкурентоспроможності економіки країни. Зміна суспільних умов та зростання вимог громадян до органів влади виявили ряд проблем у роботі місцевих чиновників. Корупція, низький рівень кваліфікації та відсутність моральних принципів стали причиною негативного ставлення суспільства до державної служби. Це призводить до зниження довіри громадян, ускладнює співпрацю з органами влади та підриває ефективність їхньої роботи [9].

Однією з основних проблем у сфері державної служби є відсутність ефективної системи залучення молоді. Негативний імідж державної служби, пов'язаний з корупцією та низькими зарплатами, відштовхує молодих фахівців. Крім того, відсутність можливості пройти стажування під час практики та складний процес працевлаштування ускладнюють початок кар'єри на державній службі. Незважаючи на наявність вузів, які готують державних службовців, їхні програми часто відірвані від реальної практики. Існуюча система відбору державних службовців не дозволяє повною мірою оцінити та використати професійні компетенції та здібності кандидатів. Акцент на уніфікованому типі державного службовця обмежує можливості для персоналізації та прояву індивідуальних якостей. Це призводить до того, що результати навчання та досвід роботи часто не враховуються при відборі, що знижує ефективність державної служби.

Однією з найгостріших проблем у сфері державної служби є дефіцит кваліфікованих кадрів. Нестача кваліфікованих кадрів в ОТГ пов'язана з низкою проблем, таких як відсутність єдиної системи рекрутингу та оцінки персоналу, недостатнє фінансування програм розвитку кадрів, демографічна криза та нерегульована міграція. Це призводить до нездатності ОТГ залучати та утримувати талановитих фахівців, що, в свою чергу, гальмує їхній розвиток [10].

Скасування значної частини нормативних актів, що регулювали питання підвищення кваліфікації, (станданти з підвищення кваліфікації для різних професій, розроблені Міністерством освіти і науки України) без розробки нових створило правовий вакуум. Це призвело до відсутності чіткої стратегії розвитку кадрового потенціалу державної служби. Така ситуація загрожує зниженням якості управління країною та нездатністю державних органів ефективно реагувати на сучасні виклики.

Існуюча Програма кадрового забезпечення державної служби, прийнята ще у 1990-х роках, (Указ Президента України від 10 листопада 1995 року № 1035/95 «Про затвердження Програми кадрового забезпечення державної служби та Програми роботи з керівниками державних підприємств, установ і організацій») не відповідає сучасним вимогам і не забезпечує ефективного управління людськими ресурсами в державному секторі. Застарілі положення та відсутність чіткого механізму реалізації програми призводять до того, що вона не може забезпечити стабільне функціонування системи державної служби в умовах нестабільної економіко-політичної ситуації та постійних криз [6].

Незважаючи на формальне дотримання Порядку проведення конкурсу, фактично процедура відбору на державну службу часто супроводжується порушеннями принципів відкритості, гласності та справедливості. Застарілі методи (стандартні тести, співбесіда з комісією, перевірка рекомендацій, аналіз трудової біографії) кандидатів не дозволяють адекватно оцінити їхні знання, уміння та досвід, що необхідні для ефективного виконання посадових обов'язків. Такий підхід не сприяє залученню на державну службу професіоналів та підвищенню якості державного управління.

Згідно з міжнародними дослідженнями, (Corruption Perceptions Index, CPI) рівень корупції в Україні залишається високим і навіть має тенденцію до зростання. Це свідчить про неефективність заходів, спрямованих на боротьбу з корупцією, зокрема, про неефективну кадрову політику. Низький рівень довіри до влади, який є наслідком поширення корупції, негативно впливає на інвестиційний клімат і гальмує економічний розвиток країни.

Зменшення чисельності населення, низька якість освіти та міграція робочої сили призводять до дефіциту кваліфікованих кадрів і гальмують економічне зростання України.

Застаріла система оплати праці в органах місцевого самоврядування є серйозною проблемою, яка негативно впливає на ефективність роботи місцевої влади (постанова Кабінету Міністрів України «Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників апарату органів виконавчої влади, органів прокуратури, судів та інших органів» від 09.03.2006 р. № 268, і схем посадових

окладів згідно з додатками 48-53 і 57 до зазначеної постанови) [12]. За цей час інфляція зросла, мінімальна заробітна плата збільшилась, а вартість життя суттєво змінилась. Відповідно, рівні оплати праці, встановлені такими постановами, вже не відповідають сучасним економічним реаліям. Низькі зарплати, в поєднанні з недосконалою нормативно-правовою базою, призводять до демотивації працівників, відтоку кваліфікованих кадрів та підвищують ризики корупції.

Низька довіра громадян до посадових осіб органів місцевого самоврядування є результатом низки проблем, таких як корупція, непрозорість кадрових рішень, низькі зарплати та відсутність перспектив кар'єрного зростання. Це, в свою чергу, призводить до деградації місцевого самоврядування та гальмує розвиток територіальних громад.

Одним з поширених стереотипів про роботу в державних структурах є відсутність можливостей для професійного зростання. Багато працівників вимушені виконувати роботу, яка не відповідає їхній кваліфікації, що призводить до неефективного використання людського потенціалу та демотивації працівників. Така ситуація сприяє відтоку кваліфікованих кадрів з державного сектору та гальмує його розвиток. Забезпечення безперервного професійного розвитку працівників органів місцевого самоврядування є одним з пріоритетних завдань держави, оскільки це сприяє підвищенню ефективності їхньої роботи та, як наслідок, покращенню якості життя населення. Інвестування у навчання кадрів органів місцевого самоврядування є вигідною інвестицією в майбутнє країни, оскільки сприяє розвитку територіальних громад та підвищенню їхньої конкурентоспроможності.

Бюрократичні процедури та неефективна система управління людськими ресурсами (УЛР) – це дві сторони однієї медалі, які часто стають серйозною перешкодою для розвитку організації. Вони можуть призводити до зниження мотивації співробітників, уповільнення прийняття рішень, втрати талановитих кадрів та, як наслідок, зниження конкурентоспроможності організації [13].

Робота в умовах постійного стресу та невизначеності (в умовах воєнного стану) стала нормою для багатьох сучасних працівників. Цей стан має значний вплив на психологічне здоров'я людей, а також на ефективність їхньої роботи.

Воєнний стан – це виняткова ситуація в країні, де уряд здійснює високий ступінь контролю та обмежує свободи деяких громадян. У таких випадках можуть виникнути певні труднощі та проблеми, які впливають на якість управління:

1. Обмеження свободи дій і рішень: під час війни можуть бути обмеження свободи рішень і дій керівників організацій. Це може призвести до зниження швидкості та ефективності процесів управління.

2. Надзвичайний стан: воєнний стан призводить до виникнення виняткових ситуацій, які можуть вплинути на роботу організації. Наприклад, можуть існувати обмеження на пересування та транспортування, які можуть ускладнити постачання товарів і послуг і зменшити попит на них.

3. Нестабільна політична та економічна ситуація: воєнний стан може призвести до зростання невизначеності та ризиків в економіці, що може призвести до скорочення інвестицій та розвитку бізнесу. Це може вплинути на якість управління, особливо в частині стратегічного планування та прийняття рішень.

Державна підтримка саморозвитку ОТГ в умовах децентралізації в умовах воєнного стану потребує орієнтації державної політики регіонального розвитку на забезпечення території висококваліфікованими кадрами; розвиток інтелектуального капіталу місцевої влади; налагодження конструктивної співпраці між навчальними закладами, науково-дослідними інститутами та підприємствами ОТГ; стимулювати розвиток соціального партнерства [9].

Як наслідок, воєнний стан може вплинути на якість державного управління через обмеження свободи пересування та прийняття рішень, виняткові обставини та нестабільність політичної та економічної ситуації. Однак організації можуть підтримувати високу якість управління, якщо вони готові до таких ситуацій і швидко й ефективно реагують.

Перспективами розвитку управління людськими ресурсами є:

- стратегічне УЛР в органах місцевого самоврядування;
- розвиток системи підготовки та перепідготовки кадрів;
- впровадження сучасних технологій в УП;
- формування системи мотивації персоналу;
- створення сприятливого робочого середовища.

Для успішної реалізації реформи децентралізації необхідно створити ефективну систему підготовки кадрів органів місцевого самоврядування. Міністерство освіти і науки повинно взяти на себе провідну роль у цьому процесі. Зокрема, МОН має: провести детальний аналіз потреб у навчанні членів громад та працівників органів місцевого самоврядування на різних рівнях; розробити комплексні навчальні програми, які відповідатимуть сучасним вимогам та враховуватимуть специфіку різних регіонів; залучити до процесу навчання провідні вищі та наукові установи, що мають досвід у підготовці фахівців для державного сектору; забезпечити розробку сучасних методичних матеріалів та інструментів для навчання; організувати систему надання консультаційної допомоги органам місцевого самоврядування на всіх етапах реформи. Якщо взяти до уваги ізраїльський досвід, то очевидно, що умови постійної війни, безумовно, створюють виклики для компаній в Ізраїлі, особливо в тому, як мотивувати персонал. Проте деякі ізраїльські компанії використовують креативні підходи для підтримки та мотивації своїх працівників [8].

Отже, умови децентралізації та воєнного стану створюють значні виклики для управління людськими ресурсами в Україні. Однак, за рахунок впровадження нових технологій, інвестицій в розвиток персоналу та співпраці з міжнародними партнерами, можна створити ефективну систему управління

людськими ресурсами, яка відповідатиме вимогам сучасності та сприятиме розвитку країни.

Список літератури:

1. Fayol H. General and industrial management. New York : *Institute of Electrical and Electronics Engineers*, 1984. 112 p.
2. Herzberg F. Mausner B., Snyderman B. The Motivation to Work. New Jersey: Transaction Publishers, 1993. 180 p.
3. Herzberg F. One More Time: How Do You Motivate Employees? (Harvard Business Review Classics). *Harvard Business School Press*, 2008. 64 p.
4. Maslow A. H. Motivation and Personality (2nd ed.) N.Y. Harper & Row, 1970. 394 p.2.
5. Войтко С. В., Мельниченко А. А. Лідерство та антикризовий менеджмент: підручник. Київ. *Політехніка*. КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2021. 194 с.
6. Галузь E-commerce під час війни: як компанії підтримують бізнес, команди та державу. URL: <https://budni.rabota.ua/ua/news/galuz-e-commerce-pid-chas-viyni-yak-kompaniyi-pidtrimuyut-biznes-komandi-ta-derzhavu> (дата звернення: 23.08.2024).
7. Державна кадрова політика в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку: наукова доповідь / авт. кол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін. Київ: НАДУ, 2012. 72 с.
8. Жовнірчик Я. Ф. Сучасна кадрова політика в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 12. С. 102–107.
9. Іванова О. Ю., Лаптев В. І. Навчання людських ресурсів як чинник конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. *Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики: матеріали XV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (м. Харків, 13 листопада 2020 р.). Харків. ФОП Лібуркіна Л. М., 2020. С. 116–120.
10. Коляденко І. І., Кавтиш О. П. Наукові підходи до сутності антикризового управління. *Бізнес-навігатор*. 2018. № 2. С. 7-10.
11. Назарко С., Канцур І., Познанська І. Управління людським капіталом в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41
12. Постанова Кабінету Міністрів України «Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників апарату органів виконавчої влади, органів прокуратури, судів та інших органів» від 09.03.2006 р. № 268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 02.09.2024)
13. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15–28 квітня 2022 р.; ред. колегія: І. О. Дегтярьова, В. С. Куйбіда, П. М. Петровський та ін., уклад. Т. О. Мельник. Т. 2. Київ: ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. 246 с.

14. Шацька З. Я. Актуальні підходи до управління персоналом підприємства в умовах воєнного стану. Формування ринкових відносин в Україні. 2022. №10 (257). С. 100-105.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ РИЗИКІВ І СТРАХУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Ждек Василь Миколайович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Сумський національний аграрний університет, Україна

В умовах різноманітності джерел аграрних ризиків найнесприятливішим сценарієм є повне знищення посівів або втрата тварин. Ці події призводять до збитків у потенційних доходах, що, у свою чергу, знижує добробут економічних агентів на рівні мікроекономіки. Ці збитки виявляються в нездатності виплатити заробітні плати працівникам, невиконанні кредитних зобов'язань, відсутності коштів для подальшого запуску виробничого процесу та впровадження нових технологій, а також у втраті економічного інтересу до цього виду діяльності [1].

Ефективним методом зменшення сільськогосподарських ризиків є державна підтримка сільськогосподарських виробників, як, наприклад, це реалізовано в Німеччині [2]. У світлі наростаючих збитків від екстремальних погодних умов у сільському господарстві федеральних земель Німеччини питання про ефективні методи протистояння подібним явищам стає все більш актуальним і обговорюваним серед фермерського співтовариства. У цьому контексті розглядається ступінь підтримки, наданої державою фермерам під час управління ризиками, пов'язаними з екстремальними погодними явищами. Виходячи з опитування співробітників міністерств та інших джерел, виявлено, що більшість респондентів висловлюють думку щодо проблематичності екстремальних погодних явищ для сільського господарства у своєму регіоні. З метою пом'якшення цих труднощів регіон надає підтримку фермерам не лише фінансовими виплатами, але також надає сільськогосподарські консультації, проводить прикладні дослідження, а також реалізує інвестиційні програми, включаючи заходи щодо захисту від граду. Додатково представники міністерства високо оцінюють загальну невідкладну потребу у додаткових заходах для управління ризиками на рівні як приватних, так і державних інтересів [3].

Існує широка згода щодо необхідності покращення умов страхування від різноманітних ризиків, що дозволить фермерам ефективніше захищати себе від посухи. Думки співробітників міністерства розходяться щодо необхідності субсидій для цієї мети, проте вони одноставно висловлюють протистояння субсидіям, що фінансуються виключно державами. Основна позиція співробітників міністерств полягає в тому, що заходи щодо підтримки фермерів у протистоянні екстремальним погодним явищам повинні продовжувати прийматися у співпраці з федеральним урядом.

У багатьох розвинених країнах світу страхування сільськогосподарських ризиків привертає особливу увагу та підтримку держави. Ця область страхування характеризується особливостями: часто великі збитки не можуть бути повністю відшкодовані сільськогосподарськими виробниками та страховими компаніями, тому потрібна наявність державної підтримки для аграрного страхування.

Страхування у сільському господарстві будується на створенні та розподілі коштів страхового фонду, який є "агрегатом матеріальних запасів і фінансових резервів товариства, призначених для запобігання, обмеження та компенсації збитків, завданих стихійними лихами та іншими надзвичайними подіями". Система функціонування страхових фондів поширюється на майже всі галузі сучасної економіки, включаючи сільське господарство. На рисунку 1 представлено поділ страхових фондів економіки на дві категорії: централізовані і децентралізовані.

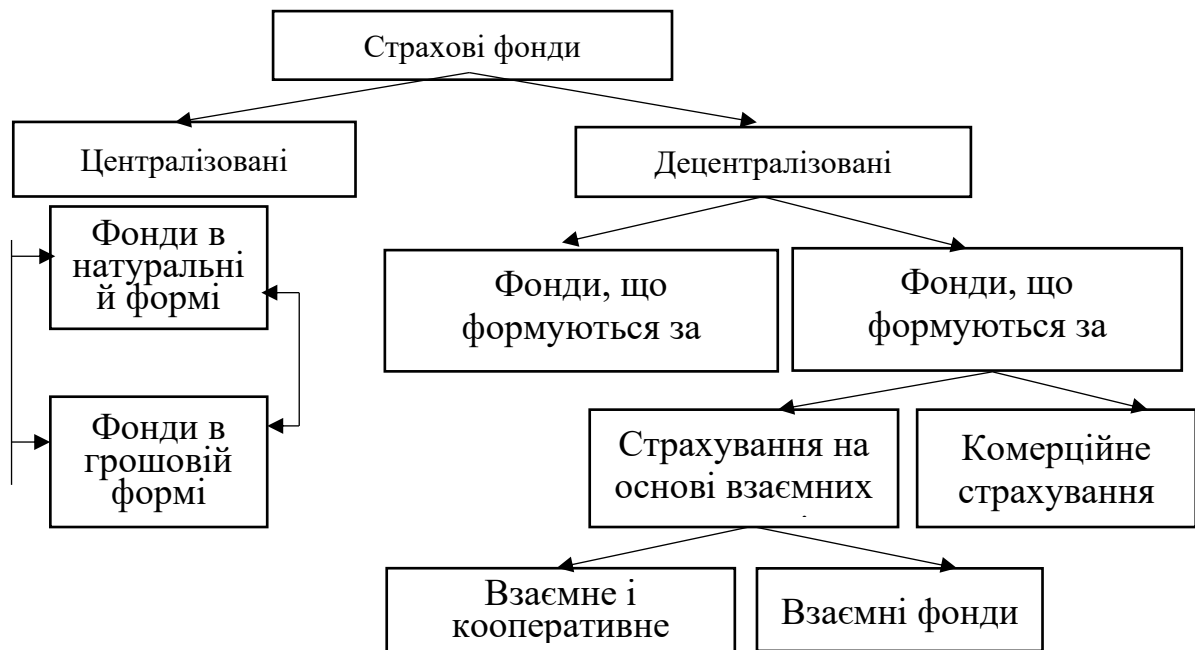

Рисунок 1 – Форми страхових фондів

В першому варіанті накопичення фонду, незалежно від того, чи це фінансові або натуральні ресурси, знаходиться під контролем державних органів, і його формування відбувається через обов'язкові або добровільні внески громадян, бюджетні кошти, продукцію, яку держава викупляє у суб'єктів господарювання. Це можуть бути, наприклад, фонди для зберігання зерна, фуражів, насіння, фонди для державного страхування, або фонди для виплат компенсацій у надзвичайних ситуаціях та інші аналогічні види.

Аграрне страхування має ряд переваг у порівнянні з альтернативними формами компенсаційних механізмів (наприклад, виплати з бюджету у надзвичайних ситуаціях, вдосконалення технологій вирощування сільськогосподарських культур, підвищення стійкості сортів і інші), особливо в умовах погодних та кліматичних ризиків.

Однак, як вже зазначалося раніше, це взагалі не виключає їхнє спільне використання.

До таких можна віднести:

- забезпечення стійкості суб'єктів господарювання в умовах впливу різноманітних небезпек. За оцінками експертів на світовому ринку сільськогосподарського страхування зараз переважають так звані програми «Multi-peril crop insurance» (далі МРСІ), що означає страхування від втрат, спричинених різноманітними небезпек;

- с точки зору короткострокової перспективи страхування для сільськогосподарського виробника є більш вигідним способом захисту порівняно, наприклад, із витратами на науково-дослідні роботи з виведення більш стійких сортів культури;

- страхування може набувати форму засобу застави та виступати в якості гарантії під час надання суб'єктами господарювання позик.

Для настання події страхування необхідно провести моніторинг щодо присутності ризиків в системі «довкілля-аграрне виробництво-довкілля».

Головними завданнями моніторингу щодо забезпечення екологічної безпеки в аграрному господарстві є збирання, аналіз та поширення інформації про стан і перспективи впровадження запропонованих проєктів. Це забезпечує координацію та контроль за ходом реалізації стратегічного еколого-економічного розвитку підприємств у сфері сільського господарства [4].

Отже, екологічні ризики відзначаються тими ж самими критеріями, що й інші види ризиків, які ставлять під загрозу як стан довкілля, так і здоров'я та життя людей. Особливу увагу слід приділити антропогенним (включаючи техногенні) ризикам, оскільки є необхідним розглядати та вдосконалювати методи та заходи управління ними. Мета полягає в запобіганні їх виявленню або мінімізації можливих негативних наслідків, зокрема на початковому етапі.

Список літератури

1. Poliatykina L., Samoshkina I., Poliatykin V. The formation of the insurance system of environmental risks. *The scientific heritage*. No 47, 2020. Issue Number 6. P.22-25.

2. Borisova V., Samoshkina I., Rybina L. Kobzhev O. Formation of the Environmental Insurance System to Improve the Environmental Safety of the State: the Case of Ukraine. *International Journal of Ecology & Development*. Volume 34, № 1, 2019. P. 127–140.

3. Базилевич В.Д., Базилевич К.С Страхова справа. 4-те вид., переробл. і доповн. К.: Знання. 2015. 352 с.

4. Остапенко О.М. Удосконалення вітчизняної системи страхування аграріїв з урахуванням зарубіжного досвіду. *Економіка: реалії часу: наук. журн.* 2013. № 5(10). С. 19-30.

МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА ЕКОІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ

Клещов Антон Йосипович

к.т.н., докторант кафедри смарт-економіки
Київський національний університет технологій та дизайну

Екоіндустріальні парки (ЕІП) стають важливим інструментом для сталого розвитку промисловості, оскільки вони інтегрують економічні, екологічні та соціальні аспекти в один комплексний підхід. Міжнародна політика щодо створення та розвитку таких парків відіграє ключову роль у глобальному русі до екологічної модернізації. Ця стаття спрямована на огляд основних аспектів формулювання міжнародної політики в сфері екоіндустріальних парків, зокрема викликів, можливостей та поточних тенденцій.

Задачею цього дослідження є аналіз ключових аспектів міжнародної політики екоіндустріальних парків, а також розробка рекомендацій щодо стандартизації та гармонізації підходів для забезпечення сталого розвитку. Також розглядаються питання інтеграції міжнародних екологічних стандартів, стимулювання інновацій та покращення міжурядової співпраці в цій сфері.

Основними проблемами при формулюванні міжнародної політики для ЕІП є відсутність єдиних стандартів та підходів, а також різноманітність національних регуляторних систем. Проте, адаптація політики екоіндустріальних парків до умов кожної окремої країни перешкоджає створенню міжнародного стандарту для екоіндустріальних парків. Автори [1] акцентують на тому, що кожен ЕІП має свої унікальні характеристики, і успішна реплікація моделі залежить від врахування місцевих економічних, технічних та інституційних особливостей. Тому, політика розвитку ЕІП повинна бути гнучкою, з особливою увагою до участі місцевих зацікавлених сторін, розвитку місцевих компетенцій та налагодження співпраці між акторів. Окрім цього, важлива роль має відводитися співпраці між урядом, бізнесом та науковою спільнотою [2]. Автори [3] підкреслюють, що внутрішні програми інновацій, що не мають загальної мети впроваджуються без врахування одна одної, можуть знижувати ймовірність успішної еко-інновації. Таким чином, недостатня координація між державними органами, бізнесом та міжнародними організаціями ускладнює ефективне впровадження політики.

Основні міжнародні організації, такі як ООН, ЮНІДО, Європейська комісія, пропонують рекомендації щодо розвитку ЕІП у вигляді міжнародних рамкових положень [4]. Їхня діяльність фокусується на створенні інструментів для оцінки екологічної ефективності, інвестицій у відновлювані джерела енергії та ресурсоефективність. Наприклад, ЮНІДО розробляє моделі екоіндустріальних парків у країнах, що розвиваються, з метою адаптації до місцевих умов і ресурсів. Проте, як показує аналіз, відсутність єдиних міжнародних стандартів ускладнює

процес гармонізації політики між країнами. На сьогодні різні країни, такі як В'єтнам [5], Україна [6], Колумбія [7], Перу [8], мають досягнення у розвитку політики екоіндустріальних парків. Проте, всі ці досягнення не є скоординованими та мають індивідуальний місцевий характер.

Таким чином, відсутність міжнародного стандарту, чи іншого типу міжнародної політики, створює умови, коли Міжнародні рамкові положення для екоіндустріальних парків [4] інтерпретуються та змінюються країнами відповідно до політичного контексту кожної окремої країни.

Висновки. Відсутність єдиних підходів та координації між урядами, бізнесом і міжнародними організаціями ускладнює ефективне впровадження політики екоіндустріальних парків. Для успішного розвитку єдиної політики важлива співпраця всіх зацікавлених сторін, включаючи наукову спільноту та громадськість. Крім того, політика має фокусуватися на стимулюванні інновацій та інтеграції екологічних стандартів, що сприятиме сталому розвитку. Це свідчить про необхідність створення гнучких міжнародних стандартів, що можуть бути впроваджені в різних локальних умовах країн.

Список літератури:

1. Schlüter, L., Mortensen, L., Gjerding, A. N., & Kørnøv, L. (2023). Can we replicate eco-industrial parks? Recommendations based on a process model of EIP evolution. *Journal of Cleaner Production*, 139499. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.139499>
2. Naruetharadhol, P., Conway-Lenihan, A., & McGuirk, H. (2024). Assessing the Role of Public Policy in Fostering Global Eco-Innovation. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 100294. <https://doi.org/10.1016/j.joitmc.2024.100294>
3. Srisathan, W. A., Ketkaew, C., Phonthanukitithaworn, C., & Naruetharadhol, P. (2023). Driving Policy Support for Open Eco-Innovation Enterprises in Thailand: A Probit Regression Model. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 100084. <https://doi.org/10.1016/j.joitmc.2023.100084>
4. Tas, N., et al. (2021). *An international framework for eco-industrial parks* (2nd ed.). Publications of the Global Eco-Industrial Parks Programme. Washington, DC: The World Bank Group. Available at: <https://geipp-ukraine.org/wp-content/uploads/2021/08/EIP-International-Framework-for-EIP-Version-2.0-1.pdf> (Accessed: 08 August 2024).
5. Stucki, Flammini, Beers, Phuong, Anh, Dong, Huy & Hieu. (2019). Eco-Industrial Park (EIP) Development in Viet Nam: Results and Key Insights from UNIDO's EIP Project (2014–2019). *Sustainability*, 11(17), 4667. <https://doi.org/10.3390/su11174667>
6. *Eco-industrial parks: resource efficiency and industrial symbiosis* | UNIDO. (2024). UNIDO. <https://www.unido.org/stories/eco-industrial-parks-resource-efficiency-and-industrial-symbiosis>

7. *Parques eco-industriales. requisitos de sostenibilidad.* (2023). Tienda virtual ICONTEC. <https://tienda.icontec.org/gp-ntc-parques-eco-industriales-requisitos-de-sostenibilidad-ntc6720-2023.html>

8. *The importance of the development of the REGULATORY FRAMEWORK FOR THE IMPLEMENTATION OF ECO INDUSTRIAL PARKS.* (2023). UNIDO | United Nations Industrial Development Organization. [https://www.unido.org/sites/default/files/unido-publications/2023-11/Regulatory%20Framework%20for%20the%20Implementation%20of%20Eco%20Industrial%20Parks%20\(1\).pdf](https://www.unido.org/sites/default/files/unido-publications/2023-11/Regulatory%20Framework%20for%20the%20Implementation%20of%20Eco%20Industrial%20Parks%20(1).pdf)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ В УКРАЇНИ

Чобітько Віталій Іванович

фізична особа-підприємець (м. Кременчук)

У розвинутих країнах світу фондовий ринок є потужним джерелом фінансування національних економік. На жаль, фондовий ринок України має низьку капіталізацію. Його розвиток стримує брак розвинутої інфраструктури, відсутність активних гравців, низька привабливість інвестиційних паперів, слабкість корпоративного управління тощо. Тому фондовий ринок України потребує докорінної модернізації та удосконалення інститутів інфраструктури на стратегічних засадах. В їх основу пропонується покласти оптимізацію інституційної складової ринку цінних паперів із метою підвищення ефективності здійснення операцій на фондовому ринку. Основними компонентами його стратегічного розвитку пропонуються такі:

- модернізація технологічної бази на основі впровадження сучасних електронних систем для торгівлі цінними паперами, автоматизації процесів розрахунків та зберігання інформації для підвищення прозорості і надійності фондових операцій;

- удосконалення законодавства з метою посилення захисту прав інвесторів, створення рівних умов для всіх учасників фінансового ринку та запобігання маніпуляціям на ньому;

- інтеграція з міжнародними фондовими ринками на основі розвитку співпраці з іноземними гравцями, гармонізації з міжнародними стандартами та залучення іноземних інвесторів;

- розвиток інституційних інвесторів на основі стимулювання зростання страхових компаній, пенсійних фондів та інвестиційних фондів як ключових учасників фондового ринку;

- підвищення рівня фінансової грамотності на основі реалізації програм фондового ринку для населення, орієнтованих на залучення більшої кількості роздрібних інвесторів.

Стратегія розвитку фондового ринку має будуватися на основі партнерських відносин між державою та бізнесом, що сприятиме досягненню спільних цілей у законодавчій, організаційній та інституційній площині. Технологічні оновлення, представлені інвестиціями в платформи для електронної торгівлі, автоматизацію процесів і забезпечення кібербезпеки, дозволять підвищити прозорість і швидкість операцій на ринку цінних паперів [1, с. 75]. Реформування ринку відповідно до міжнародних стандартів має відбуватися шляхом гармонізації національного законодавства зі стандартами Міжнародної організації комісій з цінних паперів (*IOSCO - International Organization of Securities Commissions*) для підвищення довіри іноземних інвесторів і сприяння інтеграції в глобальну фінансову систему. Україні доцільно застосовувати кращий досвід провідних

країн світу, вивчати та впроваджувати практики, які успішно зарекомендували себе на ринках США, ЄС та Азії, включаючи механізми управління ризиками, фінансові інновації та захист прав інвесторів.

Вибір стратегій розвитку фондового ринку має здійснюватися на альтернативній основі. Основними з них є такі:

- по-перше, стратегія розвитку, спрямована на активне зростання ринку через інвестиції в технології, покращення регуляторної бази, залучення нових учасників і інтеграцію з міжнародними ринками. Вона передбачає інтенсивне впровадження інноваційних інструментів, підвищення ліквідності ринку, залучення як роздрібних, так і інституційних інвесторів; орієнтована на довгострокове зростання та збільшення ролі фондового ринку в економіці;

- по-друге, стратегія стабільності, яка робить основний акцент на: забезпеченні стійкості та надійності ринку цінних паперів в умовах мінімальних змін; підтримці існуючої інфраструктури та поступовій адаптації до змін без різких трансформацій. Стратегія підходить для ринків з помірним економічним ростом або в умовах нестабільності на глобальних ринках, коли пріоритетом є стабільність, а не агресивне розширення;

- стратегія виживання, яка застосовується в умовах економічної кризи або серйозних потрясінь, коли основною метою є збереження функціональності ринку. Вона передбачає мінімізацію витрат, реструктуризацію процесів, тимчасове зниження активності на ринку для уникнення ризиків і спрямована на продовження функціонування ринку в умовах обмеженого доступу до капіталу або критичних економічних умов.

Стратегічна програма розвитку фондового ринку України має бути спрямована на реорганізацію та вдосконалення його інфраструктури відповідно до показників та критеріїв, які аналізуються в дослідженнях *FTSE (Financial Times Stock Exchange)*. Ключовими аспектами цієї програми є зміцнення ролі регуляторних органів, таких як Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, для забезпечення відповідності українського ринку міжнародним стандартам корпоративного управління та прозорості. Досягнення відповідності критеріям *FTSE* має на меті покращити класифікацію України у міжнародних рейтингах фондових ринків, що сприятиме збільшенню іноземних інвестицій та загальному зростанню фондового ринку. Пропонована стратегія сприятиме зміцненню інфраструктури ринку цінних паперів, виходу з кризи, стабілізації і довгостроковому зростанню.

Список літератури

1. Німкович А. І. Стратегічні інструменти розвитку інститутів інфраструктури фондового ринку. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Т. 4, № 3. С. 67-76.

ПЕРШИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ХАРКІВСЬКО- МИКОЛАЇВСЬКОЇ ЗАЛІЗНИЦІ – ЛЮБОТИНСЬКЕ ДВОКЛАСНЕ ЗАЛІЗНИЧНЕ УЧИЛИЩЕ

Стрілець Валерій Васильович

директор
Люботинської гімназії № 1 Люботинської
міської ради Харківської області,
Почесний громадянин м. Люботина

140 років тому назад, у жовтні 1884 року, на вузловій станції Люботин правлінням Харківсько-Миколаївської залізниці (пізніше – Південної) було відкрито перший на залізниці навчальний заклад – Люботинське залізничне двокласне училище.

Відкриваючи його, правління Харківсько-Миколаївської залізниці переслідувало мету: «... через віддаленість та переповнення земських парафіяльних училищ, надати можливість початкового навчання дітей залізничних службовців та підготувати їх в технічні залізничні училища, які розташовувалися у Кременчуці та Миколаєві» [1].

Училище розташовувалося у 4 будівлях, із яких дві були кам'яні, а дві – дерев'яні. Приміщення училища будувалися поступово із ростом самого училища. Так, друге приміщення було відкрите у 1896 р., третє – у 1903 р., четверте – у 1908 р. [2] У 1908 р. приміщення училища склалися з 12 кімнат загальною площею 105,63 кв. саж.

З вересня 1897 р. і до революції завідуючим училища був Яків Степанович Стефанов (він же вів уроки гімнастики) [3], законовчителями (викладачами закону божого) в училищі працювали священики Петро Семенович Стефанов, Дмитро Порфірович Шопотов (з 1916 р., біженець) та діакон Олександр Миколайович Ліницький, вчителями працювали П. І. Резніков, І. І. Уланов, Л. М. Резнікова, В. В. Стефанова та інші. [4]

З 1898 р. і, майже, до революції почесним блюстителем (наглядачем) училища був інженер, директор-розпорядник Харківського акціонерного товариства «Нова Баварія» Федір Карлович Гершгеймер. [5]

Термін навчання в училищі становив п'ять років. Існувало п'ять відділень, у кожному з яких передбачалося максимальне тижневе навантаження 33 години на тиждень. Обов'язковими навчальними предметами були: Закон Божий (по три години на тиждень в усіх відділеннях), російська та слов'янська мови (7-10 годин), арифметика (6 годин), чистописання, креслення (лише у старших відділеннях по 1 годині), історія та географія (у 4 та 5 відділеннях по 2 години). Крім того, в училищі додатково викладали співи, рукоділля, малювання та гімнастику. [6] До речі, це один з двох у Валківському повіті навчальних

HISTORY
 INNOVATIVE METHODS IN EDUCATION, SCIENCE AND BUSINESS: CHALLENGES
 AND OPPORTUNITIES

закладів, де гімнастика викладалася в усіх класах і в усіх відділеннях. З 1909 р. в училищі для дівчаток було введено викладання крою та шиття. [7]

Навчальний план Люботинського залізничного двокласного училища на 5 відділень у 1904-1905 рр. виглядав так:

Назви предметів	I відділення	II відділення	III відділення	IV відділення	V відділення
Закон Божий	3	3	3	3	3
Російська мова	7	8	7	7	6
Слов'янська мова	3	2	2	1	1
Арифметика	6	6	6	5	6
Малювання	2	2	1	—	—
Чистопописання	3	3	3	1	1
Рукоділья	3	3	3	3	3
Співи	3	3	3	3	3
Гімнастика	3	3	3	3	3
Креслення	—	—	—	1	1
Геометрія	—	—	1	2	2
Природознавство	—	—	1	—	—
Історія	—	—	—	2	2
Географія	—	—	—	2	2
Всього годин на тиждень	33	33	33	33	33

Навчання у залізничному училищі було платним. Вартість плати для різних категорій населення була різною. Із наведеної нижче таблиці [8] видно, що вона була диференційована в залежності від заробітної плати, яку отримували батьки та опікуни: від 3 до 24 крб. за одну дитину. Для не залізничників оплата навчання не диференціювалася і становила 60 коп. в місяць за одну дитину.

Заробітна плата батьків	Річна плата за навчання (у карбованцях):		
	За 1 дитину	За 2 дитини	За 3 дитини
До 240 крб.	3	5	6
240-360 крб.	6	10	12

HISTORY
 INNOVATIVE METHODS IN EDUCATION, SCIENCE AND BUSINESS: CHALLENGES
 AND OPPORTUNITIES

361-480 крб.	9	15	18
481-600 крб.	12	20	24
601-720 крб.	15	25	30
721-840 крб.	18	30	36
846-960 крб.	21	35	42
960-1080 і більше	24	40	48
До 25 крб. (поденні)	0,25 в місяць	0,25 в місяць	0,3 в місяць
Для незалізничників	0,6 в місяць	1,2 в місяць	1,8 в місяць

Вартість навчання одного учня в залізничному училищі була досить великою серед залізничних училищ Харківсько-Миколаївської залізниці і у 90-х роках XIX ст. становила 16 крб. 70 коп. [9]

З початку 90-х років XIX ст. Люботинське залізничне двокласне училище становиться одним з найбільших навчальних закладів Валківського повіту за кількістю вихованців. Динаміка росту чисельності учнів залізничного училища на початку XX ст. була такою [10]:

Рік	Всього учнів	У тому числі:	
		хлопчиків	дівчаток
1885	60	44	16
1904-1905	227	155	72
1907-1908	431	276	155
1.1.1909	455	293	162
1914	433	204	229
1915/1916	589	325	264

З 1897 р. при залізничному училищі було створено гуртожиток для учнів, що дало можливість навчатися дітям із віддалених хуторів та із залізничної лінії. У гуртожитку проживали лише хлопчики – діти залізничників і користувалися за плату 5 крб. в місяць повним утриманням за виключенням одягу. Кількість дітей, які проживали в гуртожитку училища, була найбільшою по Харківсько-Миколаївській залізниці і коливалася у різні роки від 40 до 55 учнів. [11]

На сторінках губернської періодичної преси знаходимо деякі публікації, які ілюструють навчально-виховну діяльність Люботинського залізничного училища.

21 лютого 1902 року в училищі до ювілею М. В. Гоголя було влаштовано ряд заходів, які розпочалися загальним шиккуванням вихованців, молебнем та ознайомленням із біографією письменника. Всім учням молодшого відділення училища було роздано по декілька брошур Миколи Васильовича, а учні

старшого відділення отримали збірки творів письменника, видані Харківським товариством поширення грамотності до ювілею. [12]

26 травня 1902 року відбувся випуск учнів Люботинського залізничного училища, який був поєднаний з урочистостями із вшанування поета Василя Андрійовича Жуковського. На заході вихованці читали його вірші. [13]

Влітку 1903 року училище не змогло прийняти на навчання всіх бажаючих учнів. На 50 вільних місць було подано майже втричі більше заяв. У зв'язку з цим на початку вересня 1903 року у пристанційному селищі станції Люботин, де проживало багато дачників з м. Харкова (залізничні службовці, лікарі, юристи), було відкрито два приватних навчальних заклади, які забезпечили початкове навчання майже для 50 учнів. [14]

4 червня 1912 року для учнів училища було організовано екскурсію до м. Белгород. На екскурсію поїхало 120 учнів. Супроводжуючими були завідувач Я. С. Стефанов та 4 викладачі. У Белгороді вихованці ознайомилися із стародавніми храмами і цього ж дня повернулися назад. [15]

На базі залізничного училища працювали недільна школа, вечірні курси для робітників, курси креслення, гуртки та групи із влаштування розваг.

З 1907 р. було створено «Товариство допомоги учням, дітям службовців Південної залізниці», яке надавало допомогу в навчанні дітей малозабезпеченим залізничникам і в Люботині. [16] Членами піклувального товариства Люботинського залізничного двокласного училища з 1907 р. були священник Я. С. Стефанов, лікар Л. Ф. Аксюк, місцевий землевласник П. А. Гладков, лікар та завідуючий залізничною лікарнею на ст. Люботин Є. Т. Демков. [17]

У січні 1909 року місцевий любительський драматичний гурток організував дві вистави, збір від яких було направлено на допомогу найбіднішим учням Люботинського залізничного училища. [18]

З 1895 р. при Люботинському двокласному залізничному училищі існувала недільна школа. Положення «Про початкові народні училища...» прирівнювали недільні школи до загального типу початкових навчальних закладів з чітко визначеним завданням: «стверджувати в народі релігійні і моральні поняття і поширювати початкові знання». Вони призначалися для робітників та ремісників, які не мали можливостей одержати освіту звичайним способом. Над ними встановлювався шкільний нагляд міністерських чиновників, а з 1891 р. ще й духовного відомства. Заняття у недільній школі в Люботині проводилися з дозволу єпархіального начальства і велися законовчителем та вчителями залізничного училища.

Завідував недільною школою начальник четвертої дільниці служби колії Південної залізниці. Посібниками для читання слугували твори, схвалені Вченим комітетом МШС, та книги духовного змісту, схвалені Святим Синодом. Під час проведення занять використовували «чарівні ліхтарі» (діапроектор), за допомогою яких читання релігійних книг супроводжувалось «пояснювальними туманними малюнками».

В училищі з 1 грудня 1898 р. почали працювати вечірні курси для дорослих, щоб навчити грамоті та основним правилам арифметики в основному працівників паровозного депо станції Люботин та залізничних майстерень. [19]

Наступного року на ст. Люботин були відкриті курси креслення і малювання для дорослих робітників. Курси також працювали при залізничному училищі на підставі затверджених попечителем Харківського навчального округу 19 вересня 1900 р. правил та згідно із затвердженими 5 жовтня 1900 р. програм.

На курсах викладалися геометричне креслення, проекційне креслення, технічне креслення, малювання, геометрія та арифметика. [20]

Викладачами курсів працювали вчителі залізничного училища, завідував і спостерігав за курсами начальник IV дільниці служби колії Харківсько-Миколаївської залізниці. Плата за навчання не встановлювалася, курси утримувалися на кошти Харківсько-Миколаївської залізниці. На курси приймали лише грамотних робітників, яким виповнилося 16 років.

У 1917-1923 рр. у зв'язку із корінною ломкою системи освіти значні зміни відбулися у Люботинському двокласному залізничному училищі: запроваджувалася українізація, створювалася єдина трудова школа з самообслуговуванням, скасовувалися домашні завдання, відмінялася п'ятибальна система оцінювання учнів, з'явилися нові дитячі організації. Змінилася і назва школи: у 1920 р. – це Люботинська семирічка № 2, але збереглося підпорядкування управлінню Південної залізниці. Залізничною ця школа залишалася до 1961 р., коли всі залізничні школи були передані у підпорядкування Міністерства народної освіти УРСР. [21]

Список літератури:

1. Отчет о состоянии учебно-образовательной части в 1904/1905 гг. на Харьковско-Николаевской железной дороге. – Харьков, 1907. – С. 2.
2. Начальное народное образование в Харьковской губернии за 1908 год. – Харьков, тип. Печатник, 1910. – С. 66.
3. Южный край. – 1898. – 12 января. - № 5843.
4. Отчет о состоянии учебно-образовательной части в 1904/1905 гг. на Харьковско-Николаевской железной дороге. – Харьков, 1907. – С. 103.
5. Южный край. – 1898. – 12 января. - № 5843.
6. Отчет о состоянии учебно-образовательной части в 1904/1905 гг. на Харьковско-Николаевской железной дороге. – Харьков, 1907. – С. 23-25.
7. Максименко Д. П. Отчет о начальном народном образовании в Валковском уезде за 1909 г. – Валки, тип. Савченко, 1910. – С. 44.
8. Отчет о состоянии учебно-образовательной части в 1904/1905 гг. на Харьковско-Николаевской железной дороге. – Харьков, 1907. – С. 25.
9. Максименко Д. П. Отчет о начальном народном образовании в Валковском уезде за 1909 г. – Валки, Тип. Савченко, 1910. – С. 44.
10. Отчет о состоянии учебно-образовательной части в 1904/1905 гг. на Харьковско-Николаевской железной дороге. – Харьков, 1907. – С. 3; Начальное народное образование в Харьковской губернии за 1908 год. – Харьков, тип.

Печатник, 1910. – С. 66-73; Державний архів Харківської області, ф. 307, оп.1, спр. 6, арк. 2; Отчет Валковской земской управы по народному образованию за 1914 г. – Валки: Тип. Савченко, 1915. – С. 51.

11. Отчет о состоянии учебно-образовательной части в 1904/1905 гг. на Харьковско-Николаевской железной дороге. – Харьков, 1907. – С. 10, 26-27.

12. Южный край. – 1902. – 3 марта. - № 7305.

13. Южный край. – 1902. – 28 мая. - № 7387.

14. Южный край. – 1903. – 23 августа. - № 7828.

15. Утро. – 1912. – 7 июня. - № 1667.

16. Державний архів Харківської області, ф.29, оп.1, спр. 65, арк. 233-234.

17. Харьковские губернские ведомости. – 1907. – 8 апреля. - № 81.

18. Утро. – 1909. – 14 января. - № 640.

19. Южный край. – 1898. – 22 ноября. - № 6141.

20. Отчет о состоянии учебно-образовательной части в 1904/1905 гг. на Харьковско-Николаевской железной дороге. – Харьков, 1907. – С. 33.

21. Стрілець В. В. Люботин: Історико-краєзнавчий нарис. – Харків: Торсинг, 2002. – С. 214-215, 269-271.

"ТАЪВИЛОТ АЛ-ҚУРЪОН" АСАРИ ИСЛОМ АҚИДАСИГА ОИД ЙИРИК МАНБА

Усмонов Искандар Фозилжонович,
Ўзбекистон халқаро ислом академияси докторанти,
ЎзЖОКУ ўқитувчиси
Ўзбекистон, Тошкент

Аннотация: Ушбу тезисда Мовароуннаҳрда илмий муҳит, тафсир илми, ислом илмларининг ўрни, унинг ривожланиши ҳақида маълумотлар берилган.

Калит сўзлар: Аҳли сунна, Қуръон, оят, ҳадис, тафсир, ақида, мотуридийлик, ашъарийлик, калом илми.

Аҳли сунна мусулмонлари орасида икки йирик ақидавий таълимот – мотуридийлик ва ашъарийликдан мотуридия таълимотининг кенг тарқалиб бораётгани унга бўлган қизиқишни оширмақда. Бугунги кунда йигирмага яқин мамлакат мусулмонларининг аксарияти эътиқод қиладиган таълимот асосчиси Имом Мотуридий самарқандлик бўлиб, унинг ақидавий мазҳаб шаклланишига оид қарашлари “Китоб ат-тавҳид” ва “Таъвилот ал-Қуръон” китобларида қайд этилган. Айнан мазкур манбалар мотуридийликнинг ўзига хос жиҳатларини аниқлашда асос бўлиб хизмат қилади. “Таъвилот ал-Қуръон” олимнинг Қуръон тафсирига доир мўътабар асари бўлиб, у турли дин ва эътиқод вакиллари ҳамжиҳатликда истиқомат қилган Самарқанд муҳитида ёзилган. Шу боис мазкур тафсир ёрдамида кўплаб диний таълимот ва қарашларнинг хусусиятларини аниқлаш ҳамда улар ўртасидаги ижтимоий муносабатларни тартибга солиш имконияти вужудга келади.

Жаҳондаги исломшуносликка ихтисослашган илмий тадқиқот марказларида “Таъвилот ал-Қуръон”даги тафсир услублари, унинг манбалари ва қўлёзмаларини аниқлаш, бошқа мўътабар тафсирлар билан қиёсий таҳлил қилиш, манбанинг ижтимоий аҳамиятини очиқ бериш бўйича илмий изланишлар олиб борилмоқда. Бундай тадқиқотларда аллома қарашлари орқали ислом динига доир бугунги кундаги долзарб эътиқодий масала ва муаммоларга ечим топишга эътибор қаратиш мақсадга мувофиқдир. Зеро, Имом Мотуридийнинг “Таъвилот ал-Қуръон” асаридаги ақидага оид ҳадислар моҳиятини илмий асосда тадқиқ қилиш ислом дини моҳиятини тўғри англаш ва тушунишга хизмат қилади.

Янги Ўзбекистондаги диний-маърифий соҳага оид ислоҳотлар натижасида Ўзбекистон халқаро ислом академияси, Имом Мотуридий халқаро илмий-тадқиқот маркази каби таълим ва тадқиқот муассасалари ташкил этилди. Уларда Мовароуннаҳрдан етишиб чиққан алломаларнинг бой илмий мероси тадқиқи бўйича самарали ишлар амалга оширилмоқда. Жумладан, мотуридийлик таълимотига оид Абул Муин Насафийнинг “Табсирату-л-адилла” асари, Имом Мотуридий тафсирининг бир нечта жузлари ўзбек тилига таржима қилинди. Шунингдек, Абул Муин Насафий, Абул Лайс Самарқандий, Саъдуддин

Тафтазоний каби мотуридий уламолари ҳаёти ва илмий фаолиятига доир докторлик диссертациялари амалга оширилди. Ушбу тадқиқот иши “Таъвилот ал-Қуръон” тафсиридаги ақидага оид ҳадисларнинг ўзига хос жиҳатларини очиб бериш орқали асарнинг диний-эътиқодий масалаларни ҳал этишдаги ўрнини кўрсатиб беради.

Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 5 июлдаги ЎРҚ 699-сон “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 16 апрелдаги ПФ-5416-сон “Диний-маърифий соҳа фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони, 2020 йил 11 августдаги ПҚ-4802-сон “Имом Мотуридий халқаро илмий-тадқиқот марказини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ва 2017 йил 23 июндаги ПҚ-3080-сон “Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида Ўзбекистондаги Ислом цивилизацияси марказини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорларида ҳамда соҳага оид бошқа меъёрий ҳужжатларда белгиланган вазифалар ижросини таъминлашга “Таъвилот ал-Қуръон” асари борасида қилинган тадқиқот ишлари муайян даражада хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Зиёдов Ш. Абу Мансур ал-Мотуридий ёзма мероси ва унинг “Китоб ат таъвилот”асари: Тарих фан. ном. дис... автореф. – Т.: ЎЗР ФА
2. Ислом энциклопедияси. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2004. – 320 б.
3. Калободий. Китобу-т-таарруф би-мазҳаб аҳли-т-тасаввуф / М.Мавлонқулова таржимаси. – Т.: Гафур Ғулом, 2002. – 142 б.
4. Имом Аъзам Абу Ҳанифа. Муснад / мутаржим Абдуллоҳ Мурод Холмурод. – Т.: Мовароуннаҳр, 2005. – 386 б;
5. Ислом зиёси ўзбегим сиймосида. – Т.: «Тошкент ислом университети» нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2005. – 360 б.
6. Makhsudov D. Muslim world scientists of the timurids period //The Light of Islam. – 2019. – Т. 2019. – №. 3. – С. 4.
7. Makhsudov D. Manuscripts of abul barakat al-nasafi's works on furu'Al-Fiqh //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2023. – Т. 12. – №. 1. – С. 31-34.
8. Ugli A. Z. Z., Farxodjonova N. Alikhantura Soguniy Role in State Administration in East Turkestan //Journal of Modern Islamic Studies and Civilization. – 2024. – Т. 2. – №. 02. – С. 128-132.
9. Arslonov Z., Ergashev H. ALIKHANTORA SOGUNIY'S VIEWS ON POLITICAL GOVERNANCE IN EAST TURKESTAN //Студенческий вестник. – 2020. – №. 32-2. – С. 84-85.
9. Toirjonovich Z. K. WORKS IN THE GENRE OF SIIRA AND TABAKAT ARE AN IMPORTANT SOURCE IN THE STUDY OF ARAB-MUSLIM HISTORY // " NEW CENTURY" -SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL. – 2023. – Т. 1. – №. 1.

10. Mukhamedov N. Khoja Ahrar-peace and consent between people //ISJ Theoretical & Applied Science, 01 (117). – 2023. – C. 378-383.

11. Zokirjonugli Z. A. Approaches to studying the scientific heritage of Alikhantora Soguni //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2022. – T. 1

12. Mukhamedov N. Activities of scholars of islamic law (fuqaha) from shash oasis in scientific centers of the region //The Light of Islam. – 2020. – T. 2020. – №. 3. – C. 4-15.

МОМЕНТ ВИНИКНЕННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ : ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ

Аванесян Геннадій Миколайович
доцент кафедри правознавства та фінансів
Полтавський інститут економіки і права

Лісний Іван Анатолійович
старший викладач кафедри правознавства та фінансів
Полтавській інститут економіки і права

Стрілко Дмитро Леонідович
старший викладач кафедри правознавства та фінансів
Полтавській інститут економіки і права

Важливість договорів впливає з природи цивільно-правових відносин. Це пов'язано з тим, що договори є основною правовою формою комунікації між власниками певної речі або майна. Виробники продають свою продукцію, надають послуги, ведуть бізнес, а власники розпоряджаються своїм майном за допомогою договорів. Не випадково принцип свободи договору визначений Цивільним кодексом України (статті 3 та 627 ЦК України), а перелік цивільно-правових договорів, що породжують зобов'язання, значно розширений. Як юридичний факт, договори породжують зобов'язальні правовідносини, основною метою яких є належне виконання обов'язків та реалізація прав сторонами.

У науковій літературі не приділено достатньої уваги питанню про момент виникнення договірних зобов'язань у цивільному праві. Сьогодні у висловлюваннях вчених-цивілістів можна зустріти твердження про те, що таким моментом є укладення договору [3, с. 169] або набрання договором чинності [4, с. 5]. Однак ці твердження детально не аналізуються. Крім того, укладення договору та набрання ним чинності не є тотожними поняттями і можуть не збігатися в часі. При визначенні моменту виникнення договірної зобов'язання недостатньо спиратися на момент укладення або набрання чинності договором, необхідно враховувати й інші відповідні фактори. Серед них можна виділити наступні:

1) Цивільне право включає категорії укладення, дійсності та чинності договору. При цьому закон встановлює необхідні умови дійсності договору та підстави його недійсності. Науковці та практики мають суперечливі погляди на визначення відсутності договору.

2) Для того, щоб визначити момент виникнення договірної зобов'язання, спочатку необхідно визначити, чи виникло договірне зобов'язання.

Для цього необхідно оцінити, чи був укладений договір, чи є він дійсним і чи є ознаки того, що він є чинним, та об'єднати отримані результати для того, щоб дійти висновку.

На нашу думку, поняття укладення, дійсності та чинності є взаємопов'язаними, але не взаємозалежними.

Більше того, деякі правові норми та юридична практика спрямовані на збереження правовідносин тією мірою, якою існують умови для визнання дійсним та укладеним договору, що містить певні дефекти у вигляді відступів від вимог закону.

Тому для того, щоб визначити момент виникнення договірною зобов'язання, необхідно встановити, чи виникло договірне зобов'язання.

На нашу думку, укладенням договору є досягнення сторонами згоди щодо основних умов, а дією договору - набрання чинності договірними положеннями. З огляду на це, на нашу думку, не є коректним говорити про те, що зобов'язання між сторонами виникають наступним чином

Не видається коректним стверджувати, що зобов'язання між сторонами виникають з моменту набрання чинності умовами договору. Логічніше було б вважати, що договірне зобов'язання між сторонами виникає в момент укладення договору, який не містить підстав недійсності, і що сторони мають право очікувати його виконання в майбутньому, тобто з моменту набрання договором чинності. Іншими словами, набрання чинності договором - це не момент виникнення договірних зобов'язань, а момент, коли вони починають виконуватися.

Розглянемо ситуацію, коли договір укладено і він є чинним, але містить підстави для недійсності. У цьому випадку необхідно встановити, в чому полягає недійсність договору, чи є він нікчемним або оспорюваним, і чи не підлягає застосуванню стаття 220 Цивільного кодексу. Крім того, договір також має бути перевірений відповідно до ч. 2 ст. 236 Цивільного кодексу.

Таким чином, можна констатувати наступне. У разі недійсності договору, як правило, не можна стверджувати, що між сторонами виникли договірні відносини. Скоріше, сторони намагалися їх встановити, але їм це не вдалося.

Однак у виняткових випадках договір, який є недійсним за загальним правилом, може бути визнаний судом дійсним, і навіть тоді ідеальне тлумачення полягає в тому, що договір був укладений і є дійсним та ефективним.

На нашу думку, це питання наразі законодавчо не врегульоване і може призвести до низки судових спорів. Тому ми вважаємо, що було б доречно доповнити ч. 3 ст. 640 Цивільного кодексу наступним текстом:

«Якщо суд визнає договір дійсним, незважаючи на недодержання сторонами вимог закону про нотаріальне посвідчення, такий договір вважається укладеним з моменту одержання особою, якій направлено пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції.

Водночас у Цивільному кодексі не йдеться про долю самого зобов'язання. Натомість Господарський кодекс містить такі положення. Наприклад, ч. 3 ст. 207 Господарського кодексу передбачає, що з дня набрання законної сили судовим

рішенням є припиненням зобов'язання. Іншими словами, тут також можна припустити можливість реалізації. [2].

Ми підтримуємо точку зору, що нікчемність слід відносити до правових наслідків договору, а отже, застосовувати як до дій, вчинених сторонами договору до винесення судового рішення, так і до дій, які сторони ще не вчинили [5, с. 401].

Крім того, на нашу думку, питання укладення договору має бути з'ясоване раніше, ніж питання дійсності договору.

Ми підтримуємо думку, що невиконаний договір не може вважатися договором, а отже, не можна говорити про виникнення договірних зобов'язань між сторонами. Неможливо говорити про те, що договір набув чинності за відсутності договору, тому ми виключили з цієї характеристики будь-яке посилання на чинність такого договору.

Положення статті 638 Цивільного кодексу допускають двояке тлумачення вимоги про те, що всі обов'язкові умови мають бути прийняті та відображені в договорі, і такий перелік умов іноді здається невідповідним сучасним потребам. Тому при визначенні того, чи є договір укладеним, як у доктрині, так і в судовій практиці застосовується інший підхід, якщо стаття не містить повного переліку істотних умов, що містяться в законі, або не містить умов, характерних для таких договорів, чи умов, на яких наполягає одна із сторін договору.

Список літератури

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16 січня 2003 № 435–IV. Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15-2003>. – № 40– Ст.1308.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, №19–20, №21–22. – ст. 144.
3. Бервено С. М. Проблеми договірного права України: монографія /С.М. Бервено Київ. : Юрінком Інтер, 2006. 392 с.
4. Бородовський С. О. Укладення, зміна та розірвання договору у цивільному праві України: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / С. О. Бородовський. – Харків, 2005. 20 с.
5. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. [О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць та ін.]; за відпов. ред. О. В. Дзери (кер.авт.кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. К. : Юрінком Інтер, 2005. Т.І. 832 с.

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ В СИСТЕМІ ПРАВОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ (ІТ ІНСТРУМЕНТИ ТА ЇХ ПЕРСПЕКТИВА)

Вереша Роман Вікторович

доктор юридичних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри кримінального та
адміністративного права
Академії адвокатури України,
заслужений юрист України

Карпунцов Валерій Віталійович

доктор юридичних наук, професор
кафедри політичних наук і права
Київського національного університету
будівництва і архітектури,
заслужений юрист України

В сучасних умовах питання оптимізації правотворчого процесу, рекодифікації законодавства та вдосконалення юридичної техніки набувають нового імпульсу завдяки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та різного роду технологічних рішень в галузі кібернетики. В останні роки в юриспруденції спостерігається зростання інтересу до використання нових технологій та методів дослідження для більш ефективного аналізу правових питань, вдосконалення правозастосовних практик. Одним з найбільш перспективних напрямків є машинне навчання та застосування можливостей штучного інтелекту. Методи машинного навчання та штучного інтелекту використовуються для аналізу великих обсягів даних, виявлення патернів та трендів, прогнозування результатів та створення нових алгоритмів та моделей у різних наукових галузях, включаючи юриспруденцію. Використання алгоритмів машинного навчання може бути застосовним для аналізу великих обсягів даних із судової практики, а також для прогнозування результатів судових справ та виявлення трендів у законодавстві. Це може допомогти покращити прогнозування та ухвалення рішень у правових питаннях, зокрема у питаннях удосконалення законодавства [1].

В окрему категорію слід виділити можливості і інноваційні методи дослідження пов'язані з комп'ютерним моделюванням – створення комп'ютерних моделей для аналізу різних правових сценаріїв та передбачення їх наслідків. Такі рішення можуть бути особливо корисними в галузі судового прогнозування та вирішення спорів [2]. Ще одним перспективним методом дослідження є використання можливостей машинного аналізу тексту та обробки природної мови (NLP) для вивчення різного роду юридичних документів,

законодавчих актів, судових рішень тощо. Крім того, можливості NLP можуть допомогти автоматизувати процеси пошуку та аналізу юридичної інформації [3].

Окрему нішу в переліку перспективних методів дослідження в юриспруденції займають методи з використанням big data. Великі дані та їх аналітика можуть використовуватися для отримання цінної інформації з великих обсягів структурованих і неструктурованих даних, що дозволяє дослідникам робити більш точні висновки та приймати більш обґрунтовані рішення [4]. Крім того, перспективним напрямком виглядає використання методів аналізу соціальних мереж для вивчення взаємозв'язків між учасниками юридичних процесів, а також виявлення тенденцій і впливу громадської думки на правові рішення. Цей метод також може бути застосовним до питань нормотворчості [5].

Таким чином, інноваційні методи дослідження в юриспруденції мають суттєвий потенціал для підвищення ефективності правової роботи, і вже зараз забезпечують нові можливості аналізу та розуміння правових питань, а також сприятимуть розвитку інновацій у галузі юриспруденції в перспективі. Що стосується перспектив ІТ в юриспруденції – без сумніву, вони пов'язані з подальшим розвитком електронних систем, автоматизацією процесів, покращенням доступу до правової інформації та послуг, а також з інтеграцією нових технологій, таких як блокчейн, у правову практику [6; 7]. Застосування методів аналізу даних та бізнес-інтелекту може бути корисним для виявлення тенденцій у законотворчості, прогнозування наслідків запропонованих законопроектів та оцінки їх впливу на економіку та суспільство. Це в перспективі дозволить підвищити ефективність роботи державних установ, покращити якість послуг, що надаються, забезпечити ширший доступ до правосуддя та участі в законотворчому процесі.

Останнім часом в юридичних і міждисциплінарних дослідженнях відмічається підвищений інтерес до питань ролі штучного інтелекту (ШІ) в законотворчому процесі [8; 9]. Стає очевидним, що можливості ШІ можуть відігравати все більш помітну роль у процесі законотворчості, забезпечуючи нові можливості для підвищення ефективності, прозорості та адаптивності правових систем. Використання ШІ може значно трансформувати традиційні підходи до створення, аналізу та застосування законодавства [10]. Зокрема, поширеною є думка з приводу того, що ШІ може стати потужним інструментом підтримки прийняття рішень, надаючи законодавцям комплексні аналітичні звіти, візуалізації даних та рекомендації, що ґрунтуються на глибокому аналізі юридичних джерел та поточних законодавчих практик [11]. На сьогодні з'являється все більше підтверджень того, що ШІ здатен аналізувати закони, законопроекти, судові рішення та різного роду юридичні документи для виявлення тенденцій і передбачення вірогідних змін у законодавстві. Це в перспективі дасть можливість законодавцям краще розуміти, які галузі потребують оновлення чи проведення реформ.

Так, ШІ може аналізувати великі обсяги даних для оцінки потенційного впливу нових законопроектів на тих або інших суб'єктів правовідносин. Машинне навчання та алгоритми обробки природної мови можуть

використовуватися для аналізу та порівняння існуючих законів, передбачення можливих наслідків їх застосування, а також для виявлення протиріч, дублюючих норм чи прогалів у чинному законодавстві. Припускається, що ШІ здатен допомогти зробити законодавство більш зрозумілим та доступним для широких верств. Програми, які використовують ШІ для перекладу складних юридичних термінів і формулювань більш простою мовою, можуть значно спростити взаємодію громадян із правовою системою. Також, використання ШІ може сприяти оптимізації процесів підготовки проєктів правових актів, забезпечуючи автоматизацію рутинних завдань, таких як форматування текстів, перевірка відповідності правилам нормопроекування і т.і.

В той же час, при інтеграції можливостей ШІ в законотворчий процес важливо враховувати етичні та правові аспекти, включаючи прозорість алгоритмів, захист особистих даних та можливість упередженості чи помилок, які можуть виникати при роботі автоматизованих систем. Таким чином, забезпечення контролю та людської участі у ключових моментах прийняття рішень залишається критично важливим для збереження справедливості та законності процесу. В цілому не викликає сумніву, що використання ШІ у законотворчості відкриває нові перспективи для покращення законодавчої роботи, проте все одно може потребувати певного контролю з боку людини.

Список літератури:

1. Bagby J. W., Packin N. G. RegTech and predictive lawmaking: Closing the RegLag between prospective regulated activity and regulation. *Mich. Bus. & Entrepreneurial L. Rev.* 2020. № 10. P. 127. <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/mijoeqv10&div=11&id=&page=>
2. Surden H. Machine learning and law: An overview. *Research Handbook on Big Data Law.* 2021. P. 171-184. <https://www.elgaronline.com/edcollchap/edcoll/9781788972819/9781788972819.00014.xml>
3. Ordoñez H. A., Ordoñez C. C., Ordoñez J. A., Urbano F. A. Jurisprudence search in Colombia based on natural language processing (NLP) and Lynked Data. *INGE CUC.* 2020. № 16 (2). P. 277-284. <https://revistascientificas.cuc.edu.co/ingecuc/article/view/3317>
4. Giacalone M., Cusatelli C., Romano A., Buondonno A., Santarcangelo V. Big Data and forensics: An innovative approach for a predictable jurisprudence. *Information Sciences.* 2018. № 426. P. 160-170. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0020025517310320>
5. Wachter S., Mittelstadt B. A right to reasonable inferences: re-thinking data protection law in the age of big data and AI. *Colum. Bus. L. Rev.* 2019. P. 494. <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/colb2019&div=15&id=&page=>
6. Syaeh M. T., Fahriany F. Crossing the digital era by analyzing cryptocurrency and blockchain law in modern jurisprudence through local genius 6.0 ideas Internet of things (Iot). *Innovative: Journal of Social Science Research.* 2024. № 4 (1). P. 2313-2326. <http://j-innovative.org/index.php/Innovative/article/view/7879>

7. Drahmman A., Meuwese A. AI and Lawmaking: An Overview. *Law and Artificial Intelligence: Regulating AI and Applying AI in Legal Practice*. 2022. P. 433-449. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-6265-523-2_22
8. Bresciani P. I. E. R., Palmirani M. Constitutional opportunities and risks of AI in the law-making process. *FEDERALISMI. IT*. 2024. № 2. P. 1-18. <https://cris.unibo.it/handle/11585/953858>
9. Rangone N. Artificial intelligence challenging core State functions: A focus on law-making and rule-making. *Revista de Derecho Público: teoría y método*. 2023. № 8. P. 95-126.
10. Custers B., Fosch-Villaronga E. *Law and artificial intelligence: regulating AI and applying AI in legal practice (Vol. 35)*. Springer Nature, 2022. https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=oqB5EAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR5&dq=AI+lawmaking&ots=iR626tRiJM&sig=cFEmsIO8YPSCfqf_OtaCAOd-mm8&redir_esc=y#v=onepage&q=AI%20lawmaking&f=false
11. Khan A. A., Akbar M. A., Fahmideh M., Liang P., Waseem M., Ahmad A., Abrahamsson P. AI ethics: an empirical study on the views of practitioners and lawmakers. *IEEE Transactions on Computational Social Systems*, 2023. <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/10066257>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Оніщик Юрій Віталійович,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри приватного та публічного права
Київського національного університету
технологій та дизайну

Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про захист персональних даних» особисті немайнові права на персональні дані, які має кожна фізична особа, є невід’ємними і непорушними [1]. Недодержання встановленого законодавством про захист персональних даних порядку захисту персональних даних може призвести до незаконного доступу до таких даних або порушення прав суб’єкта персональних даних. Одним із засобів забезпечення законності і правопорядку у відносинах, пов’язаних із захистом персональних даних, є адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері захисту персональних даних.

Адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері захисту персональних даних передбачена ст. 188³⁹ Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) за неповідомлення або несвоєчасне повідомлення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про обробку персональних даних або про зміну відомостей, які підлягають повідомленню згідно із законом, повідомлення неповних чи недостовірних відомостей; невиконання законних вимог (приписів) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або визначених ним посадових осіб секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо запобігання або усунення порушень законодавства про захист персональних даних; недодержання встановленого законодавством про захист персональних даних порядку захисту персональних даних, що призвело до незаконного доступу до них або порушення прав суб’єкта персональних даних [2].

Аналізуючи ст. 188³⁹ КУпАП, насамперед, слід зазначити, що ні ч. 1, ні ч. 2, не передбачають відповідальності за порушення правил обробки та захисту персональних даних. Однак саме відносини, пов’язані з обробкою та захистом персональних даних, є ключовим предметом правового регулювання Закону України «Про захист персональних даних». Лише у ч. 4 йдеться за порушення, вчинені під час обробки та захисту персональних даних. Однак ч. 4 ст. 188³⁹ КУпАП сформульована доволі розпливчато та заплутано, тому її практичне застосування пов’язане з суттєвими труднощами. З об’єктивної сторони вказане положення включає два елементи, пов’язані причинно-наслідковим зв’язком: 1)

недодержання встановленого законодавством про захист персональних даних порядку захисту персональних даних; 2) незаконний доступ до них або порушення прав суб'єкта персональних даних. У законодавстві немає не лише визначення понять «захист персональних даних» та «порядок захисту персональних даних», а й будь-яких вимог щодо того, яким критеріям повинен відповідати такий захист. Для того щоб становити порушення ст. 188³⁹ КУпАП, такі дії повинні бути в причинно-наслідковому зв'язку з незаконним доступом до персональних даних або порушенням прав суб'єкта персональних даних. Якщо персональні дані було всупереч Закону України «Про захист персональних даних» оприлюднено чи поширено (тобто попередньо не було запиту), це вже не охоплюється поняттям доступу, що є суттєвий термінологічним недоліком Закону України «Про захист персональних даних». Ще складніша ситуація з іншою частиною структури ч. 4 ст. 188³⁹ КУпАП, що зумовлено складністю уявлення порушення «порядку захисту персональних даних», яке призвело б до порушення права «отримувати інформацію про умови надання доступу до персональних даних, зокрема інформацію про третіх осіб, яким передаються його персональні дані», права «знати про джерела збирання, місцезнаходження своїх персональних даних, мету їх обробки» чи, наприклад, права «на захист від автоматизованого рішення, яке має для нього правові наслідки» (пп. 2, 3 та 13 ч. 2 ст. 8 Закону України «Про захист персональних даних») [3, с. 133-135].

Самі по собі порушення окремих найвагоміших положень Закону України «Про захист персональних даних» можуть (і повинні) кваліфікуватись як окремі правопорушення у сфері законодавства про захист персональних даних. Виявлення таких порушень зазвичай завершується винесенням припису Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, мета якого – їх усунення. Однак, на практиці така система неефективна. Володілець від самого початку незацікавлений у налагодженні належної системи захисту персональних даних, оскільки хоч би яке серйозне порушення законодавства про захист персональних даних скоїв володілець, його можна притягнути до адміністративної відповідальності лише у разі, якщо це призвело до незаконного поширення персональних даних суб'єкта або порушення порядку доступу до них, визначеного ст. 16 Закону України «Про захист персональних даних». Теоретично володільця можна притягнути до відповідальності також у разі незаконного знищення, зміни чи втрати даних, однак жодної практики з цього приводу не виявлено. Інакше ж володільцеві загрожує лише винесення припису. Отже, володільцеві/розпорядникові набагато зручніше дочекатися приходу з перевіркою наглядового органу (наприклад, за скаргою суб'єкта) та виконати винесений припис. Така ситуація підсилюється і тим, що, з огляду на обмежені ресурси Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, ймовірність проведення такої перевірки, коли нема скарги, вкрай незначна [3, с. 138-139].

Декілька інших факторів ще глибше ускладнюють такий стан справ і сприяють байдужому ставленню до положень Закону України «Про захист персональних даних» з боку володільців. Відповідно до ч. 2 ст. 38 КУпАП

стягнення може бути накладене не пізніше як через три місяці з дня вчинення адміністративного правопорушення, а при триванні правопорушення – не пізніше як через три місяці з дня його виявлення [2]. Цей строк загальний для великої кількості правопорушень, передбачених КУпАП. Однак аналіз практики засвідчує, що в абсолютній більшості випадків, він недостатній для вчасного оформлення адміністративного матеріалу, направлення його до суду та розгляду справи судом. Основна перешкода для вчасного накладення стягнення – природа порушень законодавства про захист персональних даних. На відміну від порушень, які фіксують контрольні органи в момент їх виявлення та відразу передають до суду (порушення правил дорожнього руху, порушення митних правил тощо), порушення законодавства про захист персональних даних фіксують зазвичай у ході проведення перевірки за скаргами суб'єктів персональних даних, тобто коли порушення вже могло відбутися достатньо тривалий час тому. Як наслідок, з моменту вчинення правопорушення та його виявлення суб'єктом до направлення справи до суду проходить досить значний час [3, с. 140].

Незалежно від того, чи суб'єкт планує в подальшому звертатися до суду чи Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини йому необхідно належним чином обґрунтувати свою скаргу або позов, що здебільшого неможливо без звернення до володільця. Далі, після того як суб'єкт направляє скаргу до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, її розгляд також займає значний час. У цьому зв'язку слід звернути увагу на те, що Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, працівники якого і займаються питаннями захисту персональних даних, працюють у Києві, а порушення трапляються в різних регіонах. Своєю чергою, регіональні представники Уповноваженого займаються всім колом питань і не завжди мають можливість та достатню кваліфікацію для проведення перевірки за скаргами про порушення законодавства про захист персональних даних. Фіксація факту порушення законодавства про захист персональних даних потребуватиме проведення перевірки, яка, також потребуватиме значних затрат часу. І всі ці стадії можуть супроводжуватися значними затримками: надання відповідей в останній момент, надання нечітких і неповних відповідей, ненадання відповіді, перешкоджання в проведенні перевірки, за що штраф істотно менший, ніж за порушення законодавства про захист персональних даних (ст. 188⁴⁰ КУпАП «Невиконання законних вимог Уповноваженого Верховної Ради України»). Тому, навіть за умови швидкого проходження попередньої стадії, суддя може не встигнути розглянути матеріали про адміністративне правопорушення, не кажучи вже про те, що 1) матеріали можуть бути повернуті для увідповіднення їх процесуальним вимогам, 2) особа, на яку накладають стягнення, може затягувати розгляд справи, зловживаючи своїми процесуальними правами, а 3) суддя може бути перевантаженим роботою [3, с. 141].

Окремо слід наголосити на необхідності вдосконалення положень щодо суб'єктного складу осіб, які можуть нести відповідальність за порушення

законодавства про захист персональних даних. А що не завжди можливо встановити конкретну особу, відповідальну за порушення законодавства про захист персональних даних (навіть якщо з матеріалів справи очевидно, що поширення персональних даних скоїв хтось із працівників організації – володільця відповідних персональних даних), то в такому разі повинна існувати можливість притягнення до відповідальності конкретної юридичної особи [3, с. 142].

Поряд із вадами законодавчого опису ст. 188³⁹ КУпАП слід констатувати недоліки конструювання санкції відповідної норми. Санкція ч. 1 ст. 188³⁹ КУпАП, якою встановлено відповідальність за порушення правил повідомлення уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про обробку персональних даних, передбачає накладення штрафу від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – н.м.д.г.), на посадових осіб, громадян – суб'єктів підприємницької діяльності – від 200 до 400 н.м.д.г. Водночас ч. 3 ст. 188³⁹ КУпАП за повторне вчинення таких порушень передбачає штрафи: для громадян – від 300 до 500 н.м.д.г., для посадових осіб, громадян – суб'єктів підприємницької діяльності – від 500 до 2 тис. н.м.д.г. Значно більший розрив існує між санкціями норм про відповідальність за недодержання встановленого порядку захисту персональних даних, що призвело до незаконного доступу до них або порушення прав їх суб'єкта. За вчинення такого порушення вперше на громадян накладається штраф у розмірі від 100 до 500 н.м.д.г. (ч. 4 ст. 188³⁹ КУпАП), а за повторне вчинення протягом року після накладення стягнення – від 1 тис. до 2 тис. н.м.д.г. (ч. 5 ст. 188³⁹ КУпАП). У зв'язку з цим постає необхідність перегляду санкцій на предмет взаємної узгодженості та системного зв'язку [4, с. 166-167].

Таким чином, інститут адміністративної відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних потребує істотного перегляду та вдосконалення. Вирішення наведених вище проблем сприятиме створенню необхідних умов для ефективного функціонування інституту адміністративної відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних загалом та відносин, пов'язаних із захистом персональних даних, зокрема.

Список літератури

1. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#top> (дата звернення 14.09.2024).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 14.09.2024).
3. Бем М.В., Городиський І.М. Захист персональних даних: Правове регулювання та практичні аспекти: науково-практичний посібник. К.: К.І.С., 2021. 160 с.
4. Правовий захист персональних даних: монографія / Т.О. Гуржій, А.Л. Петрицький. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 216 с.

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСНОВНИХ ЗАСАД ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ

Ярема О. Г.

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Виконання судових рішень є одним із ключових етапів правосуддя.

В адміністративних справах процес виконання судових рішень є особливо актуальним оскільки, основними учасниками процесу виступають суб'єкти владних повноважень – органи державної влади, які відповідно до Конституції України відповідають перед людиною за свою діяльність, адже утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах має особливий порядок і механізми, які враховують специфіку адміністративних правовідносин і участі в них державних органів.

Засади здійснення судового контролю за виконанням судових рішень спрямовані на забезпечення верховенства права та справедливості. Вони гарантують обов'язковість, своєчасність і прозорість процесу виконання судових рішень, забезпечуючи ефективність правосуддя і захист інтересів громадян.

До найскладніших питань правозастосування, що об'єктивно не мають швидкого та однозначного вирішення, можна віднести питання реалізації статті 129-1 Конституції України, яка, серед іншого, гарантує, що судові рішення є обов'язковим до виконання; держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку; контроль за виконанням судового рішення здійснює суд. Особливо гостро питання ефективності виконання судового рішення постає під час вирішення адміністративними судами публічно-правових спорів, оскільки зазначені норми Основного Закону України окремо передбачають спеціальну відповідальність держави в особі визначених суб'єктів владних повноважень за виконання рішень судів всіх юрисдикцій, а також наділяють на сьогодні адміністративні суди додатковими процесуальними повноваженнями здійснювати судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах та розглядати заяви про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень (відповідачем) на виконання рішення суду [1, с.3].

Основними процесуальними засобами забезпечення судом виконання судового рішення є:

1. Роз'яснення судового рішення (ст. 254 Кодексу адміністративного судочинства України (далі КАСУ));
2. Судовий контроль за виконанням судового рішення (ст.ст. 382, 383 КАСУ);
3. Заміна сторони виконавчого провадження (ст. 379 КАСУ);
4. Поновлення пропущеного з поважних причин строку пред'явлення виконавчого листа до виконання (ст. 376 КАСУ);
5. Відстрочення чи розстрочення виконання судового рішення, зміна чи встановлення способу і порядку виконання (ст. 378 КАСУ);
6. Зупинення виконання судових рішень лише у виключних випадках (ст. 375 КАСУ);
7. Застосування як преюдиційних обставин, встановлених у судовому рішенні, що набуло законної сили, під час судового розгляду іншої справи (ст. 78 КАСУ) [1, с.5].

Важливу роль у процесі виконання судових рішень в адміністративних справах здійснюють органи виконавчої служби. Виконавча служба забезпечує виконання судових рішень шляхом примусових заходів у разі, якщо рішення не було виконано добровільно. Однак для адміністративних справ важливо, щоб виконавчі дії були виконані з урахуванням правового статусу державних органів та їх особливої компетенції.

Для підвищення ефективності судового контролю за виконанням судових рішень вбачається необхідним вдосконалення діяльності щодо модернізації виконавчих служб, впровадження електронних систем контролю, що дозволить відстежувати кожен етап виконання судового рішення в режимі реального часу.

У рішеннях ЄСПЛ склалась стала практика, відповідно до якої ефект-вність рішень національних судів визначається їх обґрунтованістю, зрозумілістю для учасників справ та чіткою структурованістю; у судових рішеннях має бути проведена правова оцінка доводів сторін, однак, це не означає, що суди повинні давати оцінку кожному аргументу та детальну відповідь на нього. Тобто мотивованість рішення залежить від особливостей кожної справи, судової інстанції, яка постановляє рішення, та інших обставин, що характеризують індивідуальні особливості справи. Крім того, згідно з тлумаченням ЄСПЛ право на справедливий суд, закріплене в ст. 6 Конвенції, означає не лише те, що судові рішення повинно бути ухвалено в розумні строки, бути ефективно сформульованим, а й те, що воно має бути, коли це доречно, таким, яке можна ефективно виконати на користь сторони, яка виграла справу [2, с.149].

Отже, здійснення судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах є важливою складовою забезпечення верховенства права в Україні. Ефективність цього процесу залежить від співпраці судів, виконавчих органів і зацікавлених сторін. Вдосконалення механізмів судового контролю сприятиме підвищенню рівня правового захисту громадян та юридичних осіб, а також зміцнить довіру до судової системи.

Список літератури:

1. Берназюк Ян. Судова практика в справах щодо виконання судових рішень. Програма семінару для суддів адміністративних судів на тему: Судовий контроль за виконанням рішень судів. 21 вересня 2023 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/execution_bernaziuk.pdf
2. Берназюк Ян. Ефективність судового рішення в адміністративному судочинстві як складова ефективного правосуддя. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка*. 2022, № 2 (87), С. 145-157. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1494/1370>

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ У ВИСОКОТОВАРНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Місевич Микола,

к.е.н., доцент

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Бичіна Тетяна,

студентка,

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Євтух Сергій,

студент,

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

При високотоварному типі виробництва, на відміну від дрібнотоварного, відбувається зниження собівартості одиниці реалізованої продукції при збільшенні обсягів її реалізації (ефект масштабу). Якщо цього не відбувається, то тоді спостерігається явище від'ємного ефекту масштабу. Економія на масштабі дозволяє високотоварним сільськогосподарським підприємствам пропонувати свою продукцію по більш прийнятним цінам, і таким чином, захоплювати нові сегменти ринків і бути конкурентоспроможними.

Поняття конкурентоспроможності розглядається у різних аспектах у вітчизняній та іноземній економічній літературі. У загальному плані конкурентоспроможність в окремих джерелах визначається як:

- властивість об'єкта, що характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним певної потреби у порівнянні з аналогічними об'єктами, представленими на даному ринку [5, с. 405-406];

- властивість товару, послуги, суб'єкта ринкових відносин виступати на ринку нарівні з присутніми там аналогічними товарами, послугами й конкуруючими суб'єктами ринкових відносин [2, с. 81];

- спроможність випереджати інших, використовуючи свої переваги у досягненні поставлених цілей [3, с. 59-60]. Зовнішнім проявом конкурентоспроможності підприємства на ринку в певний момент часу, як зазначалося вище, є конкурентоспроможність товару (продукції). Конкурентоспроможність товару (продукції) – це багатоаспектне поняття, яке означає відповідність товару умовам ринку, конкретним вимогам споживачів не тільки за якісними, технічними, економічними, естетичними характеристиками, а й за комерційними та іншими умовами його реалізації (ціна, терміни постачання, канали збуту, сервіс, реклама та ін.) [1]. Товар є конкурентоспроможним, якщо він володіє певними характеристиками, які

враховуються споживачами під час прийняття рішення про придбання товару. Витрати, які внаслідок недостатньо глибокого аналізу попиту споживачів спрямовуються на забезпечення якостей товару, що не мають значення для споживачів, знижують його конкурентоспроможність через необхідність включення їх до ціни [4, с. 104-105].

Аналіз виробництва основних сільськогосподарських культур у високотоварних господарствах Житомирської області в період з 2021 по 2023 роки свідчить про те, що обсяги виробництва зерна в 2023 році були майже ідентичними аналогічному показнику 2021 року (табл. 1).

Таблиця 1

Виробництво основних сільськогосподарських культур в високотоварних господарствах Житомирської області, тис. т

Вид продукції	Рік			2023 р. у % до 2021 р.
	2021	2022	2023	
Зерно	291,2	279,3	288,6	99,1
Цукрові буряки	496,7	394,3	431,4	86,8
Картопля	34,2	11,2	46,3	135,4
Овочі	2,7	2,7	2,1	77,8
Плоди і ягоди	0,4	2,1	1,4	350,0

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Житомирській області

Відбулося значне скорочення виробництва цукрових буряків в даній категорії господарств – на 13,2%, або майже на 65 тис. тонн. Виробництво овочевих культур щороку має тенденцію до зниження. Однією з причин скорочення виробництва вищезазначених сільськогосподарських культур стало скорочення посівних площ, недостатня кількість внесених органічних та мінеральних добрив, застаріла технічна база більшості господарств тощо.

В залежності від співвідношення реалізаційних цін і собівартості сформувався відповідний рівень рентабельності продукції (табл. 2). У високотоварних сільськогосподарських підприємствах Житомирської області рентабельним залишається лише виробництво зерна, картоплі, м'яса овець і яєць. Протягом ряду останніх років збитковим стало виробництво цукрових буряків. Високим рівнем збитковості характеризується виробництво основних видів тваринницької продукції.

Для оцінки конкурентоспроможності продукції високотоварних сільськогосподарських підприємств Житомирської області нами пропонується застосування індексного методу, що дасть змогу визначити, за рахунок яких чинників високотоварне сільськогосподарське підприємство має певний рівень поточної конкурентоспроможності, які фактори знаходяться у мінімумі і є обмежувачами, а тому потребують підвищеної уваги в першу чергу. Основними факторами поточної конкурентоспроможності високотоварних сільськогосподарських підприємств є ціна, якість та собівартість

сільськогосподарської продукції, що порівнюються з аналогічними параметрами товарів – конкурентів.

Таблиця 2

Рентабельність виробництва основних видів продукції у високотоварних сільськогосподарських підприємствах Житомирської області, %

Види продукції	Рік			2023 р. до 2021 р., (+,-)
	2021	2022	2023	
Зерно	-0,2	67,0	21,3	21,5
Цукрові буряки	-22,7	-4,3	-7,6	15,1
Картопля	-5,1	8,8	2,6	7,7
Овочі відкритого ґрунту	-8,6	26,1	-12,3	-3,7
Приріст живої ваги великої рогатої худоби	-68,5	-45,5	-31,8	36,7
Приріст живої маси свиней	-73,4	-58,7	-27,5	45,9
М'ясо овець	-80,0	-44,4	6,6	86,6
М'ясо птиці	-32,2	-35,1	-32,0	0,2
Молоко	-50,3	-9,7	-1,0	49,3
Яйця	-13,4	4,1	37,5	50,9

Групування високотоварних сільськогосподарських підприємств Житомирської області за рівнем конкурентоспроможності продукції наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Вплив конкурентоспроможності продукції на рівень товарності високотоварних сільськогосподарських підприємств, 2023 р.

Показник	Рік	Групи господарств за індексом конкурентоспроможності продукції				IV гр.. до. I, (+,-)
		I до 0,3	II 0,31-0,50	III 0,51-0,7	IV > 0,7	
Кількість господарств у групі	2021	26	26	43	29	3
	2022	24	27	44	29	5
	2023	24	26	46	28	4
Середній індекс потенційної (ресурсної) конкурентоспроможності	2021	0,26	0,42	0,57	0,75	0,49
	2022	0,28	0,45	0,65	0,78	0,50
	2023	0,29	0,43	0,61	0,82	0,53
Виробництво валової продукції у фактичних цінах реалізації на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	2021	43,6	57,3	62,8	66,9	23,3
	2022	44,9	59,4	64,5	69,0	24,1
	2023	47,1	60,5	65,7	69,8	22,7
Рівень товарності підприємства, %	2021	86,7	93,5	94,1	95,8	9,1
	2022	84,3	95,1	95,5	96,9	12,6
	2023	85,8	96,1	96,8	98,2	12,4

Дані таблиці свідчать про те, що існує зв'язок між показниками конкурентоспроможності продукції та рівнем товарності. Тобто, чим вище

рівень конкурентоспроможності продукції, тим більше обсяги її реалізації кінцевим споживачам (рівень товарності). Так, значна частина високотоварних сільськогосподарських підприємств (46) в 2023 році мали середній рівень поточної конкурентоспроможності (від 0,51 до 0,70) з рівнем товарності 96,8%. 28 високотоварних сільськогосподарських підприємств вже досягли високого рівня конкурентоспроможності продукції (більше 0,7) внаслідок низької собівартості виробленої продукції і низького рівня ціни. Проте, ще досить значна частина (24) цих формувань залишаються на низькому рівні поточної конкурентоспроможності внаслідок високого рівня трудомісткості і собівартості виробленої продукції.

Список літератури:

1. Балдинюк В. Система управління конкурентоспроможністю підприємства. Економіка та суспільство. 2022. (42). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-35> (дата звернення 15.03.2024)
2. Дмитрієв І. А., Кирчата І. М., Шершенюк О. М. Конкурентоспроможність підприємства: навчальний посібник. Х.: ФОП Бровін О. В., 2020. 340 с.
3. Сусліков С. В., Клименко М. А. Система управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах невизначеності. Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2023. № 3 (67). С. 56-64. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No3/56.pdf>. (дата звернення 15.03.2024)
4. Фещур Р. В. Управління розвитком машинобудівних підприємств. Вісник національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2019. № 624. С. 100–109.
5. Щурко У. В. Підходи до формування та реалізації конкурентних стратегій. Економіка і суспільство. 2018. №17. С. 402-412. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/17_ukr/60.pdf

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПЛОДІВ ТА ЯГІД: ДОСВІД ЄС

Самофалов Дмитро Миколайович

Аспірант

Сумський Національний аграрний університет

Широке використання плодів і ягід у харчовій промисловості та виробництві напоїв, косметики та засобів особистої гігієни і харчових добавок підтримує розвиток ринку. Зростання свідомості людей щодо здоров'я є ключовим фактором функціонування даного ринку. Різноманітні поживні речовини, які входять до складу плодів та ягід, такі як білок, великий спектр вітамінів підвищують попит у багатьох країнах. Незважаючи на переваги, які забезпечують попит, є проблеми ринку вказаних продуктів, що впливають на виникнення ризиків та загроз для виробників та інших учасників ринкового середовища. Вказані проблеми можуть бути систематизовані за певними сферами управління діяльністю.

По-перше, необхідно відмітити кадрову проблему, пов'язану із відсутністю працівників, вартістю робочої сили та складнощами у працевлаштуванні іноземних робітників.

Країни із розвиненою економікою не мають можливості залучення до таких процесів як збирання врожаю, пакування та сортування місцевих трудових ресурсів. Вказане обумовлено тим, що це переважно сезонні роботи і місцеве населення не зацікавлене у достатньо важкій фізичній праці із відповідним рівнем винагороди через високий рівень життя в цих країнах. Відповідно, залучаються іноземні робітники, які іноді приїжджають з інших континентів, що викликає складнощі комунікації, починаючи від мови до ментальних особливостей та релігійних переконань.

Можна навести приклад найму працівників для збирання лісових ягід у Фінляндії. Встановлено, що до 2023 року механізм їх працевлаштування з боку компаній, які функціонують у сфері збирання лісових ягід передбачав: отримання претендентами, яких найняли на роботу за кордоном шенгенських віз; приїзд до країни; збирання врожаю.

Через проблему неконтрольованого переїзду найманих працівників в інші країни ЄС, їх незахищеність (в тому числі загрози торгівлі людьми) в 2023 році було змінено законодавство Тайланду стосовно працевлаштування сезонних робітників (в тому числі тих, які збирають ягоди) у Фінляндії. Встановлено, що до Фінляндії із Тайланду для збирання ягід щороку приїжджають кілька тисяч працівників. З 2023 року компанія, яка їм надає роботу і приймає зібраний врожай повинна обов'язково укладати трудовий контракт із працівником (чого раніше не було), відповідно, останній отримує певні мінімальні гарантії захисту [5]. При цьому, фінські компанії стикаються із ускладненням організації кадрової

роботи, зростанням витрат на цю процедуру та потребою виділення статті витрат на мінімальну заробітну плату працівниками із Тайланду.

По-друге, актуальною проблемою є збереження якості та товарного вигляду плодів та ягід під час логістичних процесів. Окремі плоди і ягоди піддаються більшому, інші – меншому руйнівному впливу внаслідок неякісного зберігання, транспортування, пакування тощо. Відповідно, учасникам даного ринку необхідні ґрунтовні знання стосовно особливостей логістичних процесів щодо даних продуктів, також потрібне врахування втрат плодів і ягід внаслідок псування, які виникають в ході їх здійснення. В даному напрямку окремо слід виділити витрати на управління відходами, які виникли при псуванні плодів та ягід, і які потрібно реалізувати або утилізувати.

Втрата якості, псування супроводжують всі етапи логістичного ланцюгу. Зокрема, як вказують дослідники [4], в ЄС впродовж останнього десятиріччя близько 45 % плодів, ягід та овочів було втрачено через псування в процесі збирання врожаю та логістичних процесів. В тому числі 30 % із них зіпсувались та втратили якість після збирання урожаю, доробку та розподілу, інші 15 % - у споживачів, оскільки якість поступово знижувалась, а продукція знижувала свою споживчу цінність. Аналіз свідчить, що рівень псування плодово-ягідної продукції на етапі роздрібної торгівлі є достатньо різним. Так, зокрема, малообізнані представники торгівельних мереж, які не враховують кліматичних умов при міжміських перевезеннях втрачають від 9-15 % продукції; середньо ефективні продавці – 6-8 %, і високо професійні – не більше 3-5 %.

В положеннях теоретико-емпіричних [3] та аналітичних досліджень [2] обґрунтовано доцільність використання технології штучного інтелекту цифрові близнюки, яка дає змогу з високим рівнем ймовірності прогнозувати показники якості плодів та ягід перед збиранням, після збирання, здійснення логістичних процесів. Також вказана технологія дає змогу оцінити ринкову вартість зазначених продуктів на різних ланках ланцюгу поставок.

По-третє, слід виокремити проблему управління відходами, які виникають впродовж всього життєвого циклу виробництва, логістики, продажу продукції плодів та ягід. Управління відходами, навіть тими, які мають біологічне походження, на ринку плодів і ягід розвинених країн, в тому числі ЄС, є проблемою для підприємств, які не сформували структуру замкнутого циклу використання продукції.

Зменшення продуктивних відходів є необхідним для боротьби зі зміною клімату в рамках стратегічних програмних засадах ЄС. На частку відходів даної категорії припадає приблизно 16% усіх парникових газів від загального обсягу викидів, які здійснюються продуктивним сектором ЄС [1].

В рамках цілей стратегії ЄС «Від ферми до виделки» передбачено більш чітке маркування дат і припинення їх неправильного використання для допомоги зменшення харчових відходів. Згідно з цією стратегією, Комісія ЄС також досліджуватиме втрату продовольства по всьому ланцюгу постачання продовольства. Захід із пожертвування їжі є одним із способів зменшення непотрібних харчових відходів. У 2017 році були прийняті рекомендації ЄС

щодо донорства продовольства з метою полегшення відновлення та перерозподілу безпечної їстівної їжі тим, хто її потребує. Крім того, у 2019 році була прийнята спільна методологія ЄС для вимірювання харчових відходів на кожному етапі ланцюга постачання харчових продуктів [1].

Варто зазначити, що вказані програмні засади стосуються також управління ланцюгами поставок плодів та ягід в ЄС, їх норми поступово адаптуються для зменшення росту відходів.

Перераховані проблеми ринку плодів та ягід країн ЄС характерні для останнього десятиріччя. Їх розвиток, нівелювання та усунення передбачає розробку та впровадження оптимізаційних заходів з боку всіх зацікавлених суб'єктів, зокрема, Співтовариства, урядів країн-учасниць, представників бізнес-середовища, інноваційного сектору тощо. Виникнення та розвиток нових проблем може бути пов'язане із кліматичними змінами, загостренням складнощів на ринку працевлаштування, фінансовими кризами, що впливають на скорочення попиту на продукцію вказаної категорії.

Список літератури

1. Food waste reduction: what EU actions are there? European Parliament. 2024. URL: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20240318STO19401/food-waste-reduction-what-eu-actions-are-there> (дата звернення: 05.09.2024)
2. Genc L. What to expect in 2024 - overcoming challenges in the fruit and vegetable industry. URL: <https://www.maersk.com/insights/resilience/2023/11/09/fruit-and-vegetable-industry-challenges> (дата звернення: 05.09.2024)
3. Huang Y., Ghadge A and Yates N. Implementation of digital twins in the food supply chain: a review and conceptual framework. *International Journal of Production Research*. 2024. Vol. 62(17). P. 6400–6426. <https://doi.org/10.1080/00207543.2024.2305804>
4. Kirci M., Isaksson O., Seifert R. Managing Perishability in the Fruit and Vegetable Supply Chains. *Sustainability*. 2022. Vol. 14(9):5378. <https://doi.org/10.3390/su14095378>
5. Wallis E. Finland: New rules for wild-berry pickers. URL: <https://www.infomigrants.net/en/post/58510/finland-new-rules-for-wildberry-pickers> (дата звернення: 05.09.2024)

ВПЛИВ SGLT2 ІНГІБІТОРА ЕМПАГЛІФЛОЗИНУ НА РІВЕНЬ АДРОПІНУ У ХВОРИХ НА ЦД 2 ТИПУ З ХХН ТА ЕСЕНЦІЙНУ ГІПЕРТЕНЗІЮ

Ахмедова Каміла Магомедзапівна,
здобувач вищої освіти 6 курсу, І медичного факультету
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Голозубова Олена Валеріївна
к.мед.н., асистент
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Актуальність. Цукровий діабет II типу та артеріальна гіпертензія є найбільш поширеними неінфекційними захворюваннями у людей похилого віку, а також є основними причинами смерті населення старше 60 років. При цьому поширеність одночасного цукрового діабету та артеріальної гіпертензії у людей похилого віку в 1,5 рази вища, ніж у молодих. І гіпертонія, і діабет є факторами ризику серцево-судинних захворювань. SGLT2-інгібітори (натрію-глюкозовий транспортер типу 2) — це клас препаратів, що використовуються для лікування цукрового діабету II типу. Вони працюють, запобігаючи зворотний забір глюкози нирками, тим самим допомагаючи знизити рівень цукру в крові. Ці препарати можуть бути призначені як монотерапія або в комбінації з іншими антидіабетичними засобами для керування рівнем цукру в крові у пацієнтів з цукровим діабетом II типу. Крім того, SGLT2-інгібітори також мають додаткові корисні ефекти, такі як зниження кров'яного тиску та ваги. Однак вони можуть викликати побічні ефекти, такі як інфекції сечовивідних шляхів та гіпоглікемія. Зазвичай SGLT2-інгібітори, включаючи емплагліфлозин, мають незначний вплив на адропін, оскільки їх дія спрямована на нирки, а не на адреналіни. Однак у пацієнтів з хронічною хворобою нирок можуть виникати відмінності у метаболізмі та ефектах препарату.

Мета. Оцінити вплив SGLT2 інгібітора емплагліфлозину на рівень адропіну у хворих на ЦД 2 типу з ХХН та есенційну гіпертензію.

Матеріали та методи. Ми проаналізували як вітчизняну, так і закордонну літературу щодо вказаної теми та мети. У пошуковій джерела входили PubMed, Cochrane library, National library of medicine та інші.

Результати. Адропін є пептидним гормоном, який відіграє важливу роль у регуляції енергетичного обміну та серцево-судинних функцій. Метаболізм адропіну ще не повністю вивчений, але можна припустити, що, як і інші пептиди, адропін розщеплюється протеазами, які розщеплюють його на більш короткі

фрагменти та амінокислоти. Встановлено, що адропін експресується в печінці та мозку.

Адропін виконує кілька функцій, зокрема:

- Регуляція метаболізму глюкози та ліпідів: Адропін сприяє поглинанню глюкози м'язовими клітинами та покращує чутливість до інсуліну. Він також впливає на метаболізм ліпідів, посилюючи окислення жирних кислот і пригнічуючи ліпогенез.

- Серцево-судинна функція: Адропін впливає на функцію ендотелію та модулює артеріальний тиск, сприяючи вивільненню оксиду азоту (NO) з ендотеліальних клітин.

- Нейропротекція: Вважається, що адропін має нейропротекторні властивості, оскільки він зменшує окислювальний стрес і запалення в мозку.

Адропін має потенційне клінічне значення при різних захворюваннях, включаючи:

- Захворювання обміну речовин: у пацієнтів з діабетом 2 типу, ожирінням і метаболічним синдромом спостерігалися зміни рівня адропіну.

- Серцево-судинні захворювання. Знижені рівні адропіну асоціюються з підвищеним ризиком серцево-судинних захворювань, порушенням ендотеліальної функції та розвитком артеріальної гіпертензії.

Емпагліфлозин зарекомендував себе як вискоєфективний препарат для широкого кола пацієнтів із ЦД 2 типу. Ефективність та безпека тривалого застосування емпагліфлозину у пацієнтів з ЦД 2 типу та високим кардіоваскулярним ризиком.

Переваги SGTL2 для пацієнтів із серцево-судинними захворюваннями та ХСН пов'язані зі сприятливим впливом на ендотеліальну функцію, судинну жорсткість, артеріальний тиск (АТ), об'ємне навантаження, ремоделювання міокарда, фіброз, запалення, оксидативний стрес та нейрогормональну активацію. Важливим є ефект SGTL2 на збереження ниркової функції та запобігання розвитку термінальної стадії хронічної хвороби нирок або стійкого зниження швидкості клубочкової фільтрації (ШКФ) незалежно від наявності ЦД 2 типу.

Головним фармакодинамічним ефектом емпагліфлозину є збільшення глюкозурії. Прийом емпагліфлозину викликає збільшення екскреції глюкози у хворих на ЦД 2 типу та у осіб без порушень вуглеводного обміну. На тлі прийому препарату у хворих на ЦД спостерігається зменшення глікемії натще та середнього рівня глюкози крові без зміни рівня інсуліну та С-пептиду натще. Терапія емпагліфлозином пов'язана зі збільшенням рівня глюкагону крові, при цьому спостерігається виражена кореляція між приростом рівня глюкагону та глюкозурії.

Після першого прийому емпагліфлозину екскреція глюкози помітно збільшується і залишається стабільною протягом доби. Це зниження рівнів глюкози в плазмі крові триває протягом лікування і в середньому становить близько 78 грамів на добу після 4 тижнів терапії.

Емпагліфлозин позитивно впливає на рівень глюкози як натще, так і після їжі, не залучаючи інсуліновий шлях і функцію бета-клітин, що знижує ризик розвитку гіпоглікемії. Також спостерігається покращення маркерів функціонування бета-клітин, включаючи оцінку за допомогою моделі НОМА. Втрата глюкози з сечею призводить до зменшення калорійності, що сприяє зниженню маси тіла і втраті жирової тканини. Також відмічається зниження артеріального тиску внаслідок діурезу.

Препарат знижує реабсорбцію натрію і підвищує його екскрецію в дистальні каналці, що впливає на каналцево-клубочковий зворотний зв'язок, знижує внутрішньоклубочковий тиск, перед- і постнавантаження на серце, а також зменшує симпатичну активність. Зниження показників NT-proBNP вказує на покращення ремоделювання серця і діастолічної функції. Інші ефекти, як підвищення гематокриту, зниження маси тіла та артеріального тиску, також сприяють кардіо- та нефропротекторній дії препарату.

В одному з проведених досліджень, що було включене до нашого аналізу, говориться «За 6-місячний період після початкового призначення інгібітору SGLT2 емпагліфлозину рівні адропіну у всій групі продемонстрували достовірне збільшення до 26,6%».

Висновки. Наразі недостатньо даних для чіткої відповіді на питання про вплив SGLT2-інгібітора емпагліфлозину на рівень адропіну, але деякі джерела вказують, що він є предиктором сприятливої модифікації гемодинамічних показників під час інгібування SGLT2 незалежно від рівнів N-кінцевого натрійуретичного пропептиду головного мозку.

Список літератури

1. The effect of sgl-2 inhibitor dapagliflozin on adropin serum levels in patients with chronic heart failure and concomitant type 2 diabetes mellitus. *ESC 365 - The cardiology knowledge hub*. URL: <https://esc365.escardio.org/presentation/269573> (date of access: 23.04.2024).
2. Adropin as A Fat-Burning Hormone with Multiple Functions—Review of a Decade of Research. *PubMed Central (PMC)*. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7036858/> (date of access: 23.04.2024).
3. Cleveland Clinic medical professional. Thrombocytopenia: Symptoms, Stages & Treatment. *Cleveland Clinic*. URL: <https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/14430-thrombocytopenia> (date of access: 16.04.2024).
4. Antonios Douros MD PhD <https://orcid.org/0000-0002-6005-4006> Lisa M. Lix PhD Michael Fralick MD PhD Sophie Dell'Aniello MSc Baiju R. Shah MD PhD <https://orcid.org/0000-0003-3598-3628> Paul. Sodium–Glucose Cotransporter-2 Inhibitors and the Risk for Diabetic Ketoacidosis: A Multicenter Cohort Study. <https://www.acpjournals.org/>. URL: <https://www.acpjournals.org/doi/10.7326/M20-0289> (date of access: 23.04.2024).

5. Butler A.A., Zhang J., Price C.A., Stevens J.R., Graham J.L., Stanhope K.L., King S., Krauss R.M., Bremer A.A., Havel P.J. Low plasma adropin concentrations increase risks of weight gain and metabolic dysregulation in response to a high-sugar diet in male nonhuman primates. *J. Biol. Chem.* 2019;294:9706–9719. doi: 10.1074/jbc.RA119.007528. [PMC free article] [PubMed] [CrossRef] [Google Scholar]
6. Yolbas S., Kara M., Kalayci M., Yildirim A., Gundogdu B., Aydin S., Koca S.S. ENHO gene expression and serum adropin level in rheumatoid arthritis and systemic lupus erythematosus. *Adv. Clin. Exp. Med.* 2018;27:1637–1641. doi: 10.17219/acem/75944.
7. Thapa D., Stoner M.W., Zhang M., Xie B., Manning J.R., Guimaraes D., Shiva S., Jurczak M.J., Scott I. Adropin regulates pyruvate dehydrogenase in cardiac cells via a novel GPCR-MAPK-PDK4 signaling pathway. *Redox Biol.* 2018;18:25–32. doi: 10.1016/j.redox.2018.06.003.
8. Ghoshal S., Stevens J.R., Billon C., Girardet C., Sitaula S., Leon A.S., Rao D.C., Skinner J.S., Rankinen T., Bouchard C., et al. Adropin: An endocrine link between the biological clock and cholesterol homeostasis. *Mol. Metab.* 2018;8:51–64. doi: 10.1016/j.molmet.2017.12.002.
9. Choi H.N., Yim J.E. Plasma Adropin as a Potential Marker Predicting Obesity and Obesity-associated Cancer in Korean Patients With Type 2 Diabetes Mellitus. *J. Cancer Prevent.* 2018;23:191–196. doi: 10.15430/JCP.2018.23.4.191.
10. Chen R.M., Yuan X., Ouyang Q., Lin X.Q., Ai Z.Z., Zhang Y., Yang X.H. Adropin and glucagon-like peptide-2 are associated with glucose metabolism in obese children. *World J. Pediatr.* 2019;15:565–571. doi: 10.1007/s12519-019-00296-6.

UTILIZING DIGITAL STORYTELLING TO DEVELOP FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF PRIMARY SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Baimukhan Guldana

Master's degree student, 1 year
Abai Kazakh National Pedagogical University,

Ivatov Serik

Ph.D., Acting Associate Professor
Abai Kazakh National Pedagogical University,

Abstract

In the ever-evolving landscape of education, fostering communicative competence in foreign languages among secondary school students is paramount. This article delves into the innovative pedagogical approach of utilizing digital storytelling as a powerful tool to enhance language acquisition and communication skills in young learners. By blending the art of storytelling with modern digital technologies, educators can engage students in immersive, interactive language experiences that promote not only linguistic proficiency but also cultural understanding. Drawing from theoretical foundations this article explores the benefits, challenges of incorporating digital storytelling into the language curriculum. The study offers insights into the potential of this approach to empower students, making them more confident and effective communicators in a globalized world.

Keywords: Digital Storytelling, communicative competence, language acquisition, primary school, secondary school, language education, pedagogy, technology in education, foreign language learning.

Introduction

In today's rapidly evolving educational landscape, foreign language skills are indispensable for students navigating our interconnected global community. Proficiency in a foreign language not only exposes students to diverse cultures but also enhances cognitive abilities. While the importance of foreign language education is recognized, the challenge lies in making it engaging and conducive to communicative competence in early secondary schooling. In this digital age, the integration of innovative pedagogical approaches has the potential to transform language education. One promising approach gaining momentum is digital storytelling, combining the tradition of storytelling with familiar digital tools. By leveraging narratives, visuals, and interactivity, educators can create immersive language learning experiences beyond traditional methods.

This article explores the role of digital storytelling in developing foreign language communicative competence among secondary school students. It examines the

theoretical foundations, benefits, and challenges of this approach, aiming to illuminate how it empowers students with the skills needed to thrive in our interconnected world.

Methodology

In this study, two methods are used, they are:

1- Descriptive method aims at describing an idea, an issue and a phenomenon. This method is famous in the field of communication, because, it has organized stages upon the application and it helps researchers in carrying out their studies accurately.

2- Analytic method is a systematic way for current facts concerning a phenomenon or stance or an individual an aim in reaching new facts or making sure of the reality of ancient facts, their effects, their relations with other facts and their interpretation.

Review of Literature

This study delves into the effectiveness of digital storytelling in English classrooms, aligning with the positive outcomes observed in various educational contexts by researchers such as in his writings, academician S.S. Kunanbayeva emphasizes that informatization of education is a way to achieve a new quality of education, since it determines the directions of changing the educational process, priorities, and a meaningful resource for development.[1,p 13]

A.A. Moussinova underscores the contemporary reader's preference for light, engaging, and multimedia content, influenced by the dynamic nature of social networks. She advocates for the integration of social media elements into educational materials to enhance information presentation.[2,p 236] Loginova contributes to the discourse by categorizing digital storytelling into terms like "interactive narratives," "digital documentaries," and more. She defines it as a digitally transformed variation of traditional storytelling, offering a unique media product crafted with digital tools. As Sadik advocates, students can actively participate in crafting their own narratives either individually or in small groups. This collaborative aspect not only enhances their storytelling abilities but also nurtures teamwork and communication skills.[4]

Additionally, Moore strongly advocates for digital storytelling as an ideal mechanism for enhancing language production skills, providing an engaging and creative tool for learners. Their collective insights underscore the multifaceted benefits and potential of digital storytelling in language education.

1. Definition of Digital Storytelling:

Digital storytelling, a concept embraced through various definitions, fundamentally revolves around the art of weaving narratives using an array of digital multimedia elements, encompassing images, audio, and video. These narratives blend digital graphics, text, recorded audio narration, video clips, and music to convey information on a specific subject. Like traditional storytelling, digital stories are rooted in chosen themes and often offer a distinct perspective. These narratives typically span just a few minutes, serving a multitude of purposes, from personal storytelling to the recounting of historical events or acting as an informative and instructional tool.

1.1. Historical Roots of Digital Storytelling:

While the emphasis on multimedia technology is prevalent today, the concept of digital storytelling has deep historical roots. Notably, Joe Lambert played a pivotal role

in establishing digital storytelling as a notable concept. Lambert co-founded the Center for Digital Storytelling (CDS), a non-profit community arts organization based in Berkeley, California. This institution, operational since the early 1990s, has been instrumental in providing guidance and training to individuals interested in crafting and sharing their personal narratives [8]

Moreover, Lambert identifies seven elements of effective digital stories based on more than a decade of work in this medium. The distillation of his experience has fueled much of our own work in school settings (refer to Table 1). These elements serve as a valuable framework often cited as a foundational starting point for those embarking on the journey of crafting digital stories.

The Seven Elements of Digital Storytelling

Table 1: The Seven Elements of Digital Storytelling

1. Point of View	what is the perspective of the author?
2. A Dramatic Question	a question that will be answered by the end of the story.
3. Emotional Content	serious issues that speak to us in a personal and powerful way
4. The Gift of your Voice	a way to personalize the story to help the audience understand the context.
5. The Power of the Soundtrack	music or other sounds that support the storyline.
6. Economy	simply put, using just enough content to tell the story without overloading the viewer with too much information.
7. Pacing	related to Economy, but specifically deals with how slowly or quickly the story progresses.

2. Digital Storytelling as an Effective Instructional Tool for Teachers

In the dynamic realm of education, educators constantly seek inventive strategies to elevate the learning experience for secondary school students. A promising avenue that has garnered attention is the integration of digital storytelling as a pedagogical tool. This approach not only captivates students but also serves as a catalyst in developing their communicative competence.

Research, as highlighted by Robin [3], underscores the value of teacher-created digital stories as supplements to the curriculum. These stories not only facilitate in-

depth discussions but also render abstract content more accessible to students. Communicative competence, a multifaceted skill encompassing linguistic, sociolinguistic, discourse, and strategic competences, is often inadequately addressed by traditional teaching methods. Digital storytelling, however, offers a comprehensive platform for students to refine their communicative skills.

Digital storytelling involves crafting multimedia narratives using text, images, audio, and video. Beyond catering to diverse learning styles, this method nurtures creativity, critical thinking, and collaboration. By creating their own stories, students engage in a process that demands critical reflection on language use, narrative structure, and audience awareness.

The benefits for secondary school students are manifold. Firstly, digital storytelling increases engagement by tapping into the technological preferences of today's youth. Secondly, it promotes personalized learning, empowering students to express their ideas and experiences. Thirdly, it cultivates multimodal literacy, equipping students with skills essential for navigating diverse modes of communication. Lastly, through the creation of culturally reflective narratives, students develop sociolinguistic competence and an appreciation for diverse perspectives.

To effectively implement digital storytelling, teachers can undergo workshops and training on relevant tools and techniques. This enables them to guide students through the storytelling process seamlessly. Aligning digital storytelling with existing curriculum objectives ensures its integration into the educational framework. This alignment not only promotes language development but also enhances subject-specific learning. Swan and Hofer investigated how eighth graders in a history class created documentaries. The pupils showed enthusiasm for the filmmaking task and felt motivated and showed creativity in making the films.

Encouraging collaborative storytelling projects further augments the benefits of this approach. Collaborative projects foster teamwork, communication, and the exchange of ideas among students, thereby enhancing their interpersonal and discourse competences.

Assessment of digital storytelling projects extends beyond traditional grading. Teachers can evaluate linguistic accuracy, creativity, and the ability to convey a message effectively. Incorporating peer assessments and self-reflection encourages the development of metacognitive skills. Furthermore, learners could assess their own fluency by listening to their recorded voices.

In conclusion, digital storytelling emerges as a powerful instructional tool for educators aiming to develop the communicative competence of secondary school students. Embracing this innovative approach not only addresses the evolving needs of learners but also equips them with essential skills to navigate the complexities of communication in the digital age. As technology continues to shape our modes of expression, digital storytelling stands as a beacon for fostering effective communication skills in the classroom.

3. Digital Storytelling as an Effective Tool for Students

Digital storytelling is a powerful tool for secondary school students, fostering creativity and curiosity beyond the classroom. Crafting digital narratives deepens subject knowledge, hones academic skills, and cultivates language proficiency. Encouraged by experts like Robin and Jakes, students develop communication skills through individual and collaborative projects. Integrating digital storytelling elevates the learning experience, exposing students to diverse perspectives and cultural nuances. This multimedia-based approach nurtures essential literacies for the 21st century, including information, visual, technological, and media literacy. As students embrace the challenges, their motivation to learn intensifies, making digital storytelling a catalyst for academic growth. Research confirms its motivating impact on student engagement, making it a valuable tool in the evolving educational landscape. In essence, digital storytelling ignites curiosity, enhances literacy, and fosters intrinsic motivation for comprehensive learning.

In the pursuit of enhancing students' engagement and learning, teachers ought to harness a diverse array of instructional methods. Moreover, the proficiency of digital storytelling in presenting new material efficiently has been recognized as a bridge between students' existing knowledge and new concepts, a key factor in communication development [3]. Research confirms the motivating impact of multimedia and affirms that digital storytelling serves as a catalyst for heightened student engagement in classroom activities. Thus, educators are encouraged to explore effective strategies for integrating multimedia technologies to kindle their students' enthusiasm for acquiring new knowledge [7].

In essence, digital storytelling acts as a conduit for igniting curiosity, enhancing literacy, and fostering the intrinsic motivation that propels students toward comprehensive learning. As the educational landscape continues to evolve, the potential for digital storytelling to inspire and empower students remains boundless.

Conclusion

In the realm of education, fostering communicative competence in primary secondary school students is crucial. This article has explored the impactful use of digital storytelling as a dynamic pedagogical tool to enhance language acquisition and communication skills. Digital storytelling, blending traditional narrative techniques with modern technology, offers an immersive language learning experience beyond conventional methods. While it brings numerous advantages, such as contextualized learning and heightened motivation, it also presents challenges like technical proficiency and access disparities. Empirical studies underscore the positive impact of digital storytelling on oral communication skills, creating a supportive learner community. Rooted in historical foundations, particularly the work of Joe Lambert and the Center for Digital Storytelling, this approach proves credible and effective.

Despite challenges, addressing them becomes an opportunity for skill development, fostering resilience and adaptability in students. The integration of digital storytelling not only enriches language education but also equips students with essential literacies and effective communication skills for the globalized world.

In conclusion, embracing digital storytelling in language education has the potential to revolutionize language learning for secondary school students, preparing them as confident communicators in the evolving educational landscape.

References:

1. INTERNATIONAL ROUND TABLE PROCEEDING “Topical issues of professional training of specialists in foreign language education in the context of linguistics and cultural methodology: experience and innovations” December 1, 2022 , Doctor of Pedagogical sciences, professor Dzhusubalieva D.M, [page -13]
2. Moussinova A.A (2015). Digital storytelling. KazNU Bulletin. Journalism series 2(38).2015, [pages 233-238].
3. Robin, B. (2008). Digital storytelling: A powerful technology tool for the 21st century classroom. The College of Education and Human Ecology, The Ohio State University, 47(3), [220-228]. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/00405840802153916>
4. Sadik, A. (2008). Digital storytelling: A meaningful technology-integrated approach for engaged student learning. Education Tech Research, 56(4), [487-506]. doi: <http://dx.doi.org/10.1007/s11423-008-9091-8>
5. Jakes, D. (2006). Standards-proof your digital storytelling efforts. TechLearning. Retrieved April 27, 2007, from <http://www.techlearning.com/showArticle.php?articleID=174401140>
6. Muller, D. A., Eklund, J., & Sharma, M. D. (2006). The future of multimedia learning: Essential issues for research. Retrieved May 24, 2007, from <http://www.aare.edu.au/05pap/mul05178.pdf>
7. Robin, B. (2005). Educational uses of digital storytelling. Main directory for the educational uses of digital storytelling. Instructional technology Program. University of Huston. Retrieved from <http://faculty.coe.uh.edu/brobin/homepage/Educational-Uses-DS.pdf>
8. Telling Tales: Joe Lambert from the Center for Digital Storytelling, Library of Congress Blogs <https://blogs.loc.gov/thesignal/2012/05/telling-tales-joe-lambert-from-the-center-for-digital-storytelling/>

POPULAR METHODS OF LEARNING ENGLISH IN DISTANCE LEARNING CONDITIONS

Bohdan Alla

Professor of Chair of Social Sciences and Humanities of
Military Institute of Armored Forces of
National Technical University
"Kharkiv Polytechnic Institute"

Bohdan Mykola

Teacher of the subject "Defence of Ukraine"
Communal Institution "Kharkiv Lyceum number 18
of the Kharkiv City Council"

The paper examines the advantages of the communicative method of teaching English in military universities. There are a large number of methods for teaching English. Their use depends on age, on the final goal, on the level of the teacher. The most frequently used – the Communicative approach – appeared in the 70s of the twentieth century in Great Britain and almost immediately became the most popular. In 1972, the British linguist Wilkins coined the concept of “language functionality,” which became the basis for further pedagogical developments.

Topics and all educational material are divided into functional and semantic modules devoted to different areas. Time is also given to the remaining elements of language learning: reading, writing, listening. For example, after listening to audio recordings, cadets discuss what they heard. Written assignments can be in the form of an interview recorded during a dialogue or an essay, which must then be conveyed in your own words. All skills are trained in conjunction - according to the rules, they cannot be taught in isolation. The communication method imitates what happens in real life and is needed so that a person can use maximum knowledge here and now.

To summarize, the main principles are:

-We've been talking since the first lesson. Several new phrases and words every lesson are the key to the fact that after a while a person will be able to operate with a sufficient lexical base.

-We use authentic materials. English-language films, TV series, books, and dictionaries will help you get comfortable with the language faster.

-We simulate life situations. The language must be useful and applicable in real-world settings.

-We perceive the teacher as a mentor who engages, motivates, and helps.

-We make mistakes and draw conclusions. Friendly mentors replaced strict teachers.

-We learn not only to speak, but also to find a common language. This approach is designed for dense and close useful interaction within groups.

Unlike other approaches, the main role is given to the cadet. Teacher - advisor.

Conclusion. Thus, the Dogme approach is built on the following rules: oral speech is the main tool, the fundamental form of language, English in action. Communication, social interaction is much more important than analyzing sentences and phrases. This approach is designed for dense and close useful interaction within groups.

Reference

1. Maslich S.V. Methodical support for the organization of distance learning during quarantine. Innovative technologies in the training of specialists in the construction industry: materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference (November 19, 2020). Kyiv–Bila Tserkva, 2020. P. 15-18.
2. York Fern Communicative approach, 2019, P. 52-24.

THE CONTENT OF THE DEVELOPMENT OF ETHNOPEDAGOGICAL CULTURE OF FUTURE TEACHERS ON THE BASIS OF HISTORICAL ETHNOGRAPHIC MATERIALS

Nematov Mashxurbek Inomjon ugli,
teacher

Fergana branch of the Institute for retraining and professional development of
specialists in physical education and sports,
Department of physical education, sports theory and methodology

Annotation: In this article highlights importance of ethnopedagogical culture and ethnographic materials, and the content of the development of ethnopedagogical culture of future teachers on the basis of historical ethnographic materials.

Key words: ethnographic materials, ethnopedagogical culture, teacher and student, development of education, pedagogic skill.

The relevance of the problem of the development of ethnographic historical materials for our teachers is due to the fact that today more than 130 nations and nationalities are not just neighboring, but also actively interacting with each other on the territory of Uzbekistan. The multinational environment of the republic has become a typical phenomenon and condition of modern Uzbek life. For this reason, today more than ever, it is important for teachers to be correct and attentive in interethnic relations, and not only in words, expressions, but also in teaching activities, in interaction with students and their parents.

Modern processes of globalization, the reality of the information society, transnational standards of mass culture, etc. have largely contributed to the rethinking of the essence of ethnic/ national identity, its weakening in many regions of the world. Changes in individual and collective identities are inevitable, as well as an increase in their multi-level, because the holistic image of the human self is by no means limited to ethnic factors. However, the study of the role and place of the ethnic component in identification levels is becoming more and more in demand in Uzbekistan, respectively, an in-depth analysis of the properties and functions of the subjective perception of one's own ethnoculture of specific ethnic groups is timely and appropriate. Let us repeat that the development of the identity of "Uzbek nationality" can be more successful provided that the aspects of the realization of national feeling among different ethnic groups are purposefully studied.

Historians often use it as an actual strategy for studying the way of thinking, feelings, values, and the inner spiritual world of a person of the past years. In our case, it is more than appropriate for the broadest chronological framework of historical retrospections. The approach is equally successfully applied in the analysis of emotions associated with the precepts of the ancestors, and with the modern perception of

"oneself", one's ethnic world. It is worth fighting for a careful attitude to the spiritual and moral accumulations of ethnic cultures and the social creativity of future teachers. Only in this case can society count on the formation of a social ideal capable of transforming the total ethnic potential into the collective benefit of an ethnic state.

However, an individual's ethnicity becomes a pillar of self-realization only if they comprehend, find their place in the context of universal culture, the perspective of world civilization, and put it into practice. The differences between people as creators and bearers of their native culture are primarily due to the uniqueness of their cultures, and not to differences in anthropological or ethnographic characteristics. Accordingly, the task arises of developing the ability to reflect on one's immersion in the world of an individual's native culture, to realize the degree of personal dependence on belonging to a subculture. This concerns the issue of teacher training[1]. Moreover, the educational process should be structured in such a way as to involve cognitive, emotional and behavioral components in the complex. At the same time, the analysis of university programs shows the insufficiency of ethnopedagogical material in the courses studied, and, as a result, the unpreparedness of the future teacher to work in conditions of multinational communication at school, a multicultural (multiethnic) situation.

A modern teacher with a modern worldview and high pedagogical technologies, possessing a new pedagogical mindset, should become a central figure who contributes to the formation of the personality of a future teacher in an open, sustainable and safe community. The increasing need for ethnopedagogical culture in the professional training of future teachers and its current secondary status in the education system, especially pedagogical, is in direct contradiction with modern social realities. Tolerance, the culture of interpersonal and interfaith relations are designed and will be able to extinguish and prevent many local and global contradictions and conflicts of our time. The teacher should become the most important link between ethnic, national, regional and universal, world, planetary cultures, capable of solving the tasks of the cultural strategy of education. A person cannot adhere to universal human values without a deep and full assimilation of his culture, rise to the top of global cultural achievements. It is important to note that the ethnopedagogical training of future teachers should be considered primarily as the basis for the professional development of a future specialist.

Today, the XX century is for ethnographers a kind of lacuna — the real life of the nationality during this period can only be partially reconstructed, and in this regard, new field ethnographic studies are gaining great importance, allowing us to record the memories of old people — real participants in everyday life of the recent past[2]. Ethnographic studies also provide an opportunity to form an idea of the modern social status of the nationality, to identify those traditions that exist to the present or, conversely, have become a thing of the past. In addition, it is field research that allows us to see and understand the attitude of the nationality themselves to their history and culture.

Subjective feelings of individual and group ethnicity are increasingly attracting the attention of historians, primarily ethnographers. In ethnology / historical anthropology,

more and more versions of the ethnological doctrine of personality are being created based on the analysis of cultural landmarks, values, beliefs, ideals, images, norms, attitudes, ethnostereotypes, etc. In an attempt to identify the ethnographic aspect of this teaching, researchers are increasingly turning to the questions of what factors of ethnoculture motivate national feeling, etc.

Theoretically, on the basis of ethnographic material, it is possible to identify both the historical value and motivational base of an ethnic group, and different projections of the formation of an ethnic group, and the degree of their introduction into modern processes of ethnic identity. It is important for us that the basis for the unity of future teachers in the mental nomination "we" is the awareness of the historical path traveled together, involvement in common ethnarchs, spirituality, and often - to the glory and exploits of their ancestors. Of course, a unified ritual culture, specific traditional institutions, etc. are important. Let's add here the native language (also, by the way, being formed historically) and the subtleties and "building material" of this very mental warehouse of each nation will become clearer. Starting at the earliest stages of the ethnic history of a people, the mental structure forms both the basis and the hierarchy of subjective ethnoidentific markers involved in the processes of reproduction of an ethnic group[3].

Ethnopedagogic culture is a component, along with professionally pedagogical, in the structure of the general culture of future teachers. The identification of ethnopedagogic culture as a new concept is conditioned by the requirements for teachers working in a multicultural educational space. Meanwhile, modern vocational education does not properly ensure the ethnopedagogic orientation of specialists. Research on this topic shows that there are not enough specialists with the appropriate level of cultural and ethnopedagogical knowledge to implement the humanistic ideas of folk pedagogy. And university students often underestimate the importance of folk education, do not understand the importance of studying the rich experience of traditional pedagogy, have little knowledge of its methods and techniques, and cannot purposefully apply them in work practice[4].

The ethnopedagogic culture of a teacher represents a fairly high level of development of general culture, a tolerant attitude to the ethnocultural diversity of the social environment surrounding him, the implementation of pedagogical activities taking into account the ethnocultural traditions of the national region. The process of preparing a future teacher involves the student's possession of ethnopedagogic competencies. They are the assimilation of the pedagogical culture of the people, the traditions of national education. Ethnopedagogic competence is a theoretical and practical readiness to translate the value orientations of the traditional pedagogical culture of the people and to implement the basic provisions of folk pedagogy in modern practice of education and training in educational institutions, taking into account the uniqueness of national psychology.

Specifically, those of its components that were objectively formed in the early stages of ethnogenesis, but still continue to sculpt the modern ethnic appearance of the people. Regional studies, including our analysis of the phenomenon of ethnicity, indicate the continued influence of traditional ethnic values and norms on the formation

of the thesis "we"[5]. The analysis of the personal image, socially approved by a certain ethnic group, allows us to delve into the root system of emotional and rational motivations that have historically developed among each nation. Therefore, the search for the "concept of a person" involves identifying typical characteristics of the basic, i.e., the main personality of an ethnic group, as well as those actions (social activity in general) that have proven themselves worthy in public opinion.

To clarify the optimal strategies for analyzing the ethnographic content of the cultural and mental thinking sphere that forms the qualities of future teachers. The historical and cultural - anthropological circumstances of the creation and translation of an ideal ethnic image, its motivational core and subsequent transformations. Of course, the historical-ethnological approach and the historical-reconstructive method are highly effective. A consistent analysis of archaic and traditional ethnocultural phenomena projecting the qualities of future teachers, made against the background of the historical development of an ethnic group, its social genesis and ethnic history, can influence the factors of recreating a single spiritual field.

In the conditions of a multinational state, the task of optimally solving a complex set of problems related to the rights of ethnic groups to statehood, the situation of peoples living outside national-state formations, and a number of other issues related to the development and functioning of national cultures, the preservation of national-ethnic components of spiritual culture, way of life and everyday life, folk crafts becomes particularly relevant and acute etc. And this cannot but affect the process of formation of national education systems. The purpose of education, among other things, is the reproduction and development of culture, society, nation, nationality in all the diversity of its universal and national wealth. There is not and cannot be an education that is not rooted in national, ethnic culture, related to folk pedagogy.

History shows that many conflicts and hotbeds of social tension arise due to the rejection by young people and the entire population of the cultural values of other ethnic groups[6]. This contradiction can be overcome only on the basis of multiethnic education, which means that it cannot be brought to school without a teacher trained for this work, without introducing ethnopedagogy as a scientific discipline into pedagogical universities. Experimental work has shown that the conditions for the effective formation of the ethnopedagogic culture of future teachers are: the active activity of ethnopedagogical content, the expansion of the ethnic outlook of students, the formation of a tolerant attitude to the culture of another ethnic group, the development of ethnic identity.

References:

1. Pisarenko V., Arsaliev S. Use of ethno cultural elements in educational process //INTED2019 Proceedings. – IATED, 2019. – С. 9104-9112.
2. Jackson J. Ethnographic pedagogy and evaluation in short-term study abroad //Languages for intercultural communication and education. – 2006. – Т. 12. – С. 134.
3. Хадикова Алина Хазметовна. Этнофор: историко-этнографический аспект изучения (на материале исследования феномена этничности разделенного осетинского этноса) // Известия СОИГСИ. 2022. №46 (85).

4. Алипханова Ф.Н., Булуева Ш.И. Модель формирования полоролевого поведения студентов на примере вайнахской народной культуры и семейных традиций. Вестник Северо-Осетинского государственного университета имени Коста Левановича Хетагу-рова. 2011; 3: 121 - 125.

5. Хадикова А.Х. Факторы неотрадиционализма в современных процессах этнической самоидентификации осетин: объект-субъектный аспект проблемы // Вестник Владикавказского научного центра. 2022. Т. 22. № 3. С. 34-41.

6. Абдуллатипов Р.Г. Человек. Нация. Общество - М., 1991.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Бобилев Микола Миколайович,

аспірант кафедри теорії і практики технологічної та професійної освіти ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет»

Система освіти України переживає період реформ, який зумовлений впровадженням інноваційних концепцій, розробленням нових технологій розвитку освіти, оновленням законодавчої бази та активною трансформацією. Сьогодення ставить для суспільства нові виклики і одним з них є підвищення якості освіти. Освітня реформа Нової української школи спрямована на розвиток компетентностей учнів для свідомого вибору майбутньої професії. Сучасний педагог має володіти новими знаннями, навичками, компетентностями, розкривати потенціал учнів, бути наставником, який вміє організувати процес пізнання учнів. [7]

Для досягнення поставленої мети освітньої реформи важливе переосмислення пріоритетів вищої педагогічної освіти, формування нових концептуально-методологічних основ освітньої діяльності, необхідність змін в розумінні цілей, завдань, змісту, шляхів її організації та реалізації. [7]

Аналіз наукової літератури відповідно стану підготовки майбутніх учителів технологій до інноваційної діяльності дозволив зробити висновок, що гостро стоїть питання застосування інноваційних підходів, як до підготовки майбутніх учителів технологій, так і до сутності формування нового змісту на всіх освітніх рівнях, розроблення нової системи вимірювання й оцінювання результатів підготовки. Сучасна освіта має бути гнучкою, доступною і прикладною, концентруватись на тому, як навчити мислити, творити, аналізувати, генерувати нові ідеї та знаходити рішення. [1,4,7]

Вивчення наукової літератури дозволяє зробити висновок, що в умовах інноваційного розвитку освіти України питання підготовки майбутніх учителів до педагогічної діяльності є актуальним питанням сьогодення і розглядаються в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних науковців. У роботах В. Борисова, Я.Бобилевої, А. Вихруща, Р. Гуревича, М. Кадемїї, А. Киверялга, О. Коберника, М. Корця, Є. Кулика, В. Мадзігона, Л. Оршанського, В. Сидоренка, В. Стешенко, Г. Терещука, Д. Тхоржевського, М. Янцура та ін. інноваційна педагогічна діяльність майбутніх учителів трудового навчання (технологій) розглядається як творчий процес, спрямований на розвиток вчителя, як особистості, яка володіє такими якостями, як активність, ініціативність, уміння відстоювати свою точку зору, інноваційний стиль мислення й має розвинені рефлексивні здібності. [1,4,7]

Для нашого дослідження цікавим є теоретико-методологічні основи підготовки вчителів до інноваційної діяльності, які розглядались в роботах

О. Козлова, Л. Подимова, Т. Поніманська, Р. Скульський; формування готовності студентів до інноваційної педагогічної діяльності І. Богданова, І. Гавриш, О. Дубасенюк, О. Шапран, І. Шоробура та ін. та їхньої інноваційної компетентності Н. Білик, О. Козлова, Н. Клокар та ін. [7]

На нашу думку, підготовка майбутніх учителів технології до інноваційної діяльності має ряд особливостей, зумовлених постійним розвитком технологій та вимогами сучасного освітнього середовища. Стрімкий розвиток інновацій потребує від сучасного педагога володіти цифровою компетентністю, бути не просто користувачем, а й творцем цифрового контенту, бути володіти знаннями основ кібербезпеки та захисту персональних даних, уміннями та навичками організовувати ефективно навчання в онлайн-середовищі, використовуючи різноманітні цифрові інструменти, досконало володіти педагогічною майстерністю, активно використовувати інтерактивні методи навчання для залучення учнів до навчального процесу, генерувати нові ідеї та нестандартні рішення, постійно вдосконалюватися та опановувати нові знання та навички. Сучасний педагог повинен володіти навичками soft skills, бути фасилітатором, модератором, помічником, щоб навчити дітей самостійно здобувати інформацію. [4,5]

Актуальним питання є технологізація освітнього процесу. Технологізація освітнього процесу – це невід'ємна частина сучасного навчання. Вчителі технології відіграють ключову роль у цьому процесі, оскільки вони повинні не тільки володіти сучасними технологіями, але й вміти інтегрувати їх у навчальний процес.

Як зазначає І. Зязюн, «технологія включає також і мистецтво володіння процесом, завдяки чому персоналізується. Технологічний процес завжди передбачає певну послідовність операцій з використанням необхідних засобів (матеріалів, інструментів) і умов. У процесуальному розумінні технологія відповідає на питання: "Як зробити (з чого і якими засобами)?"». «Педагогічна технологія, на думку вченого, передбачає визначення цілей через результати освіти, вираження в діях учнів, ними усвідомлюваних і визначуваних». [6] Він розглядає технологізацію освітнього процесу, як систему, яка спрямована на практичне забезпечення освітнього процесу. Де вчитель має значну роль.

На нашу думку, сучасний вчитель технології повинен володіти знаннями про різноманітні технології: від програмного забезпечення до 3D-друку та робототехніки, бути готовим до постійного навчання та оновлення своїх знань, вміти об'єктивно оцінювати ефективність різних технологій та вибирати оптимальні інструменти для вирішення конкретних навчальних завдань.

Особливу роль відіграє педагогічна майстерність майбутнього вчителя технології це не тільки здатність доносити знання у стислій, цікавій до сприйняття формі для учнів, використовуючи різноманітний набір навичок, сьогодні це глибоке розуміння дидактичних принципів та методів навчання, що дозволяє ефективно використовувати технології для досягнення навчальних цілей, вміння ефективно спілкуватися з учнями, колегами та батьками, використовуючи різноманітні технологічні засоби, здатність планувати,

організовувати та оцінювати навчальну діяльність учнів з використанням технологій, вміння ефективно використовувати різноманітні цифрові інструменти для створення навчальних матеріалів

Висновок Роль сучасного педагога значно змінилася. Від нього очікується не тільки передача знань, але й формування в учнів ключових компетентностей, необхідних для успішного життя в 21 столітті. Підготовка майбутніх учителів технології до технологізації освітнього процесу – це складний і багатогранний процес, який вимагає поєднання глибоких знань з технологій, педагогічних компетентностей та креативного підходу. Такі вчителі зможуть не тільки передавати учням знання, але й формувати у них цифрові компетентності, необхідні для успішного життя в сучасному світі.

Список літератури

1. Борисов В., Бобилева Я., Підготовка майбутніх учителів технологій до самореалізації творчого потенціалу URL: <https://library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/ТОМ-2-2015.pdf>
2. Державний стандарт повної загальної середньої освіти, затверджений постановою КМУ № 898 від 30.09.2020 URL: <http://surl.li/mfre>
3. Нейв К. Використання комп'ютерних і цифрових технологій у роботі шкільного вчителя. Велика Британія. URL: <http://osvita.ua/school/method/technol/44008/>
4. Сидоренко В., Гедзик А. Концептуальні положення професійнографічної підготовки майбутніх учителів технологій // Трудова підготовка в закладах освіти. 2011. № 11-12. С. 26—29.
5. Оніпко В., Япринець Т., Келемеш А. Технологізація освітнього процесу як об'єктивна тенденція розвитку сучасної професійної освіти URL: <https://uperpnu.pnu.edu.ua/article/view/275539/270714>
6. Зязюн І. Технологізація освіти як історична неперервність URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/6145/1/%D0%B7%D1%8F%D0%B7%D1%8E%D0%BD4.pdf>
7. Шевченко Л. С. Ш 37 Підготовка майбутніх учителів технологій до інноваційної педагогічної діяльності : монографія / Шевченко Людмила Станіславівна. — Вінниця : ТОВ "Друк плюс" 2018. — 396 с.

САМОУПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНИМИ ІДЕЯМИ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО І ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МУЗИКАНТА

Нагорна Галина Олексіївна,

доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної педагогіки і психології,
професор кафедри теорії музики та композиції,
Одеська національна музична академія
імені А. В. Нежданової,

Аналіз і узагальнення багаторічного досвіду роботи у закладах вищої освіти показує, що в процесі професійної підготовки майбутні музиканти не завжди можуть осмислити факти, явища, обставини виникнення ідей, суджень, умовиводів, позбавитися стереотипів у мисленні, прийняти самостійні рішення, зайняти незалежну, авторську позицію в ході вирішення завдань і розв'язання проблем. Тому в процесі дослідно-експериментальної роботи здобувачі ОС "Бакалавр" і ОС "Магістр" спрямовуються на самоуправління власними ідеями, судженнями умовиводами в ході цілісного музично-теоретичного дослідження. Особлива увага приділяється оволодінню ними універсальним механізмом розуміння і осмислення тих понять, які не містять загальноприйнятого смислу. Піддослідним ставиться завдання у думках відокремити ідеї, що позначають такі поняття, а потім з'єднати їх із іншими професійними ідеями. Найбільш сприятливо цей процес здійснюється у групах дослідження, в яких реалізується критика і самокритика висунутих професійних ідей на основі дискусій, обговорень, бесід, що складають конструктивне спілкування. Респонденти, працюючи в таких умовах, виробляють доцільну стратегію і тактику відношень об'єктів, суб'єктів і фактів, явищ, що їх позначають. При цьому майбутні музиканти саморегулюють, самооцінюють, самокоригують професійні ідеї, враховуючи власні знання, спостережливність, уявлення, почуття.

Таким чином, самоуправління критичними професійними ідеями у пошуках істини, спрямоване на вирішення завдань і розв'язання проблем, що виникають у обставинах, які постійно змінюються, визначає формування критичного мислення здобувачів.

Відомо дослідження, в якому контроль, оцінювання та корекція власної активності пронизують увесь процес ціннісно-сислової саморегуляції особистості, «... оскільки на кожній стадії досягнення мети відбувається контроль актуального стану системи і результатів дій за рахунок їх зіставлення з прогнозованими параметрами, оцінювання неузгодженості та прийняття рішення щодо корекції виконавських дій або щодо переходу до наступної стадії реалізації діяльності» (1, с. 126). На думку автора, існує два види корекції: корекція виконання і корекція мети. Корекція виконання «... здійснюється в

межах того рівня, на якому відбувається програмування цільового стану...» (1, с. 126). Корекція мети «... потребує виходу за межі цього рівня і звернення до більш високих і масштабних, співвідносно з якими відбувається «довизначення» мети» (1, с. 126).

Актуальність і доцільність узагальненого уміння визначати предмети музично-теоретичного дослідження в їх простоті, творчо перекладаючи їх у категорії причин, наслідків, засобів, цілей, частин, цілих, полягає в тому, що воно допомагає майбутньому музиканту висловити ясні, чіткі професійні ідеї, які зумовлюють розвиток творчого мислення особистості. Останнє відбувається на основі взаємозаміни ряду понять одним поняттям на основі методів аналізу і синтезу, коли факти явища, обставини, які позначають об'єкти і суб'єкти даного дослідження, розкладаються на низку інших фактів, явищ, обставин (аналіз) і, навпаки, кілька фактів, явищ, обставин об'єднуються в один факт, явище, обставину (синтез). Мета такої заміни ряду понять одним загальним полягає в прагненні уникнути закрутистих суджень, наповнених великою кількістю понять, досягти короткої, лаконічної і, разом з тим, ясної і чіткої думки, здатної привернути увагу учасників дослідно-експериментальної роботи, викликати в них інтерес до проблеми, яка розглядається.

На підставі сказаного можна підсумувати, що велику значущість має не тільки узагальнене уміння на основі порівнянь визначати предмети музично-теоретичного дослідження, перекладати їх у категорії причин, наслідків, засобів, цілей, частин, цілих, а й узагальнене уміння знаходити послідовні, узгоджені, або, навпаки, протиставлені, суперечливі відношення між ними. Дане уміння впливає на розвиток критичного мислення музиканта, що віддзеркалюється в узагальненому умінні виробляти мотиваційно-концептуальну і інформаційно-контекстуальну тактику відношень цілісного процесу музично-теоретичного дослідження.

Узагальнене уміння виражати свої професійні ідеї ясно і чітко, з усвідомленням родових і видових відмінностей, суттєвих і несуттєвих ознак предметів даного дослідження, виробляється у процесі обговорень, дискусій, бесід, діалогічної взаємодії між учасниками дослідно-експериментальної роботи.

Майбутні музиканти висловлюють альтернативні незалежні думки, які ґрунтуються на доречних і надійних критеріях, що зумовлюють силу професійних ідей, суджень, умовиводів, характерних для творчого мислення здобувачів.

Список літератури

1. Галян І. М. Ціннісно-смыслова саморегуляція особистості : генеза та механізми функціонування : монографія / І. М. Галян. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені І. Франка, 2016. – 402 с.

АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПАТОГЕНЕЗУ СИСТЕМНОГО ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Галущенко Вікторія Іванівна

доцент кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти і реабілітації
кандидат пед. наук Державного закладу
«ПНПУ ім. К.Д.Ушинського»

Корак Анастасія Олександрівна

Магістр II року навчання
м. Одеса, Україна

На сучасному етапі розвитку інтеграційних процесів в освіті розвиток мовленнєвої діяльності у дітей із моторною алалією, адаптація їх до умов загальноосвітнього навчального закладу набула пріоритетного значення. Вирішення даної проблеми пов'язано зі здійсненням індивідуального, диференційованого та поетапного корекційного логопедичного впливу з урахуванням провідних тенденцій оновлення змісту освіти. [1].

Значний внесок у вивчення алалії внесли Г. Гутман, А. Лібманом, М.Богданов- Березовський, Р. Белова - Давид, Е. Фретельс, а у подальшому М.Хватцев, В.Орфінська, Р. Левіна, Є,Соботович, В. Ковщикова, В. Воробйова, Л. Волкова та інші дослідники. [1; 4 ; 5; 6].

Вивченню проявів, структури порушень, які є при первинному недорозвитку мовлення, присвячені дослідження Р.Левіної, Г. Жаренкової, Л.Спірової та ін.. Ці вчені відмічають у дітей з первинним недорозвитком мовлення характерні особливості словника та складності засвоєння й використання граматичної системи мовлення [3].

У роботах різних авторів виявлені особливості мовленнєвого розвитку і структури дефекту при алалії на основі застосування різних критеріїв: фізіологічних, клінічних, психологічних, лінгвістичних та інших. Описано різні форми алалій, розроблена методика логопедичного впливу при різних формах недорозвинення мовлення Так, В. Орфінська в книзі "Розвиток мислення і мовлення у аномальних дітей" пропонує диференційовані методи, що відповідають особливостям виділених нею форм алалій. Вона також спробувала теоретично обґрунтувати цю проблему і на практиці показати шляхи її реалізації [2:4].

Н.Жукова, О.Мастюкова, Т.Филичева, Б. Гріншпуд, Є.Соботович, і інші представники "мовленнєвої" концепції виділяють головне завдання логопедичного впливу-виховання у дітей уявлень про закономірності функціонування мовленнєвої системи, про взаємодію складових її компонентів.

Вони відрізняють ряд психологічних та індивідуальних особливостей, які необхідно враховувати при роботі з дітьми [3]

Успіхи у вивченні алалії в роботах новітнього періоду досягнуті завдяки тому, що дослідники в своїй діяльності стали широко спиратися на методологію комплексного підходу до аналізу дефекту. І на відміну від попередніх періодів, коли, за словами В. Орфінської, суперечливих питань і міркувань між дослідниками алалії було більше, ніж загальноприйнятих положень, на сучасному етапі розвитку логопедії є більше спільного, ніж розбіжностей. Загальне проявляється в основних принципових установках на розумінні дефекту, його механізму, шляхів подолання [2;4]

Сучасні українські дослідники зробили вагомий внесок щодо аналізу вивчення та розробки рекомендацій та аспектів нових клініко-педагогічних напрямів роботи з дітьми з моторною алалією (К. Зелінська-Любченко; Г. Парфенова; Ю. Сорочан, В. Тищенко; М. Шеремет та інші.) [2;3;4;5;6].

Аналіз передумов патогенезу алалії показував, що шкідливості антенатального, перинатального та раннього постнатального періодів зустрічаються у дітей з мовленнєвими розладами у дітей з алалією 83% випадків. Вони представлені такими ускладненнями: токсикозами вагітності:

- загрозливими викиднями внаслідок резус-конфлікту,;
- соматичними захворюваннями, недоношеністю, нейроінфекції, травмами голови (С. Бенілова) [5];
- гіпоксично-ішемічне пошкодження ЦНС в перинатальному періоді у вигляді формування церебральної атрофії в поєднанні з темповою затримкою розвитку на першому році життя (Є. Сагаутдінова, Д. Степаненко, 2010) [3].

Родова травма зустрічається у 50% дітей з вираженими мовленнєвими порушеннями (Н. Шабалов 2002). У дітей, що народилися у важкій асфіксії, терміни прояву першого белькотіння і перших слів запізняються на 3-6 місяців (Є. Резцова, А. Черних А 2010) [1].

В даний час перинатальна гіпоксія розглядається в якості одного з основних патогенетичних чинників ушкодження мозку плода *in vivo* новонародженого, складаючи 76% всієї неврологічної патології.

У дитини з алалією не формуються тонкі рухові координації мовленнєвого апарату. Формування експресивного мовлення у моторних алаликів утруднено порушенням аналітико-синтетичної діяльності мовленнєворухового аналізатора, Ці порушення можуть мати різний характер:

- а) кинестетична оральна апраксія;
- б) труднощі перемикання органів рухів;
- в) труднощі засвоєння послідовності рухів для відтворення слів тощо

У зв'язку з зазначеними труднощами затримується розвиток основного ведучого компоненту експресивного мовлення - активного словника. Він виявляється бідним, недостатнім, спотвореним. Затримуються в своєму розвитку фонетична сторона і граматична будова.

При алалії дитина не може знайти послідовність звукового ряду (звуків в слові, слів у фразі), не може переключитися з одного слова на інше. Це веде до великої кількості парафазій, перестановок, що свідчить про порушення рухових основних нервових процесів, про застійні етапи збудження або гальмування в мовленнєворуховому аналізаторі. У дитини з моторною алалією не розвивається самостійне мовлення, довгий час вона залишається на рівні окремих слів і звуків. Простежується взаємозалежний зв'язок між порушеннями артикуляції, праксису і організацією мовленнєвих рухів і як наслідок, фонетичної системи мови і сприйняття зверненого мовлення, його розуміння. Ці факти ще раз вказують на багатокомплексність порушень, що спричинено різними патогенетичними проявами і визначають комплексний, ретельний підхід до проблеми реабілітації та планування корекційно-відновлювальної роботи з дітьми з моторною алалією.

Список літератури

1. Галій А. І. Особливості соціалізації дітей інтернату та адаптація їх до життя у відкритому суспільстві / А. І. Галій, С. І. Селютіна // Інклюзивна освіта та інтегроване навчання: стан проблеми і перспективи (збірник наукових праць) / За загальною редакцією акад. Прокопенка І. Ф. – Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; “Мітра”, 2019. – С. 49–53.
2. Галущенко В.І. Аспекти активізації корекційної роботи з розвитку психомовленнєвої та моторної сфери у дітей з дизартрічними розладами. Хрестоматія з логопедії. Навчальний посібник. /за заг. ред. Шеремет М. К., - К.: КНТ, 2019. – 496 с., С.56-63.
3. Галущенко В.І. Вплив перинатальних факторів в генезі порушень у дітей з різними формами стертої дизартрії. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. Наук. Праць — К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, Вип. 38. 2019.— С.55–62.
4. Зелінська-Любченко К. О. Аналіз сучасних досліджень патогенезу алалії [Електронний ресурс] / К. О. Зелінська-Любченко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – Київ, 2019. - Вип. 33. - С. 22-26.
5. Синьов В. М. Особливості організації інклюзивного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями / В. М. Синьов, В. Є. Коваленко // Інклюзивна освіта та інтегроване навчання: стан проблеми і перспективи (збірник наукових праць) / За загальною редакцією акад. Прокопенка І. Ф. – Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; “Мітра”, 2019. – С. 140–145.

ПОТЕНЦІАЛ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Гачак-Величко Лілія Андріївна

к.ю.н., доцент,
доцент кафедри поведінкових наук та військового лідерства
Національна академія сухопутних військ імені Петра Сагайдачного

Актуальність штучного інтелекту в освіті зумовлена необхідністю підвищення якості викладання та доступності навчання, особливо в умовах глобалізації та цифровізації суспільства. Штучний інтелект може допомогти вчителям адаптувати навчальні матеріали до індивідуальних потреб учнів, оптимізувати адміністративні процеси та аналітичні інструменти для оцінки ефективності навчальних програм допомогти створити більш ефективну навчальну програму.

В Україні визначення поняття «штучний інтелект» і його мету, принципи та завдання наведено у Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. Так, відповідно до зазначеної Концепції, «штучний інтелект – організована сукупність інформаційних технологій, за допомогою яких можливе виконання складних комплексних завдань шляхом використання наукових методів дослідження та алгоритмічних систем обробки інформації, отриманої під час роботи або створеної самостійно, а також створення та використання власних бібліотек знань, моделі рішень, інформаційні алгоритми роботи та визначення методів досягнення поставлених завдань» [1].

Варто зазначити, що потенціал штучного інтелекту для створення віртуальних наставників і репетиторів вже використовується в багатьох освітніх інструментах. Такі системи можуть допомагати студентам у виконанні вправ у режимі реального часу, відповідаючи на запитання і надаючи пояснення, коли студенти стикаються з труднощами. Також аналітика з використанням штучного інтелекту може допомогти виявити студентів, які ризикують не завершити курс або навчальну програму. Аналізуючи дані про оцінки, відвідуваність і залученість до навчального процесу, штучний інтелект може виявити тривожні ознаки і вчасно втрутитися, перш ніж студенти кинуть навчання. Це дає викладачам інформацію, необхідну для розуміння проблем студентів і надання своєчасної підтримки та ресурсів для задоволення їхніх навчальних потреб.

Штучний інтелект також може допомогти учням навчатися. За допомогою штучного інтелекту можна створювати персоналізовані плани навчання, які враховують потреби та здібності кожного учня. Такі програми можуть допомогти учням навчатися ефективніше у своєму власному темпі. Крім того, штучний інтелект також може надати студентам більш різноманітні та відповідні джерела інформації, дозволяючи їм отримувати повну та корисну навчальну інформацію.

Штучний інтелект може підвищити інтерактивність навчального процесу за допомогою ігор, симуляцій і віртуальної реальності. «Сьогодні навчальні заклади входять у віртуальний світ, створений штучним інтелектом, і надають у ньому освітні послуги. Це допомагає раціоналізувати використання часу та подолати простір, але водночас має багато недосліджених проблемних аспектів, які можуть негативно вплинути на людину та процес її соціалізації» [2, с. 105].

Однією з основних проблем є етичні аспекти, що виникають у зв'язку з використанням штучного інтелекту. З одного боку, використання таких програм, як ChatGPT, може зменшити поширення освітнього шахрайства, пов'язаного з написанням завдань за гроші. З іншого боку, зараз необхідно вирішити нові етичні виклики. Важливим питанням є те, що студенти активно використовують штучний інтелект, щоб допомогти генерувати ідеї для майбутніх робіт і отримати негайний автоматичний зворотний зв'язок щодо власної письмової роботи. У цьому контексті використання інструментів штучний інтелект слід не засуджувати, а заохочувати. Але зрозуміло, що для студентів чи учнів неприйнятно використовувати штучний інтелект для створення готових робіт або завдань. Тому першим завданням, яке стоїть перед освітянською спільнотою, є донести до студентів етику використання штучного інтелекту в освітньому процесі. Викликом є те, що «оскільки штучний інтелект зосереджений на оптимізації результатів тестів і виконанні конкретних завдань, він обмежує креативність учнів і навички критичного мислення. Важливим аспектам, таким як незалежне мислення, вирішення проблем і креативність, може бути недостатньо акцентовано уваги» [4, с. 48].

Крім того, штучний інтелект може допомогти надати можливості для навчання тим, хто був змушений переїхати в інші країни через війну, і продовжити навчання. «Завдяки використанню технології штучного інтелекту нові можливості для отримання якісної освіти доступні для всіх. Штучний інтелект може відігравати важливу роль в онлайн-середовищі, надаючи можливості для віддаленого доступу до знань і навчання, особливо для тих, хто живе у віддалених районах або має обмежений доступ» [3, с. 344]. Наприклад, системи онлайн-навчання зі штучним інтелектом можуть допомогти учням та студентам, які мають доступ до Інтернету, отримати доступ до освіти будь-де.

Таким чином, інтеграція штучного інтелекту в освіту вимагає зваженого та відповідального підходу. Для цього необхідно поєднувати позитивні сторони нової технології з дотриманням базових людських цінностей та етичних принципів, які лежать в основі освіти. Розуміння того, що штучний інтелект може бути потужним помічником, але не замінити повноцінного вчителя, є ключовим для ефективного використання цієї технології. Ключ до ефективного використання цієї технології - розуміння того, що штучний інтелект може бути потужним помічником, але не може замінити повноцінного вчителя.

Список літератури:

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження від 02.12.2020 р. № № 1556-р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.09.2024).

2. Поліщук О. С., Поліщук О. В., Дудченко В. С. Філософія штучного інтелекту в освітньому процесі. *Humanities Studies*. 2022. № 13 (90). С. 103-109.

3. Лубкович Н. З., Ю. Ю. Дудун. Особливості використання технологій штучного інтелекту в освітньому процесі. Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів «Актуальні задачі сучасних технологій». 2023. С. 344-345.

4. Мар'єнко М., Коваленко В. Штучний інтелект та відкрита наука в освіті. *Фізико-математична освіта*. 2023. Т. 38, № 1. С. 48-53.

РОЗВИТОК УМІНЬ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ РОЗВИТКУ МЕДІА ТЕХНОЛОГІЙ

Готовцева В. І.,
здобувач вищої освіти

Науковий керівник:
Добровольська Л.С.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

The article studies the importance of critical thinking at the age of information technology and media. The author emphasizes the necessity of the development of critical thinking skills for adapting to the constantly changing world and examines methods for fostering critical thinking. Various definitions and approaches to development of critical thinking skills are given. The conclusion of the article underscores the significance of critical thinking as a key competency in the contemporary world.

Key words: critical thinking, methods for critical thinking skills development, media competence, social competence, analyses, contemporary technologies.

Постановка проблеми. У сучасному світі, на фоні стрімкого розвитку технологій та поширення інформаційних ресурсів, уміння критично мислити є ключовою навичкою. Зокрема, в контексті медіа середовища, де різноманітні джерела інформації неперервно впливають на сприйняття світу навколо, розвиток цього уміння є фундаментальною передумовою для успішного функціонування в суспільстві. Уміння відрізнити правдиву інформацію від маніпуляцій та фейкових новин є надзвичайно актуальним завданням. Критичне мислення відіграє важливу роль у сприйнятті інформації, формуванні світогляду та прийнятті обґрунтованих рішень.

Аналіз останніх джерел. Дослідженням проблеми розвитку критичного мислення займалися такі видатні вчені як Л. Виготський, Дж. Д'юї, М. Коул, Д. Вертч, Д. Брунер. Сама ж технологія розроблена в кінці ХХ століття в США (Ч. Темпл, Д. Стил, К. Мередіт, Д. Огл). Про необхідність розвитку критичного мислення говорили такі педагоги як П.П. Блонський, А.С. Байрамов, Г.І. Ліпкіна, Л.О. Рибак, В.М. Синельников, С.І. Векслер, М.Ю. Красовицький, О.М. Белкіна, Ю.Г. Стежко.

Мета дослідження полягає у вивченні методів та практик, спрямованих на формування та розвиток критичного мислення серед учнів різного віку. Важливою складовою цього процесу є впровадження занять, спрямованих на підвищення рівня медіа грамотності, які сприяють розвитку критичного

мислення в контексті аналізу та оцінки інформації

Виклад основного матеріалу дослідження. У навчальній практиці, термін "критичне мислення" почав поширюватись з кінця ХХ століття. Метью Ліпман визначає критичне мислення як вміння відповідальне мислення, що дозволяє людині формулювати надійні вірогідні судження, оскільки воно засновується на певних критеріях, самокоректується і впливає з конкретного контексту. [1]

У «Концепції громадянської освіти та виховання в Україні» поняття трактується як здатність особистості долати в собі схильність до однозначно-догматичного сприйняття світу, а також вміння аналізувати проблему з різних боків, користуючись інформацією з різних джерел. [3]

Поняття "критичне мислення" визначається по різному, залежно від сфери його використання, так, наприклад, американський психолог Бенджамін Блум пояснює його як мислення вищого рівня. З точки зору філософії - це вміння логічно мислити та аргументувати. О. В. Тягло назвав його "просунутою сучасною логікою"[5]. Психологиня, Терлецька Лариса Гаріївна, зазначає "...це таке мислення, яке має наступні характеристики: глибина (проникливість) мислення; послідовність; самостійність; гнучкість; швидкість; стратегічність". З точки зору педагогії розвивального навчання, Є. С. Полат говорить, що критичне мислення має наступні ознаки: аналітичність; асоціативність; самостійність; логічність; системність. [4]

Згідно з твердженнями Бутенка О.В. та Ходоса Е.А., практика проведення гуманітарних досліджень (антропологія, етнографія, дослідження мови, психоаналіз) показує, що дослідника у багатьох випадках принципово неможливо виключити із ланцюга. Критичне мислення у такому трактуванні постає як особлива соціальна практика, тобто має певну об'єктивну форму соціального існування, де його можна кваліфікувати як соціальну компетентність.[2]

Багато соціальних і моральних проблем неможливо продуктивно обговорювати, не вдаючись до критичного мислення і не займаючи критичної позиції.[6] Можна стверджувати, що однією з головних функцій та компетенцій критичного мислення є виявлення, аналіз та виправлення соціально небезпечних стереотипів. Також, говорячи, про задачі критичного мислення варто зазначити що при прийнятті рішень, критичне мислення задає визначальні вміння: вміння формулювати альтернативи та оцінювати їх, оскільки в сучасному інформаційному суспільстві, не складно потрапити під тиск обставин чи опинитися у поведінковій пастці. Тому слід твердо розуміти: або ми ухвалюємо рішення, або керуємося чужими рішеннями. Вміння робота з інформацією в суспільстві оцінюється як одна з ключових компетенцій критичного мислення.

Критичне мислення не виникає на порожньому місці, як і будь-яка навичка, воно потребує розвитку. Щоб досягти очікуваного ефекту, потрібно докладати систематичних зусиль щодо вдосконалення мислення.

Діана Гелперн, американський психолог, стверджує, що для того, щоб учень міг скористатися своїм критичним мисленням, йому важливо розвинути в собі ряд якостей, серед яких виділяє: готовність до планування, гнучкість,

наполегливість, готовність виправляти свої помилки, усвідомлення, пошук компромісних рішень.[7]

Прийнято вважати, що формування критичного мислення студентів проходить в 4 етапи: 1 – актуалізація знань, пробудження інтересу до теми; 2 – осмислення нової інформації, критичне читання та письмо; 3 – роздуми або рефлексія; 4 – узагальнення й оцінка інформації (проблеми), визначення способів її розв'язання.[5]

Створюючи середовище, що сприятиме розвитку критичне мислення, необхідно пам'ятати, ми повинні вчитися жити в існуючих реаліях і не шукати чогось абсолютно правильного. Студенти та викладачі будуть думати критично тоді, коли критичне мислення буде заохочуватися у всіх сферах їхньої діяльності, матиме систему власних понять. Слід зазначити, що матеріал та форма роботи повинні узгоджуватися з провідним типом діяльності у цьому віці. Студентам більше відповідає матеріал із різних дисциплінарних областей. Для підлітка характерним є бурхливий розвиток самостійності, критичності мислення, це нова сфера розвитку мисленнєвої діяльності на відміну від молодшого школяра. [2]

Висновки. Отже, критичне мислення є ключовим у навчанні та житті в умовах постійного потоку інформації та швидкого розвитку технологій. Вміння аналізувати і оцінювати інформацію дозволяє приймати свідомі рішення, розрізняти правдивість від маніпуляцій та формувати критичний погляд на світ. З розвитком цих умінь пов'язані методи навчання, що сприяють формуванню аргументованих поглядів та критичного ставлення до інформації. Критичне мислення важливе як у професійній діяльності, так і у вирішенні загальнолюдських проблем сучасності.

Список джерел:

1. Адаменко, Н. Б. Про розуміння поняття «турботливе мислення» у вченні Метью Ліпмана / Н. Б. Адаменко // Другі академічні читання пам'яті Г. І. Волинки : «Філософія, наука і освіта» : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 25-26 квітня 2017 року. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – С. 7-10
2. Бутенко А.В., Ходос Е.А Критичне мислення: метод, теорія, практика: Навчально-методичний посібник.- М.: МИРОС, 2002.-176 с.
3. Концепція в редакції Розпорядження КМ № 893-р від 08.10.2022
4. Пометун О. І. Основи критичного мислення: навчальний посібник для учнів старших класів загальноосвітньої школи / О. І. Пометун, Л. М. Пилипчатіна, І. М. Сущенко, І. О. Баранова. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 216 с.
5. Тягло О.В. Критичне мислення на основі елементарної логіки: - Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2001.
6. Ходос Е.А. Навіщо і коли треба навчати мисленню // Педагогіка розвитку та зміни у російському освіті Матеріали конф. Красноярськ, 1995. Ч 2 заміни!!!!
7. Halpern, D. F. Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking (5th Edition). NY: Psychology Press. - 2014

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Динько Володимир Анатолійович

кандидат педагогічних наук,
директор ДПТНЗ "Бориспільський професійний ліцей", Україна
ORCID: 0000-0001-6773-0540

Голіяд Руслан Олександрович

викладач
Відокремлений структурний підрозділ "Київський фаховий
коледж міського господарства Таврійського національного
університету імені В. І. Вернадського", Україна
ORCID: 0009-0004-8815-158X

В умовах сучасних викликів, пов'язаних з пандемією COVID-19 та військовими діями, освітня система в Україні була змушена адаптуватися до нових реалій, і одним із ключових рішень стало впровадження дистанційного навчання. Цей метод дозволив навчальним закладам продовжувати функціонувати, незважаючи на неможливість очного навчання. Зміни, які спочатку здавалися тимчасовими, виявилися постійними і призвели до суттєвих зрушень в освітньому процесі. Дистанційне навчання забезпечило новий рівень гнучкості та доступності, особливо для здобувачів освіти з віддалених регіонів та тих, хто має індивідуальні потреби. Сучасні онлайн-платформи та інтерактивні інструменти, такі як віртуальні лабораторії та симуляції, допомогли зробити навчання цікавішим і ефективнішим. Навчальні заклади почали активно використовувати такі платформи, як Moodle, Google Classroom та інші, для організації та моніторингу освітнього процесу.

Досить часто дистанційне навчання плутають із заочною освітою, але це не одне і теж. Якщо, навчаючись на заочному, здобувач освіти зустрічається з педагогом на вичитування лекцій та іспитах, а основний матеріал освоює самостійно і до всього доходить сам, то дистанційне навчання має на увазі, що обидві сторони знаходяться на зв'язку практично постійно і спілкуються за допомогою передових технологій [5].

Незважаючи на труднощі, такі як відсутність досвіду організації дистанційного навчання в багатьох навчальних закладах та технічні проблеми з підключенням, досвід дистанційного навчання виявився доволі цінним. Він став поштовхом до розробки інноваційних підходів у викладанні та впровадження комбінованих моделей освітнього процесу, що поєднують онлайн-освіту з традиційними методами. Цей формат допоміг освіті стати більш доступною,

гнучкою та індивідуалізованою, що робить її більш ефективною в умовах сучасних викликів.

Педагогічна наука також зазнала змін, поступово переходячи в цифровий формат, але зберігаючи наукову основу та послідовність. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) стали невід'ємною частиною нових педагогічних систем, що реалізуються в середовищі, насиченому цифровими інструментами. Завдяки цьому змінилися освітні цілі та завдання. До традиційних принципів навчання додалися такі, як інтерактивність, використання стартових знань та педагогічна доцільність застосування ІКТ. Яскравою перевагою дистанційного навчання стала його здатність адаптуватися під індивідуальні потреби здобувачів освіти. Це стало особливо корисним для здобувачів із особливими освітніми потребами, адже електронні платформи дають можливість створювати персоналізовані навчальні плани та забезпечувати доступ до навчання в зручний час і оптимальному темпі. Використання таких інструментів, як текстові альтернативи для зображень, субтитри для відео та аудіозаписів, допомагає забезпечити рівний доступ до навчальних матеріалів для всіх здобувачів освіти, незалежно від їхніх можливостей.

Незважаючи на численні переваги дистанційного навчання, такі як економічна ефективність, гнучкість та можливість здобувати освіту незалежно від місця проживання, існують і певні недоліки. Наприклад, деякі учасники освітнього процесу не завжди мають змогу брати участь у навчальному процесі через технічні проблеми або нестачу досвіду у використанні дистанційних платформ. Крім того, в умовах дистанційного навчання важче забезпечити синхронну взаємодію здобувачів освіти з викладачами, що може вплинути на мотивацію та залученість у процес навчання.

Відповідно дистанційне навчання стало стимулом для створення нових моделей взаємодії між учасниками освітнього процесу. Найбільш поширеною стала модель навчання, яка базується на використанні веб-курсів. Вона дозволяє здобувачам освіти отримувати доступ до навчальних матеріалів у зручному форматі, а педагогам організувати онлайн-лекції, семінари та тестування через сучасні освітні платформи, такі як Zoom, Google Meet, Google classroom, Labster (рис 1.), Moodle тощо. Вони дозволяють ефективно моніторити досягнення здобувачів освіти та надавати їм зворотний зв'язок.

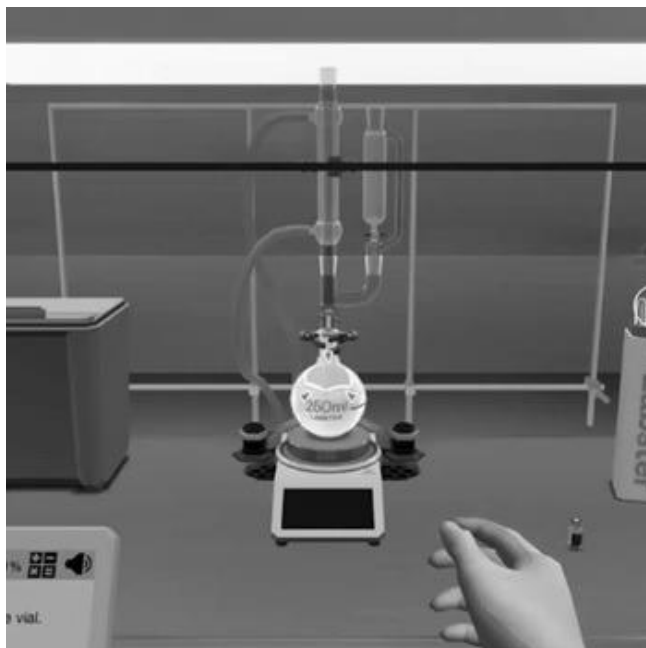

Рис 1. Моделювання лабораторної роботи з хімії на платформі Labster.

Завдяки успішному комбінуванню різних підходів і технологій ми вже сьогодні формуємо ефективне та якісне освітнє середовище, яке задовольняє сучасні вимоги освітнього процесу.

Список літератури

1. Бойко, В. А., Голіяд, І. С., Гриценко, Л., & Корчемна, М. (2018). Teaching the engineering graphics of the applicants for higher education by means of computer modeling as a scientific and pedagogical problem= Навчання інженерної графіки здобувачів вищої освіти засобами комп'ютерного моделювання як науково-педагогічна проблема.
2. Голіяд, І., Динько, В., & Тропіна, М. (2022). Особливості моніторингу навчальних досягнень учнів з трудового навчання та технології у закладах загальної середньої освіти. Молодь і ринок, (5/203).
3. Голіяд, І. С., & Тропіна, М. (2022). Додаткові можливості здійснення освітнього процесу для майбутніх учителів технологій в умовах воєнного стану (Doctoral dissertation, НПУ імені МП Драгоманова).
4. Криворучко, А. В., Шиян, Н. І., & Стрижак, С. В. (2022). Методика формувального оцінювання навчальних досягнень учнів з хімії.
5. Самолюк, Н., & Швець, М. (2013). Актуальність і проблемність дистанційного навчання. Нова педагогічна думка, (1), 193-193.

ЗМІСТ КОНЦЕРТНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗВИТКУ ДУХОВНОСТІ БАКАЛАВРІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Корняк Назар Миколайович,
аспірант УДУ імені Михайла Драгоманова

Формування духовності серед студентів завжди було ключовою задачею національної вищої освіти. Важливо, щоб майбутній спеціаліст не тільки володів глибокими знаннями своєї професії, але й мав розвинену духовну культуру, виявляв патріотизм та сприяв духовному розвитку своїх подопічних.

Музичне мистецтво має значний вплив на духовний світ людини. Відтворення образного змісту творів дозволяє музикантам впливати на формування емоційної сфери особистості, її моральні якості, ціннісні орієнтації та національну свідомість. Тому, для бакалаврів музичного мистецтва критично важливо оволодіти специфікою виконавської діяльності та методикою організації концертно-виконавської роботи, оскільки цілеспрямована музично-просвітницька діяльність сприяє духовному зростанню слухацької аудиторії і самих виконавців.

Ми звертаємось до категорії «духовна культура» оскільки вона тісно взаємопов'язана з поняттям духовності. На думку Г. Падалки, «духовну культуру доцільно розглядати як систему життєвих сенсів людини, пов'язану із внутрішнім психічним її життям і спрямовану на реалізацію гуманістичних цінностей в діяльності. Духовна культура викладача мистецьких дисциплін – це особистісно-професійне утворення, сутністю якого виступає здатність до усвідомлення і творення мистецтва з позицій гуманізму, а також розповсюдження, поширення цього підходу в учнівському середовищі» [4, с. 32].

Досліджуючи структуру духовної культури, науковці виокремлюють мотиваційні, когнітивні, емоційні, оцінні та діяльнісно-творчі складові.

Як зазначає Б. Щербіна, «під духовним розвитком особистості розуміють процес індивідуально-особистісного залучення до духовної культури суспільства, оволодіння загальнолюдськими, соціокультурними, національними цінностями й досвідом людства в процесі духовно-практичної діяльності та самостійного розвитку кожної особи» [7, с. 287]. Духовний розвиток особистості зосереджується на самопізнанні, саморозвитку та самовдосконаленні. Це неперервна праця над змінами свого «Я», докладені зусилля для здобуття нових знань, позитивне ставлення до світу та дружелюбне відношення до інших. Вчені визначають духовні потреби як ключові мотиватори духовного розвитку індивіда. Г. Груць указує, що вони «реалізуються у духовній діяльності, завдяки якій вищі загальнолюдські цінності стають особистісно значущими для людини. У цьому полягає взаємозв'язок потреб і цінностей, який у багато чому визначає розвиток духовної культури особистості» [1, с. 124].

Стало аксіоматичним фактом те, що взаємодія з природою та різними формами мистецтва сприяє гармонійному розвитку духу людини. Це обмін енергією та відчуття єдності з оточуючим світом, що підтримує баланс наших внутрішніх сил та надає нових джерел натхнення для особистого розвитку. Г. Груць (2013) стверджує, що саме в мистецтві «акумуляований багатогранний соціокультурний духовний досвід людства й духовно-творчий потенціал, узагальнене вираження конкретно-історичного характеру світосприйняття й ставлення людини до світу» [1, с. 129].

Не лише задоволення особистих духовних потреб, але й участь у духовному розвитку суспільства є важливими напрямками буття особистості. Ми вважаємо, що шляхом організації концертів та виставок бакалаври мистецьких факультетів можуть залучати молодь та інших представників громадськості до цінностей духовної культури, виконуючи таким чином просвітницьку місію музичного мистецтва. Це також сприяє розвитку духовності самого студентського колективу, та збагачує мистецьке життя суспільства.

Т. Жигінас вважає що «концертно-освітня діяльність є різновидом музичного просвітництва, основою якого є безпосереднє звучання музики у виконавській інтерпретації та її словесне коментування, адресовані широкій слухацькій аудиторії дітей та юнацтва» [2, с. 43].

Як зазначає З. Стукаленко «Концертно-виконавська діяльність передбачає глибоке осягнення змісту та вираження власного ставлення до художніх образів у процесі публічної демонстрації, містить потужний потенціал впливу на розвиток особистості, реалізація якого залежить від її змісту, способів організації та методичного забезпечення» [6, с. 291].

Сучасне навчання суб'єктів освіти включає в себе не тільки набуття вміння виконувати музичні твори, але й уміння вербально взаємодіяти з аудиторією. Важливими стає мистецтво бакалавра володіння словом та його лекторська компетентність, а також здатність створювати емоційно піднесену та захопливу розмову. Ці дії повинні відповідати музичному контенту і залучати до розуміння змісту творів слухачів, які не є професіоналами у цій галузі.

Просвітницька діяльність охоплює багато аспектів її здійснення, у тому числі стає частиною виконавської підготовки студентів. Вона дедалі частіше зустрічається у сфері музично-педагогічної освіти, де концепція стосовно «виконавської підготовки» бакалаврів набуває ширшого значення. Це поняття включає не лише розвиток спеціалізованих виконавських навичок, але й охоплює аспекти освітньої та лекційної діяльності. Є. Куришев розглядає цей процес як «виконавське спілкування музиканта із слухацькою аудиторією та передбачає здійснення виконавцем по відношенню до публіки ряду соціальних функцій – просвітництво публіки, її духовне збагачення, виховання у широкому розумінні слова, задоволення певних потреб слухачів» [3, с. 75].

Саме вдале поєднання професійного емоційного виконання музичного твору зі захопленою та цікавою розповіддю про нього на практиці призводить до найкращих результатів.

Зауважимо, що студенти можуть займатися концертно-просвітницькою роботою на різних рівнях суспільно-освітньої та навчальної діяльності: в межах кафедри, факультету, університету, а також на місцевому, регіональному, національному або міжнародному рівнях. Ця діяльність включає сольні інструментальні та вокальні виступи, акомпаніаторську роботу, участь в інструментальних та вокальних ансамблях, а також виступи як учасника або диригента оркестрових та хорових колективів. Форми такої діяльності можуть бути дуже різноманітними, включаючи тематичні лекційно-концертні заходи, музичні бесіди, музично-літературні композиції, музичні салони, музичні вікторини, а також різноманітні конкурси та фестивалі. М. Скуратовська наголошує, що «цей вид діяльності є складною системою знань, умінь, навичок, компетентностей, пов'язаних із пізнанням різних музичних явищ, внутрішніх закономірностей музики та її функціонування» [5, с. 62].

Отже, концертно-просвітницька діяльність має велике значення для формування духовності студентів. Вона сприяє розвитку духовної культури бакалаврів, розвиваючи їхні моральні якості, ціннісні орієнтації та національну свідомість. Музичне мистецтво, через своє емоційне та образне наповнення, відіграє ключову роль у цьому процесі, впливаючи на духовний розвиток як виконавців, так і їхньої слухацької аудиторії.

Глибоке осягнення виконавської майстерності та методики організації концертної діяльності є критично важливим для майбутніх спеціалістів. Це допомагає їм не тільки досягати професійного рівня виконання музичних творів, але й виконувати просвітницьку місію, безпосередньо та опосередковано збагачуючи духовний світ суспільства. Ми переконані, що якщо студенти вміють не лише виконувати музичні твори, а й вербально взаємодіяти з аудиторією, це створюватиме особливу «емоційно піднесену» атмосферу.

Оскільки концертно-просвітницька діяльність студентів може здійснюватися на різних рівнях і в різних формах (сольні виступи, ансамблі, оркестри і хори, тематичні лекційно-концертні заходи, музичні бесіди, фестивалі тощо), це дозволить їм активно залучати немусичну молодь та загалом громадськість до цінностей духовної культури.

Таким чином, інтеграція професійного та емоційного збагаченого виконання музичних творів із захоплюючими вербальними поясненнями набувають ознак духовно збагаченого просвітництва, дозволяє досягати найкращих результатів у формуванні духовно розвинених, патріотично налаштованих і культурно багатих особистостей студентської молоді.

Список літератури:

1. Груць Г. М. Основи формування духовної культури студентської молоді. *Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*, 2013. Вип 1. С. 124–129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkogph_2013_1_25 (дата звернення: 03.06.2022).

2. Жигінас Т. В. Методика підготовки майбутніх учителів музики до концертно-освітньої діяльності : навч.-метод. посіб. Київ: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2014. с. 43

3. Куришев Є. В. Виконавська практика як форма професійної підготовки вчителя музики. К.: КДПІ, 1989. 75 с.

4. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ : Освіта України, 2008. 274 с.

5. Скуратовська М. О. Концертно-виконавська діяльність у фаховій підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. No5. С. 62.

6. Стукаленко З. М. Художньо-педагогічна проблема музично-виконавської майстерності / З. М. Стукаленко // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. С. 291.

7. Щербіна С. М. Духовний розвиток та формування духовної культури особистості – найважливіші завдання сучасної освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах*. Запоріжжя: КПУ, 2016. Вип. 50. С. 287.

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Косован Анастасія Олексіївна

здобувачка вищої освіти педагогічного факультету,
Херсонський державний університет

Денисенко Вероніка В'ячеславівна,

канд. пед. наук, доцентка,
доцентка кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти,
Херсонський державний університет

Молодший шкільний вік характеризується первинним входженням у навчальну діяльність, тому особливо важливо правильно її організувати. Освітній процес повинен бути побудований таким чином, щоб мотив навчання пов'язувався із внутрішнім змістом навчального предмета. Основними мотивами молодшого шкільного віку є [3, с. 37]:

- оціночне судження вчителя;
- прагнення до дорослості;
- інтерес до навчання.

Важливе місце у формуванні мотивації молодших школярів має – зміст навчального матеріалу. До основних вимог щодо змісту навчального матеріалу відносять [2, с. 242]:

1. Навчальна інформація, яка перетворюється у знання повинна відповідати віковим особливостям школярів. До таких особливостей відносять: потреба у постійній діяльності; необхідність розвитку психологічних функцій (мислення, пам'ять, увага, уява); потреба у розумовій діяльності; потрібність новизни та емоційна насиченість

2. Навчальний матеріал має бути доступним та водночас складним; містити нову цікаву інформацію; містити як минулий досвід так і набутий досвід, з метою формування емоційного відгуку з боку школярів.

В умовах дистанційного навчання одним із важливих інструментів Нової української школи (НУШ) є використання інформаційно-цифрових технологій.

Вчитель повинен навчитися створювати, використовувати мультимедійний, інтерактивний контент, що буде стимулювати пізнавальну активність та мотивацію до навчання учнів молодшої школи.

Мультимедійні технології є інноваційною формою подачі навчального матеріалу, що включають в себе: тексти; різноманітні зображення (таблиці, ілюстрації та графіки), відео- та аудіоматеріали. Використання мультимедійних технологій в початкових класах, що містять аудіовізуальну інформацію має

яскравий вплив на різні органи сприймання школярів, що значно покращує навчальний процес та підвищує ефективність засвоєння навчальної інформації, поряд з цим мотивує їх, спонукає дітей до розвитку творчих здібностей та мислення їх пізнавальної діяльності та розширює кругозір здобувачів початкової освіти [1, с. 110].

Інноваційні мультимедійні технології мають свої переваги та недоліки.

Мультимедійні технології мають численні переваги перед традиційними методами навчання, зокрема:

- вони є доступними;
- більшість з них є безкоштовними;
- інтерактивними;
- допомагають індивідуалізувати освітній процес;
- зручні у використанні;
- дозволяють організувати групову роботу;
- надають можливість доступу до навчальних матеріалів із будь-якого пристрою за наявності мережі Інтернет;
 - дозволяють ефективно візуалізувати навчальний матеріал, використовуючи зображення, відео, текст, анімацію, ігри, різноманітні тести, та інші візуальні засоби, що робить навчання більш наочним і цікавим для учнів;
 - використання мультимедійних засобів допомагає учням краще зрозуміти та засвоїти навчальний матеріал, економлячи час на його опрацювання.
 - сприяють розвитку образного та візуального мислення учнів, стимулюють довільну та мимовільну увагу на етапі вивчення нового матеріалу.
 - активізують пізнавальну діяльність, сприяючи формуванню мотивації до навчання.

Ці переваги особливо актуальні в умовах воєнного стану та стану поширення вірусу COVID-19, коли дистанційне навчання стає єдиною можливою формою організації навчального процесу.

Сьогодні існує велика кількість підходів до класифікації мультимедійних засобів у навчанні молодших школярів. Найпоширенішою класифікацією – є розподіл за основними видами мультимедійних засобів (рис 1) [5, с. 72-73]:

- електронні навчальні комплекти, що забезпечують швидкий доступ до навчальних ресурсів;
- мультимедіа-тренажери, які дозволяють відпрацьовувати різноманітні навички та створюють мотивацію до навчання;
- мультимедіа-презентації, які допомагають візуалізувати навчальний матеріал;
- мультимедійні ресурси Інтернету, що сприяють розвитку висловлювання думок та аналізу інформації.

Методичні особливості використання мультимедійних технологій реалізуються через:

- ефективного використання мультимедійних технологій при дотриманні певного алгоритму;
- визначення, який навчальний матеріал буде використаний, і на якому етапі уроку;
- врахування загальноприйнятих критерій вибору мультимедійних засобів, відповідно до типу уроку;
- створення власних мультимедійних продуктів, відповідно до навчального матеріалу.

- встановлення часу роботи учнів із мультимедійними засобами та дотримання основних правил їх застосування в освітньому процесі.

Роль мультимедійних технологій у навчанні молодших школярів:

- Мультимедійні технології надають інформацію в наочному форматі, що допомагає учням краще її сприймати, викликає інтерес до навчання, та підвищує рівень засвоєння знань.

- Вони сприяють активізації учнів, дозволяють глибше засвоювати новий матеріал і застосовувати знання на практиці.

Мотивація та індивідуалізація навчального процесу:

- Використання мультимедійних технологій дозволяє вчителю враховувати індивідуальні особливості кожного учня, підвищуючи мотивацію до навчання.

- Мотиваційний етап уроку є важливим продовженням активного навчання, де завдяки використанню мультимедійних технологій учитель може створювати емоційний фон, що сприяє зацікавленню учнів.

Мультимедійні технології є важливим елементом у формуванні позитивної навчальної мотивації. Їх упровадження у освітній процес має бути свідомим, тобто таким який відповідатиме за безперервне навчання усіх суб'єктів навчального процесу. Комп'ютерні технології дозволять зробити навчальний процес більш мобільним, диференційованим та індивідуальним, поряд з цим сприятимуть розвитку наскрізних умінь школярів [4, с. 139].

Отже, новітні технології великою мірою забезпечують прямий контакт у реальному часі між викладачем та учнем або студентом за допомогою аудіо-чи відеоконференцій, незалежно від їх відстані. Цим підкреслюється особлива роль та значення інноваційних технологій і формується новий погляд на дистанційну освіту» [6, с. 328].

Формування навчальної мотивації школярів набуває все нових форм, методів, засобів, серед яких мультимедійні технології займають важливе місце, особливо в умовах дистанційної освіти.

Список літератури

1. Винницька Н. & Жигайло О. Особливості застосування мультимедіа-технологій у сучасній системі освіти. *Молодь і ринок*. 2023. № 2. С. 109-112. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.276114>

2. Воляннюк А. Мотивація як фактор підвищення навчальної успішності молодших школярів. *Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних*

наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка». 2020. № 27. С. 241-245. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/27.203423>

3. Іванова Ю. Мотивація як чинник успішного формування навчально-пізнавальної діяльності учнів. *Післядипломна освіта в Україні*. 2016. № 1. С. 34-37. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/1_2016/ИВАНОВА.pdf

4. Кучай О. В. Особливості підготовки майбутніх вчителів початкових класів засобами мультимедійних технологій. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2012. № 34. С. 137-140. URL: [https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/26467/1/34\(247\)2012.pdf](https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/26467/1/34(247)2012.pdf)

5. Паламар С. Впровадження медіа засобів у початковій школі на уроках гуманітарного циклу. *Молодий вчений*. 2021. № 8. С. 69-73. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-8-96-15>

6. Borisenko, N., Hrytsenko, I., Denysenko, V., & Sydorenko, N. (2020). Creating skills in self-educational activity for students of pedagogical faculties in distance education. *Social Work and Education*, 7(3), 325–337. URL: https://journals.uran.ua/swe/article/view/2520-6230.20.3.7./pdf_59

ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЗАСОБІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Кушнір Наталія Миколаївна

Центральноукраїнський державний університет
ім. Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна

Науковий керівник:

Прибора Тетяна Олександрівна

Центральноукраїнський державний університет
ім. Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна

У наш час інформація щоденно та звидусіль оточує людину. Особистість має практично необмежений доступ до інформації та знань. З одного боку – це сприяє самоосвіти та саморозвитку особистості, з іншого – призупиняє розвиток, особливо стосовно дітей, у яких ще не достатньо розвинене критичне мислення, операції аналізу, узагальнення, умовиводів тощо.

Тому важливо вчити дітей з раннього віку користуватись медіазасобами, аналізувати медіаджерела – підвищувати їхню медіаграмотність. Однією з головних можливостей для цього є освітній процес у закладі загальної середньої освіти.

Роль медіазасобів в освітньому просторі початкової школи окреслювали такі дослідники як О. Антонова, А. Єфіменко, О. Кучерук, С. Муравйова, К. Пономарьова та ін., але особливості їхнього використання в межах освітнього процесу початкової школи висвітлені недостатньо.

Мета роботи полягає в окресленні ролі та особливостей використання медіазасобів в освітньому процесі початкової школи.

Результати та обговорення. Однією з найважливіших рис сучасної успішної особистості є її медіаграмотність. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (2016) визначає її як уміння використовувати інформаційно-комунікативну техніку, висловлюватися та комунікувати з використанням медіазасобів, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, здобуту з різних медіа і т.д. [4, 3].

У процесі медіаосвіти формується медіакомпетентність особистості, тобто рівень медіакультури, що реалізує усвідомлення нею соціокультурного, економічного і політичного контексту існування медіа, гарантує змогу бути носієм та передавачем медіакультурних цінностей, смаків, стандартів, успішно контактувати з медіапростором, створювати елементи медіакультури [1, 6; 2, 109].

Медіазасоби відіграють важливу роль у формуванні медіаграмотності підростаючої особистості.

Загалом термін «медіа» (з лат. *medium* – той, що знаходиться в середині, займає проміжну позицію) в англійській мові має буквальне значення – «посередник» – тобто певний засіб або спосіб комунікації. Таким чином «медіа –

це те, що є посередником між тим хто надає інформацію і тим, хто її отримує. Це ті канали та інструменти, що використовуються для збереження, передачі та подання інформації; а також середовище, яке перебуває у спільному використанні; різноманітні предмети та пристрої, які передають інформацію через слова, образи, звуки та дають змогу здійснювати інтелектуальні та мануальні функції [9, 5].

Бачимо, що термін «медіазасоби» тлумачиться з різних позицій і може мати різне значення, залежно від контексту. Тому часто у науковій літературі це поняття ототожнюється із різними синонімічними термінами, наприклад: «медіазасіб», «засіб масмедіа», «засіб медіаосвіти», «засіб масової комунікації», «засіб медіадидактики», «медіатехнологія» тощо. Але тлумачення цих понять все ж відрізняється.

Адже, наприклад, термін «мас-медіа» акцентує увагу саме на масовому характері передачі інформації; термін «засоби масової комунікації» акцентує увагу вже на процесі комунікації між адресантом і адресатом; а «мультимедіа» акцентує увагу на технічних засобах, основою яких є комп'ютер [9, 6].

У межах освітнього процесу, медіазасоби використовуються на різних етапах та в різних формах його реалізації: на уроках, виховних годинах, під час виконання проєктів, рольових ігор і т.д. [8, 62].

Дослідниця О. Антонова зазначає, що медіаосвіта в межах закладу загальної середньої освіти включає інтегровану медіаосвіту, спеціальні освітні курси, факультативи, у межі гурткової, студійної та інших форм позакласної роботи. Шкільна медіаосвіта переважно націлена на формування критичного мислення учнів, їхньої комунікаційної медіакомпетентності. Також дослідниця наголошує на тому, що важливе значення у цьому процесі відіграють шкільні бібліотеки, у яких зосереджуються інформаційно-пошукова діяльність [1, 20].

Загалом робота з медіазасобами в освітньому процесі початкової школи охоплює такі головні види діяльності як:

- 1) формування навичок сприйняття медіапродуктів;
- 2) тлумачення результатів сприйняття, аналіз сприйнятого;
- 3) розуміння різних методів комунікації;
- 4) створення власних медіапродуктів на базі творчої діяльності із застосуванням різних медіазасобів [7, 81-82].

З цією метою використовують різні медіазасоби – традиційні і новітні. До них входять візуальні медіа (малюнок, світлина, комікс, книжка, журнал, газета), аудіальні медіа (звукозаписи, радіо), аудіовізуальні медіа (телевізійні програми, мультфільми, фільми), інтернет (комп'ютерні ігри, інтернет-ресурси), реклама у друкованих виданнях, на радіо, телебаченні [7, 81].

Робота з цими засобами реалізується через різні види та методи роботи. Дослідниці А. Єфіменко та О. Ішутіна зазначають, що вони діляться на: рецептивно-перцептивні (критичне осмислення, аналіз, обґрунтування своєї позиції з приводу інформації, поданої в медіа) і творчі (сприяють створення учнями простих медіа – колажів, коміксів, фото, стінгазет тощо) [3, 129].

Детальнішу класифікацію цих вправ надає С. Муравйова. Вона зазначає такі

їх види: 1) вправи, націлені на формування умінь опрацювати візуальну інформацію та перетворювати її на вербальну знакову систему, а також створювати на її підґрунті коротке повідомлення; 2) вправи, що націлені на формування у дітей умінь прослуховування усної інформації з пізнішою її ілюстрацією; 3) вправи, що націлені на формування у дітей умінь опрацювати інформаційне повідомлення з метою представлення здобутої інформації в табличній формі; 4) вправи, що націлені на формування у дітей умінь скласти короткий опис відеосюжету у вигляді усного повідомлення на певну тему; 5) вправи, що націлені на формування у дітей умінь ранжувати певну інформацію за її важливістю та скласти на її основі письмове повідомлення [6, 63].

У свою чергу дослідниця О. Кучерук наводить такі приклади типових завдань і вправ з використанням медіазасобів: знайти в мережі Інтернет певну інформацію/ілюстрації до теми уроку, прочитати, розшифрувати інформацію; створити асоціативну хмару слів на певну тему онлайн; пошук, перегляд, аналіз та обговорення рекламних/вітальних листівок у соцмережах; створення власних колажів на певну тему; перегляд та обговорення короткометражних відео сюжетів на платформі YouTube; перегляд та аналіз ресурсів мережі Інтернет (рекламні ролики, пости в соціальних мережах, статті тощо) через призму інформаційної якості медіапродуктів; створення інфографіки; пошук, читання та критичний аналіз новинних медіа текстів (як у мережі Інтернет, так і в газетах/журналах; підготовка мультимедійних проєктів тощо [5, 11].

Висновки. Медіазасоби використовують під час вивчення різноманітних дисциплін, на різних етапах уроку та з різною метою. Роботу з медіазасобами в освітньому процесі початкової школи реалізують через: пошук та підбір учнями інформації до певної теми з різних медіаджерел, перегляд та обговорення медіа текстів на певну тему (словесного матеріалу, відеофрагментів, аудіозаписів, фотографій ілюстрацій тощо), виконання різноманітних вправ та завдань з ними, обговорення інформації з різних медіаджерел з метою її критичного аналізу, створення власних медіа (записування аудіо на диктофон, створення рекламних листівок, колажів тощо, колективне створення відеороликів тощо).

Варто наголосити, що доцільно використовувати як традиційні, так і новітні медіазасоби, не нехтуючи засобами підручників, газет, журналів тощо, перед мережею Інтернет, аудіовізуальними засобами тощо. Вчитель повинен комбінувати різні методи, прийоми роботи з медіазасобами на різних етапах освітнього процесу.

Список літератури:

1. Антонова О. Нова українська школа: дидактичні основи формування медіаграмотності в учнів початкової школи : навчально-методичний посібник. Київ : Генеза, 2020. 96 с.

2. Волчкова Л., Прибора Т. Педагогічний досвід застосування медіаосвіти в початковій школі. Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи 1 сучасні проблеми навчання, виховання та розвитку учнів

- початкової школи. 2017. С. 108–110. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/elib/local/pv/3564.pdf#page=109>
3. Єфіменко А., Ішутіна О. Робота з медіатекстом на уроках мовно-літературної освітньої галузі як метод формування медіаграмотності молодших школярів. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Слов'янськ : ДНПУ, 2021. Випуск 14 (1). С. 125-132.
4. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьонові, М. М. Слюсаревського. Київ : Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2016. 16 с.
5. Кучерук О. Інтегрування інфомедійної грамотності в простір мовної освіти. *Українська мова і література в школі*. Чернігів : ЧОШПО імені К. Д. Ушинського, 2020. Випуск № 3. С. 9-12.
6. Муравйова С. Формування медіаграмотності у молодших школярів на уроках англійської мови. *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (18 жовтня 2023 р.). Вінниця : ТОВ «Твори», 2023. С. 62-64.
7. Пономарьова К. І. Робота з медіапродуктами у процесі навчання української мови в початковій школі. *Development of modern technologies and scientific potential of the world : coll. of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with materials of the International scientific-practical conf.* (London, July 29). London, Great Britain : NGO European Scientific Platform, 2019. Vol (4). Pp. 80-84. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716960/> (дата звернення 06.08.2024).
8. Тищук Ю., Турко О. Шляхи формування медіаграмотності молодших школярів. *Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи*. Кам'янець-Подільський : Ковальчук О. В., 2022. № 6. С. 59-62.
9. Янкович О. І. Медіаосвіта в загальноосвітній школі : навчально-методичний посібник. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. 160 с.

TERMINOLOGY SYSTEM OF ENGINEERING PSYCHOLOGY

Boyko Yulia

Doctor of Philology, full Professor
Department of Germanic Philology and Translation Studies
Khmelnyskyi National University, Ukraine

Kiyko Svitlana

Doctor of Philology, full Professor
Department of Germanic Philology and Translation Studies
Khmelnyskyi National University, Ukraine

Engineering psychology is a scientific discipline that focuses on the processes of information interaction between humans and technology. The emergence of engineering psychology is due to the rapid pace of scientific and technological progress, which has significantly changed the structure and specifics of labour activity: the requirements for the mental and intellectual spheres of a person, for his or her knowledge and skills have increased. This raises a wide range of theoretical and applied problems related to the study and improvement of the interaction between humans and technology, which is the object of engineering and psychological research.

The prerequisites for the emergence and development of engineering psychology and, accordingly, its terminology were: 1) insufficient efficiency of the interaction 'man – machine – environment', its high accident rate due to unsatisfactory consideration of human functionality and psychological patterns in the design of these systems; 2) an increase in injuries of people interacting with technical devices and mechanisms at work and in everyday life; 3) high staff turnover due to people's dissatisfaction with monotonous, dangerous, difficult or insufficiently rewarding work; 4) an increase in the number of diseases associated with functional overstrain of the body and psyche due to irrational working conditions and organisation, high workloads, etc. (Charat 1994). The modern period of the development of engineering psychology (since the 1990s) can be described as a new qualitative stage. The focus of technological solutions is shifting to the creation of tools that enable user interaction with computers. Knowledge representation and processing became a key element of the new information technology. Various databases and expert systems are being created, interactive multi-user messaging is being practiced, and a number of artificial intelligence systems have been developed (ChatGPT, Claude, etc.). However, there are still no dictionaries of engineering psychology terminology, no standardised terminology for model concepts used in the study of human-computer interaction, and no comprehensive studies of the terminology system of this important field.

In view of this, the object of our study is the terminology system of German engineering psychology, the subject is the semantic and structural features of the

terminology of the field under study. The material of the study is a continuous sample of engineering psychology terms from the German-Ukrainian Engineering and Technical Dictionary (Кійко 2020), the German-Ukrainian Dictionary of Industrial Automation Terms (Кійко, Школьна, 2019) and the German-Ukrainian Dictionary of Psychological Terms (Кійко, Малейка 2019), supplemented and clarified by data from a number of reference books (Butz, Krüger, 2017; Mensch-Maschine-Interaktion 2019). The sample comprises 4565 terms and term combinations.

To achieve this goal, several general scientific and linguistic methods were used. The selection of engineering psychology terms was based on the analysis of dictionary definitions. The involved component analysis made it possible to decompose the semantic structure into minimal significant units and group the terms into lexical and semantic groups. The word-formation analysis allowed us to determine the method of word formation of a particular term and to classify the terminology of engineering psychology into simple, derivative, complex and compound terms, as well as term combinations. The generalisation and interpretation of the results of the observations are supported by quantitative calculations.

The structural features of any terminology system are a crucial factor in the study, systematisation and use of its terminological units. The structure of a term is related to its semantics, and the semantics is formally expressed by the structural features of the term. In the terminology of engineering psychology, we distinguish between simple, derivative, compound, composite, and compound abbreviated terms, as well as term combinations consisting of two or more components.

Simple single-root terms are represented by 30 lexemes, which is 0.7 % of the total sample, such as: *Angst* 'fear', *Arbeit* 'work, labour', *Bild* 'image', *Faden* 'a chain of successive tasks that generates a certain process', *Feld* 'field', *Netz* 'network', *Profil* 'profile, usage parameters', *Sinn* 'feeling, mind, meaning', etc. This group is the least productive in German engineering psychology terminology.

Derived terms include 832 terminological units, which is 18.2% of the total sample. Derivative terms are formed in the process of derivation with the help of affixes. A derivative term consists of one free component, which is the basis of the word construction, and one bound component, which is an explicit derivative, as opposed to an implicit derivative, formed without a substantive morpheme or with a null morpheme. In the German terminology of engineering psychology, explicit derivatives are represented by such terms as *Antrieb* 'impulse, motivation', *Abbildung* 'image, reflection', *Überbesetzung* 'overload', etc. The above examples show that the German terminology of engineering psychology is characterised by such methods of morphological term formation as prefixation, suffixation and prefix-suffix formation.

The prefix derivatives formed with the help of prefixes and semi-prefixes in the German terminology of engineering psychology include 204 terms (4.5 %). We have identified 28 prefixes and semi-prefixes that are used to form derivatives in the studied terminology, listed below in alphabetical order: *ab-*, *an-*, *anti-*, *auf-*, *aus-*, *be-*, *durch-*, *ein-*, *emp-*, *ent-*, *fest-*, *ge-*, *halb-*, *haupt-*, *hin-*, *hinter-*, *nach-*, *rück*, *über-*, *um-*, *un-*, *unter-*, *ur-*, *ver-*, *vor-*, *weiter-*, *zu-*, e.g.: *Abbau* 'disintegration, splitting', *Aufgabe* 'task, objective, test', *Befehl* 'order, command', *Durchsatz* 'communication channel

capacity', *Empfang* 'reception of information', *Nachfrage* 'demand, request', *Unfall* 'accident', *Zugang* 'access', *Zustand* 'state, position' etc.

Suffix-formed terms are represented in the corpus by 148 units, which is 3.2 % of the total number of terms. This method of term formation is characterised by a tendency to semantic specialisation, i.e. to reflect certain categories of meanings with the help of suffixes. We have identified 14 suffixes, listed below in alphabetical order: *-e*, *-ent*, *-er*, *-heit*, *-ie*, *-ierung*, *-ik*, *-keit*, *-or*, *-schaft*, *-tät*, *-tion*, *-ung*, *-ur*, e.g.: *Analyse* 'analysis', *Experiment* 'experiment', *Starrheit* 'stiffness', *Therapie* 'therapy', *Identifizierung* 'identification, recognition', *Fähigkeit* 'ability, skill', *Kumulation* 'accumulation', *Handlung* 'action' etc. Derived terms also include borrowings from English, such as: *Usability* 'quality of user experience in an interactive environment'.

In the studied terminology, derivatives formed by the prefix-suffix method are represented in the number of 478 terminological units, which is 10.5% of the total volume of the analysed sample, such as: *Abartigkeit* 'deviation (from the norm)', *Bewusstheit* 'awareness', *Ermüdbarkeit* 'fatigue', *Übersättigung* 'oversaturation', *Umgebung* 'environment', *Verhalten* 'behaviour', etc.

Word compounding is a particularly productive means of word formation both in the modern German language in general and in the German terminology of engineering psychology in particular. By word compounding we mean a method of word formation that consists in the morphological combination of two or more roots (bases), resulting in a compound word. This is a morphological and syntactic method of word formation, as it has features of both language levels. The German engineering psychology terminology system includes 1246 complex terms, which is 27.3% of the total sample, such as: *Anfangswert* 'initial value', *Bedienungshebel* 'starting lever', *Datenleitungs-
endgerät* 'data link terminal', *Intelligenzkoeffizient* 'intelligence quotient', *Tätigkeits-
inhalt* 'activity content', etc. All compound terms presented in the German terminology of engineering psychology are formed according to the determiner word formation model. A compound term formed using this model is a combination of two components that may have different word structures, but the division of a compound word in German is always binary, with the first component defining the second, and the second giving a general morphological and semantic-categorical characteristic of the entire composite.

Term combinations are syntactic constructions consisting of two or more words connected by subordinating grammatical conjunction and differ from a compound term in their separability. They are the result of the transformation of ordinary free word combinations into complex 'equivalents' of words and have the stability or integrity of nomination, which is due to their function of naming one concept, as well as the nominative nature and attributive or defining type of relationship of their components. This group includes 742 term combinations, such as: *analoge Sprachübertragung* 'analogue speech transmission', *informationstechnisches Gerät* 'device for transmitting information', *motorische Schutzreaktion* 'motor defence reaction', *optimale Blicklinie* 'optimal visual axis', *psychische Beanspruchung* 'mental load', etc. Most term combinations are two-component attributive phrases, the nuclear element of which is expressed by a noun in the nominative case, and the attributive element is an

adjective or participle that serves as a prepositional definition. In this case, the nuclear element of the term combination determines the generic feature of the concept, and the attributive element – the species feature of the concept.

The increasing complexity and length of multi-component term combinations, including proper names, leads to the spread of such a method of term formation as abbreviation. Compound words are represented by 118 units (2.9 %), e.g.: *PCU* ‘pathological computer use’, *BBN* ‘Backus-Naur-Notation’, *MAUM-Technik* ‘Multi-attribute-utility-measurement-Technik’, etc. The tendency to reduce lexical items is due to the principle of least effort, or the law of linguistic economy. The main conditions that make it possible to create abbreviations are the materiality of the linguistic sign and the linearity of speech, which means the sequential arrangement of elements in speech. The linearity of speech limits the speech flow due to certain physiological limits of a person’s ability to speak, listen, write, which limits the so-called ‘bandwidth’ in the acquisition or transmission of information, and in order to increase the amount of semantic information in the process of communication, it is necessary to reduce its physical shell (Кійко 2012: 20-22).

In the German terminology of engineering psychology, 594 terms are polysemantic with the number of meanings from one to five, e.g.: *Abbildungsfehler* ‘1) conversion, representation or display error; 2) erroneous conversion’, *Bedienerkopplung* ‘1) interface with the operator; 2) interaction with the operator’, *Einstellung* ‘1) attitude, position; 2) readiness of the psyche to act or react accordingly; 3) setting, adjustment, regulation; 4) suspension of work; 5) refuelling data’, etc.

The use of synonymy in the German terminology of engineering psychology is due to the desire of specialists to capture certain nuances of concepts in the field of study, which leads to the enrichment of terminology. With the help of synonyms, scientists can describe a wide range of meanings with different terms, taking into account their shades. In the sample of German engineering psychology terms totalling 4565 terms and term combinations, 2490 terms have synonyms, which is 54.6 % of the entire sample. We found 1027 synonymous rows with the number of terms ranging from two to ten. When analysing the sample of terms, we found that the synonymy series include both absolute and partial synonyms. The presence of a significant number of absolute synonyms obviously has an impact on the effectiveness of professional communication, as it can lead to misunderstandings, such as *Bitrate* – *Datenrate* – *Übertragungsrate* – *Übertragungsgeschwindigkeit* ‘data transfer rate, intensity of information flow’, *Controller* – *Leitwerk* – *Steuereinheit* – *Steuerwerk* ‘control device, controller’, etc. Partial synonyms (partial intersectoral synonyms), on the contrary, are not an obstacle to communication between specialists.

Several terms are formed metaphorically. They help to understand a new phenomenon indirectly, through a motivational semantic feature, such as: *Schildkrötengrafik* ‘turtle graph’ (a method first used in the LOGO programming language). This term is interesting because it can be justified by both similarity in form and similarity in effect. The similarity in form can be traced to the fact that the LOGO language uses point movement commands to indicate screen parameters, which result in the image of a turtle. The similarity in action is observed based on the slow change

in the graph curve, which is associated with the slow movement of the turtle. In the terminology we study, the productivity of metaphor as a term-forming tool is due to the fact that it is a convenient and informative means of nominating complex scientific objects. Metaphor also contributes to a better and more effective perception of the scientific concepts of engineering psychology. In addition, some (especially the author's) metaphorical terms have a distinctive and emotive function, such as: *Spaghettidiagramm*, which has the appearance of spaghetti, because poorly structured problems usually take on this external form.

Among the terminological units that function in engineering psychology, a special place is occupied by eponyms, which pose certain difficulties in their decoding. However, the presence of a proper name in the composition of term combinations in no way reduces their ability to record, store and transmit scientific and technical information. The group of eponymic terms is represented in the studied terminology by 178 term combinations and accounts for 3.9 % of the total sample. The analysis of the sample of German engineering psychology terms allowed us to establish the time and conditions of emergence of several concepts expressed in German by these terms, which, in turn, reflects the existing phenomena correlated with the concepts of the studied professional field. For example, in 1898, E. Kraepelin, having analysed the stages of the work process, identified the following main stages of human operators' performance: adaptation to work, stable performance, subcompensation, and fatigue. This fact served as the basis for the term *Kraepelin's Kurve*.

The study shows that the German terminology system of engineering psychology is extensive and diverse in structure. It contains simple, derived, compound and compound-abbreviated terms, as well as numerous term combinations. The most productive ways of term formation are word formation (27.3% of the sample) and affixation (32.2%). The terminology has a significant number of polysemantic terms (594 units) and synonymous rows (1027), which indicates the desire of specialists to detail the conceptual apparatus. The formation of the terminology system was influenced by English borrowings, which led to the emergence of duplicate terms. The presence of metaphorical terms (reinterpreted names) and eponyms (terms derived from proper names) enriches the terminology, making it more expressive and anthropocentric. The diversity and heterogeneity of the terminology system indicates the gradual formation of engineering psychology as a scientific discipline. Thus, the terminology of German engineering psychology is a systemic formation that continues to actively develop and improve.

References:

1. Кійко С.В., Малейка А.І. *Німецько-український словник психологічних термінів : Близько 20 тисяч термінів і терміносполук*. Чернівці: ЧНУ, 2019. 480 с.
2. Кійко С.В. *Німецько-український інженерно-технічний словник : Близько 20 тисяч термінів і терміносполук*. Чернівці: Черн. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 468 с.
3. Кійко С.В. Омонімія аббревіатур у сучасній німецькій мові. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія* : [зб. наук. праць]. Чернівці :

ЧНУ, 2012. Вип. 595-596. С. 20-31.

4. Кійко С.В., Школьна Н.О. *Німецько-український словник термінів промислової автоматизації* : Близько 20 тисяч термінів і терміносполук. Чернівці: Букрек, 2019. 378 с.

5. Butz A., Krüger A. *Mensch-Maschine-Interaktion*. 2. Aufl. Berlin: De Gruyter, 2017. 270 S.

6. *Mensch-Maschine-Interaktion. Handbuch zu Geschichte – Kultur – Ethik*. Hrsg. von Kevin Liggieri, Oliver Müller. Berlin: Metzler, 2019. 390 S.

HISTORY OF CRIMINAL NICKNAMES IN MEDIA

Yelyzaveta Dvihun,

applicant for the second (Master's) level of Higher Education
H.S.Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

Criminal nicknames have long played a significant role in society, functioning not just as simple identifiers but as powerful tools in the creation of legends and myths around notorious figures. These monikers traditionally become a reflection of cultural values, social norms, and the evolution of media over centuries. By examining the origins and early examples of criminal nicknames from different historical contexts and cultures, comes an understanding of how they have shaped public perception and contributed to the folklore of crime.

Such nicknames serve multiple purposes, each contributing to the lasting legacy of these figures. One primary function is identification and differentiation. In eras and regions with low literacy rates, nicknames helped readers easily identify and remember criminals. These names were often based on physical characteristics, notable deeds, or personality traits. For instance, the infamous pirate Blackbeard received his nickname due to his thick black beard, making him easily identifiable among pirates and in public lore. Another significant purpose of criminal nicknames is image and reputation building. Many criminals deliberately crafted their nicknames to create fear, admiration, or mystique, influencing how they were perceived by both peers and the general public. This strategic move helped them establish a formidable reputation. For example, Billy the Kid used his moniker to emphasize his youth and rebellious nature, enhancing his outlaw image in the American Wild West.

The media has played a crucial role in the amplification of these nicknames and the stories associated with them. As tales of their deeds spread, often embellished by word of mouth or early media, these nicknames became synonymous with their legends. With the advent of the printing press, newspapers, and later, novels and films, the exploits of these criminals were sensationalized, further embedding their nicknames in public consciousness. The case of Dick Turpin, whose life as a highwayman was romanticized through sensationalized newspaper accounts and literature, illustrates how media amplification can transform a criminal into a legendary figure.

The practice of bestowing nicknames upon notorious individuals is deeply rooted in human history. Its origins can be traced back to ancient civilizations, where oral traditions were the primary means of disseminating information. As societies grew more complex and interactions between individuals increased, the need to distinguish individuals with fearsome reputations or unique characteristics became evident.

During the medieval period, as feudalism and chivalry dominated European societies, nicknames for criminals often reflected traits of their personality or the nature of their crimes. These nicknames were not just descriptors; they became part of the culture, shaping how individuals were perceived and remembered. Similarly, the Renaissance saw a proliferation of printed media, which began to play a crucial role in

spreading and solidifying these nicknames. Early pamphlets, broadsides, and newspapers would often include sensational stories about criminals, with their nicknames serving as a shorthand for their notorious activities. The use of nicknames thus became a means of marketing and sensationalizing criminal stories, capturing public interest and spreading fear or fascination.

One of the most famous pirates, who cast a long and terrifying shadow over the early 18th century was Edward Teach, better known as *Blackbeard*. Operating primarily in the Caribbean and along the eastern coast of North America, his name became synonymous with fear and brutality (Konstam, 2006). His moniker was a direct result of his odious appearance. Blackbeard cultivated a ferocious image by growing a thick, black beard that he meticulously braided. During battles, he would tie lit fuses to the ends of these braids, creating a demonic silhouette shrouded in smoke. The psychological impact on his adversaries was immeasurable, often leading to surrender before a single shot was fired. Beyond his physical intimidation, Blackbeard was a shrewd tactician and a ruthless captain. He was known for his ability to inspire loyalty among his crew and to instill terror in the hearts of his enemies. Tales of his exploits were eagerly shared among sailors and landlubbers, transforming him into a legendary figure. Often embellished with supernatural elements, these stories contributed significantly to his mythic status.

Another example, which comes from the 18th century, is *Dick Turpin*. Undoubtedly, the man was one of the most iconic figures of English folklore at that time (Sharpe, 2004). A name synonymous with the daring highwayman, he has captured the public imagination for centuries. However, the reality of the man behind the myth is far more complex. While Turpin was undoubtedly a criminal, the extent of his exploits and his character have been greatly exaggerated and romanticized over time. Originally a butcher by trade, he turned to a life of crime, joining a notorious gang and engaging in activities ranging from petty theft to violent robbery. The image of Turpin as a dashing, gentlemanly rogue is largely a product of sensationalized newspaper reports of the time and later, the works of authors like William Harrison Ainsworth, whose novel "*Rookwood*", published in 1834, transformed Turpin into a Robin Hood-like figure, capable of incredible feats of horsemanship and daring. The fictional tale of Turpin's legendary ride on his horse, Black Bess, from London to York in a single night, is perhaps the most famous example of this romanticization.

Jack the Ripper is perhaps the most infamous criminal nickname in history. The moniker was given to an unidentified serial killer who terrorized the impoverished Whitechapel district of London in 1888. The name itself is a chilling combination of ordinary and terrifying. "*Jack*" is a common name, suggesting a mundane, everyday person, while "*Ripper*" evokes images of brutality and violence. The contrast between the ordinary and the horrific is part of what makes the name so unsettling. The nickname was likely coined by the media, who played a significant role in sensationalizing the crimes and creating a public hysteria. The name "*Jack the Ripper*" quickly became synonymous with evil and fear, and it continues to haunt the public imagination over a century later. The identity of Jack the Ripper remains one of

history's greatest unsolved mysteries. Numerous theories and suspects have been proposed, but none have been definitively proven.

Robin Hood is one of the most enduring figures in English folklore. While his historical existence remains unconfirmed, his legend has captured the imagination for centuries. The name "*Robin Hood*" has become synonymous with the concept of a heroic outlaw who defies unjust authority and redistributes wealth (Holt, 1989). The tales of Robin Hood and his Merry Men emerged in medieval ballads, likely reflecting the social and economic tensions of the time. These ballads painted a picture of a skilled archer and his band of outlaws living in Sherwood Forest, evading the clutches of the corrupt Sheriff of Nottingham. Robin Hood is portrayed as a protector of the poor, stealing from the rich to give to those in need.

The Robin Hood legend resonated with people because it offered a sense of justice and hope in a world marked by inequality. It challenged the established order and celebrated defiance against oppression. Over time, the stories evolved, incorporating elements of romance and adventure. The character of Robin Hood has been reinterpreted countless times in literature, film, and television. While the core elements of the legend remain consistent, each adaptation adds new dimensions to the character and his world. Robin Hood continues to be a symbol of resistance, social justice, and the enduring power of storytelling.

The transition from medieval to modern society brought significant changes to the nature and function of nicknames, particularly those associated with criminal figures. With the establishment of more structured legal systems, the traditional role of nicknames as primary identifiers diminished. However, their use persisted, often as a form of resistance to authority or as a means of maintaining a criminal identity. In some cases, nicknames became a tool for creating a fearsome reputation, aiding in intimidation and coercion. The advent of print media, such as newspapers and pulp magazines, transformed the way criminal figures were perceived.

The early 20th century saw the rise of organized crime and the gangster archetype. Figures like *Al Capone* and *Bugsy Siegel* became synonymous with their respective criminal empires. Their nicknames often reflected their personalities or their roles within the criminal underworld. For instance, Al Capone was a direct transliteration of his Italian surname, while Bugsy Siegel was a playful nickname that contrasted with his violent reputation. In contemporary society, nicknames for criminals have become less common, replaced by real names or aliases. However, the legacy of these names lives on in popular culture. They continue to shape our understanding of crime and criminality, serving as both cautionary tales and objects of fascination.

Since nicknames play an important role in shaping public images and forming public opinion, they allow media discourse to influence the perception of public figures and social groups, enhancing the emotional tone of messages. Analysis of this linguistic phenomenon helps uncover hidden mechanisms of manipulation and reflects cultural and political trends in society. Moreover, nicknames serve as indicators of linguistic and social changes, making them a significant object for linguistic and sociocultural analysis.

References

1. Holt, J. C. (1989). *Robin Hood*. Thames & Hudson.
2. Konstam, A. (2006). *Blackbeard: America's Most Notorious Pirate*. Wiley.
3. Sharpe, J. A. (2004). *Dick Turpin: The Myth of the English Highwayman*. Profile Books.

СПЕЦИФІКА ІСПАНСЬКОЇ ГЕНДЕРНОЇ КАРТИНИ СВІТУ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ КОГНІТИВНИХ ТА КОМУНІКАТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Гринько Людмила Віталіївна,
к.філол.н., доцент

Ніцевич Алехандро-Архентино Олексійович,
Доцент

Міхайленко Юлія Олександрівна,
студентка
Національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

У даному дослідженні розглянуто специфіку іспанської гендерної картини світу у контексті сучасних когнітивних та комунікативних досліджень. Основна мета полягає в аналізі того, як гендерно марковані лексичні одиниці та граматичний рід впливають на сприйняття та категоризацію гендеру та на формування гендерних стереотипів і соціальної поведінки.

Дослідження показало, що іспанська мова, як і багато інших мов, містить певні лінгвістичні структури, які підтримують традиційні гендерні ролі. Ці структури проявляються, зокрема, у використанні граматичного роду, де форми чоловічого роду частіше використовуються навіть у випадках, коли йдеться про жінок. Це зумовлює формування певних соціальних стереотипів, що впливають на сприйняття жінок у суспільстві. Дослідження виявило лінгвістичний сексизм у приказках та прислів'ях, які відображають гендерні стереотипи.

Ключовим висновком є те, що мова відображає, формує суспільні уявлення про гендер. Теорія лінгвістичної відносності, хоча й залишається суперечливою, підкреслює важливість мовних категорій у когнітивних процесах та їхній вплив на гендерну рівність. У цьому контексті сучасні тенденції, спрямовані на усунення лінгвістичного сексизму в іспанській мові, є важливими для змін традиційних гендерних ролей та стереотипів.

Це дослідження підтверджує необхідність подальших мовних реформ, що сприятимуть гендерній рівності, та актуальність когнітивних підходів у вивченні мовних процесів і їхнього впливу на суспільство.

Ключові слова: гендерні дослідження, когнітивна наука, граматичний рід, лінгвістичний сексизм, гендерні стереотипи, теорія лінгвістичної відносності, соціальна поведінка, лінгвістичні структури, гендерна рівність.

Вступ. У кожній національній культурі існує специфічна гендерна картина світу, що представляє собою сукупність уявлень, які формують бачення людиною

реальності. В межах цієї картини речі, властивості та стосунки категоризуються через бінарні опозиції, де одна сторона асоціюється з чоловічим, а інша – з жіночим началом. Формування гендерної картини світу розпочалося разом із генезисом і розвитком людського суспільства. Це явище є інтегративним духовним витвором, що включає в себе філософські, наукові, релігійні та інші компоненти. Основою гендерної картини світу є уявлення про гендер як соціальне поле. Ключовою проблемою в рамках цієї картини є питання гендерної ідентичності, яке стосується визначення соціальної статі та її реального континууму.

Метою дослідження є вивчення кореляції між гендерною лінгвістикою та когнітивними процесами в іспанській мові. Це включає аналіз того, як граматичний рід і гендерно марковані лінгвістичні структури впливають на сприйняття і категоризацію гендеру, а також на формування соціальної поведінки та гендерної ідентичності. Завданнями дослідження є:

1) Виявити та проаналізувати гендерно марковані лексичні одиниці в іспанській мові та їхні когнітивні наслідки.

2) Дослідити вплив граматичного роду на процеси сприйняття та категоризації гендеру.

3) Оцінити роль іспанської мови в формуванні гендерних стереотипів і соціальної поведінки через когнітивні механізми.

Методи дослідження. Когнітивний поворот в американській лінгвістиці часто асоціюється із Н. Хомським, засновником гендерної граматики. Н. Хомський стверджував, що властивості породження мовних структур, які він сформулював, відображають структури людського розуму. Однак його теорія не відповідає сучасним уявленням про когнітивність вітчизняної та зарубіжної лінгвістики. Вона базується на специфічній внутрішній логіці, а не на даних про людське пізнання. Принципи Н. Хомського, зокрема пріоритет системи правил над мовним вживанням, ігнорування соціальних і політичних чинників, універсалізація (пошук загальних рис при ігноруванні мовних специфік), стали основою для критики феміністських мовних реформ. Останні вважали, що граматична природа гендерних метаморфем, а саме метагендерного *he* не є соціальною, а має граматичний характер [1].

У подальшому дослідженні проблеми використовуються такі методи: аналіз текстів для вивчення лінгвістичних особливостей гендерно маркованих слів та фраз в іспанській мові, проведення досліджень для оцінки когнітивних реакцій на певні лексичні одиниці, аналіз зібраних даних для виявлення зв'язків між гендерними лінгвістичними структурами і когнітивними процесами.

Результати та обговорення. Мова є відображенням суспільства, інструментом класифікації та сприйняття реальності суспільством. Іноді в мові можна спостерігати певні сексистські тенденції, які можуть слугувати маркерами суспільних відносин і виявлятися дискримінаційними щодо жінок.

Сексизм може проявлятися в іменниках жіночого роду, форма яких у чоловічому роду має зовсім інше лексичне значення, наприклад: *fulana-fulano*, *manceba-mancebo*, *prójima-prójimo*, *golfa-golfo*, *verdulera-verdulero* [7].

Лінгвістичний сексизм виражається в дискримінації при використанні мови в усному та письмовому спілкуванні на основі біологічної статі особи, частіше всього – жіночої.

Яскравим прикладом соціального сексизму в мові є прислів'я, які активно відображають гендерні стереотипи і використовуються для підкреслення вторинності і незначущості жінок. Розглянемо кілька прикладів:

- *La mujer debe gobernar la casa, y el marido la casa* [2].
- *La mujer en soledad, piensa sólo en la maldad* [2].
- *La mujer y la sardina cuanto más saladas, más dañinas* [2].

Ці приклади демонструють сексистські уявлення, які відображаються в жартівливих висловлюваннях, що побутують в іспаномовних культурах:

- *¿En qué se diferencia una mujer de un perro? En el precio del collar.*
- *¿En qué se parece un ovni a una mujer inteligente? En que todo el mundo habla de ellos, pero nadie ha visto uno* [6].

В іспанській мові спостерігається тенденція частішого використання форми чоловічого роду навіть у випадках, коли йдеться про жінок. Це явище зумовлене традиційними стереотипами, впливом мачизму або побоюваннями бути неправильно зрозумілим. Як видно з наведених прикладів, така практика часто застосовується через упередження суспільства.

У загальному випадку граматичний рід відображає різні семантичні реалії іменників. Наприклад, опозиції на зразок *ratón / ratona* та *caimán / caimana* демонструють, що лише форма жіночого роду несе пейоративну конотацію.

Щодо інтелектуальної сфери, хоча визнається участь жінок у важливих професіях і на керівних посадах, офіційні документи часто використовують терміни, які визначають жінок, але представлені виключно в чоловічому роді: *profesor titular, investigador agregado, categoría de asistente, doctor en ciencias* тощо. Словники іспанської мови підтверджують феномен лінгвістичного сексизму через визначення, що надають позитивну конотацію виключно чоловічим термінам:

- *Hombre: animal racional ... especie humana en general. Varón. El que ha llegado a la virilidad. Marido, esposo. Hombre bueno, el mediador de actos de conciliación. Hombre de bien, de mundo, público, de estado, de letras, de negocios* [7].

Як видно з вищенаведеного, всі визначення мають виключно позитивну конотацію, що підкреслює лінгвістичний сексизм у іспанській мові.

Мова як соціальний інструмент може змінюватися відповідно до волі та бажання комунікантів. Наразі спостерігається тенденція до використання обох граматичних родів для уникнення домінування чоловічого роду: *Los alumnos / las alumnas, los niños / las niñas, el profesor / la profesora* [7].

Матеріали дослідження свідчать про те, що в сучасній іспанській мові поширюється тенденція до використання нейтральних іменників: *la redacción* замість *los redactors*, *la animación* замість *los animadores*, *la traducción* замість *los traductores*. Спостерігається практика вживання безособових конструкцій: замість *En aquellos tiempos el hombre vivía* вживають *En aquellos tiempos se vivía* [3].

В іспаномовному суспільстві існують стереотипи, які уявляють шлюб як обмеження особистої свободи чоловіка. Відповідно до цих уявлень, жінка повинна прагнути укласти шлюб за будь-яких умов, тоді як чоловікові намагається уникнути цього. Яскравими прикладами таких стереотипів є прислів'я:

- *Hombre casado, burro domado* [6].
- *Casado – capado* [2].
- *La libertad es uno de los más preciosos dones que a los hombres dieron los cielos* [6].

Соціальні зміни, що відбулися в Іспанії та Латинській Америці у другій половині ХХ століття, привели до того, що молодь почала використовувати іменники *novia* і *novio* для позначення осіб, які мають сентиментальні стосунки, але не завжди мають намір укласти шлюб. Натомість терміни *amigo/a* або *chico/a* стали більш популярними, а дієслова і вирази *cortejar*, *festejar*, *noviear* або *pelar la pava* були замінені на інші форми, наприклад, *salir*, *entrar en casa*.

Іменник *señora*, який вживається у значенні "дружина", не має форми чоловічого роду, що використовувалася б як синонім до *marido*. Згідно з термінологією, запропонованою А. Гарсією Месегером, слово *señor-señora* має два різні значення в залежності від контексту і статі особи [5]. Розбіжність між *señor* і *señora* не лише визначає подружню пару, але й впливає на інші значення, що мають ці форми.

Ініціально слова *señor* і *señora* мали значення, що позначають соціальні риси особи. Але нерегулярне вживання цих термінів призвело до наявності різних відтінків у лексичному значенні, що веде до певної ієрархії статей. Наприклад, у мовній комунікації використовуються вирази *señor del Castillo*, *señor de las tierras*, *señor de la hacienda*, *señor del bosque*, *señor del desierto*, *señor del lugar* або *señor del reino*, в той час як *señora de la casa*. Історично, іменник *señora* використовувався як ввічлива форма для осіб жіночої статі, чий соціальний статус був вищим, ніж у адресата.

Якщо слово *señor* може використовуватися для позначення "чоловік" (*señor marido* або *señor esposo*), вирази типу *señora esposa* мають свій еквівалент, тоді як *señora mujer* є прагматично непридатним і підкреслює відмінність між лексичними одиницями *marido* і *mujer*.

Патріархальне суспільство надає чоловікам широкі права в родинному житті, проте в іспаномовній усній традиції та в колективній лінгвістичній свідомості зберігається образ дружини, що домінує, і чоловіка-підкаблучника. Такі стереотипи критикують чоловіків, які, на думку суспільства, руйнують традиційні гендерні ролі. Це підтверджується, зокрема, прислів'ями:

- *Si tu mujer quiere que te tires del balcón abajo, ruega a Dios que sea bajo* [2].

Уникнення лінгвістичного сексизму є питанням волі і бажання комуніканта. Однак, з нашої точки зору, якщо сучасні жінки досягли визнання своїх прав та займають важливі посади і професії, які протягом століть були в основному чоловічими, ці зміни повинні відобразитися в мові, яка до сих пір може містити елементи дискримінації.

Лінгвістичні та соціальні кола часто звинувачують мову в сексизмі, вважаючи, що жінка є невидимою в історії через синтетичність мови та її вторинне соціальне становище в порівнянні з чоловіком. Це питання заслуговує на особливу увагу в контексті «гіпотези сексистської мови» (ГСМ), яка класифікує суспільства за рівнем їхнього сексизму, що відображається в мовній структурі. Відповідно до ГСМ, часте використання термінів чоловічого роду в іспанській мові може сприяти дискримінації жінок у суспільстві. ГСМ є специфічною версією відомої гіпотези Сепіра-Уорфа про лінгвістичну відносність, яка стверджує, що лінгвістична структура мови відображає сприйняття навколишнього світу комунікантами [8].

Гіпотеза Сепіра-Уорфа, відома як Теорія мовної відносності, має корені в працях видатного німецького лінгвіста Вільгельма фон Гумбольдта. В. Гумбольдт стверджував, що мова є вираженням національного духу і виступає як проміжний світ між мисленням людини і зовнішнім світом. Мова створює образ світу, активно впливає на думки, вчинки і розвиток суспільства в цілому. В. Гумбольдт першим описав, як кожна мова формує унікальне коло навколо свого народу [9].

Згідно з гіпотезою лінгвістичної відносності, яку обґрунтували Едвард Сепір і Бенжамін Уорф у 1930-х роках, мова є продуктом суспільства, формується як засіб конструювання мислення і ментальності її носіїв. Мова визначає спосіб пізнання світу і формує світогляд людей. Логічний лад мислення визначається мовними категоріями. Таким чином, спосіб, яким люди пізнають реальність, залежить від мови, якою вони користуються [8].

Люди організовують світ у поняття та розподіляють значення відповідно до угод, які мають силу лише в рамках конкретної мовної системи. Подібні фізичні явища можуть створити подібну картину світу тільки за умови співвідносності мовних систем. Лінгвістично детерміноване сприйняття світу не лише відображає культурні ідеали та настанови, але й впливає на підсвідомі процеси людини, надаючи їм певні типові риси.

Ставлення до гіпотези лінгвістичної відносності в сучасному мовознавстві є вкрай суперечливим. Як значне явище в науковій парадигмі, ця гіпотеза має як численних прихильників, так і опонентів. Опоненти стверджують, що радикальна інтерпретація гіпотези веде до висновку про те, що носії різних мов сприймають світ абсолютно по-різному, що унеможлиблює їхнє взаєморозуміння та комунікацію, що, на їхню думку, спростовується історичним досвідом людської цивілізації. Проте парадокс полягає в тому, що сам Б. Уорф ніколи не ставив питання у такій радикальній формі. Він вважав, що не все в культурі визначається мовою, хоча і не пропонував чіткого розмежування між мовними та немовними чинниками [10].

В історії науки гіпотеза Сепіра-Уорфа привернула значну увагу академічного співтовариства і піддалася численним емпіричним перевіркам. Проте дослідження, проведені Є. Ф. К. Коернером і Д. Люсі, не підтвердили цієї гіпотези. Їхній аналіз мови хопі, що є частиною юто-ацтекської мовної родини і на якій розмовляють індіанці хопі, виявився помилковим [4]. Це дослідження

продемонструвало, що навіть люди, які розмовляють однією і тією ж мовою, можуть мати різні світогляди, які визначаються соціальним контекстом їхнього життя. Мова в таких випадках служить лише інструментом передачі інформації, а не визначальним фактором для соціального становища жінок і чоловіків у суспільстві. Попри свою суперечливість, теорія Сепіра-Уорфа залишається предметом цікавості багатьох дослідників.

На сьогодні тривають історіографічні дослідження, які аналізують функціональні, формальні та семантичні класифікації іменників в граматичному і лексикографічному аспектах, в мовленнєвій комунікації. Ці дослідження часто використовують інтуїтивні знання про процеси відтворення гендерно маркованої лексики [3].

Висновки. Гендерна лінгвістика та когнітологія – це тісно взаємопов'язані дисципліни, які досліджують вплив мовних структур на формування гендерних стереотипів та когнітивних процесів. Гендерно марковані лексичні одиниці в іспанській мові, граматичний рід суттєво впливають на сприйняття та категоризацію гендеру, що відображається в соціальній поведінці та ідентичності носіїв мови. Це підтверджується наявністю сексистських тенденцій у мові, які можуть впливати на суспільне сприйняття жінок і чоловіків.

Мова є інструментом комунікації, важливим засобом формування світогляду. Теорія лінгвістичної відносності, хоч і суперечлива, підкреслює вплив мовних категорій на когнітивні процеси. Хоча радикальна інтерпретація цієї гіпотези була піддана критиці, її основні принципи залишаються актуальними для розуміння того, як мова може сприяти або перешкоджати гендерній рівності. У цьому контексті сучасні тенденції в іспанській мові, спрямовані на усунення лінгвістичного сексизму, є важливим кроком до зміни традиційних гендерних ролей і стереотипів.

Список літератури:

1. Хомський Н. Роздуми про мову. Львів: Ініціатива, 2000.
2. Fernández C., Ángeles M. Lenguaje, género y sexo: reflexiones desde la lingüística y desde el feminismo. Valladolid : Ed. Prima, 2001. 198 arte.
3. Fuentes C. Diana o la cazadora solitaria. Madrid : Punto de lectura, 2006. 240 arte.
4. Lucy J. A. Language diversity and cognitive development: a reformulation of the linguistic (Cambridge University Press. MA., 1992. 276 p.
5. Meseguer G. Á. Es sexista la lengua española? Madrid : Ed. Paidós, 1994. 254 arte.
6. Pauwels A. Women Changing Language. New York, 1998. 267 p.
7. Rivera G. M. Nombrar el mundo en femenino. Pensamiento de las mujeres y teoría feminista. Barcelona : Icaria, 1994. 297 arte.
8. Sapir E., Whorf B. Language thought and reality. Massachusetts Institute of Technology Cambridge, 1991. 281 p.

9. Von Humboldt W. 'On language': On the diversity of human language construction and its influence on the mental development of the human species. Cambridge University Press, 1999.

10. Whorf B. L. Language, Thought, and Reality. Cambridge: Technology Press of Massachusetts Institute of Technology, 2010. 294 p.

TASAVVUFDA SABR TUSHUNCHASI

Botirova Nigina Baxodir qizi,
“Din psixologiyasi” yo‘nalishi
1-bosqich stajyor-tadqiqotchisi
O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi
O‘zbekiston, Toshkent

Annotatsiya: Sabr fenomeni psixologik nuqtai nazardan baholanganda, bu kuchli hissiy elementga ega bo‘lgan, lekin ustun kognitiv munosabat, deyinsh mumkin. Sabr fenomenining inson ruhiyati va organizmni uchun psixoterapevtik ta’siri bo‘lib, bir qator kasalliklarning oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada sabrning inson hayotidagi ahamiyati, psixologik xususiyatlari, inson organizmiga va ruhiyatiga ta’siri va olib borilgan tadqiqotlar kabi ma’lumotlar o‘rganildi va tadqiq qilindi.

Kalit so‘zlar: Sabr, fenomen, psixologiya, tadqiqotlar, xis-tuyg‘u, salomatlik, organism, ruhiyat, kasalliklar, muammolar, stress.

Sabr – g‘am-kulfat, azob-musibatlariga chidash, toqat qilish; o‘z ixtiyori bilan nafsni tiyish; qanoatli bo‘lish [1]. Islomda to‘g‘ri yo‘ldan adashmasdan borish uchun kishi o‘z mayllarini so‘ndirishi lozimligi ta’kidlanadi. Sabrli bo‘lish musulmonlarning asosiy fazilatlaridan biridir. Qur‘onning bir necha oyatlarida musulmonlarning sabrli bo‘lishiga da’vat bor. Hadislarda inson uchun sabrdan yaxshiroq va ulug‘roq ne‘mat ato etilmagani bayon qilinganligini ko‘rishimiz mumkin. Kishi og‘ir paytda bardosh bilan, ne‘mat yetganida shukr va yaxshilik bilan sabr qilishi kerak. Tasavvufda sabr turlicha talqin etiladi.

So‘fiylik tushunchasida sabr boshingizga keladigan balolarga qarshi Allohdan madad so‘rash, hech kimga shikoyat qilmaslik, shikoyat qilmaslik, nola qilmaslik, psixologik muvozanatni saqlash inson qalbidagi osoyishtalik va chidamlilik demakdir. G‘azzoliy sabrni “diniy tuyg‘uning hissiy istak va xohishi” deb ta’riflaydi[2]. Sabr-mulohaza kelganda odob va jiddiylikni saqlash demakdir. Junayd Bag‘dodiy tasavvufning kuchayishiga yordam bergan. U yaxshi fazilatlarni sanab o‘tar ekan, sakkizta xususiyatni eslatib o‘tadi. ulardan biri sabrdir. Sabr-toqat oson emas va uni asta-sekin o‘rganadi, sabr g‘alaba qozonish mumkin va qiyinchilik, mashaqqat va og‘riq kabi qayg‘uli vaziyatlarda ma’no kasb etishi haqida fikr bildiriladi. Sabr-shikoyat va nolishdan voz kechishdir.

Ibn Nusayd tasavvufni "taqiqlar ostida sabr qilish" deb ta’riflaydi. Tasavvuf adabiyotida sabr – qabul qilish holati va mavqeidir. Sabr inson baxtining siri, qalbning eng katta kurashidir. So‘fiylikda nafsni kamolga yetkazmoq va kamol topmoq kurash orqali amalga oshiriladi. Kurash istaklarga, ehtirosqa qarshi iroda va bilan namoyon bo‘ladi. Bu kurash butun umr davom etadi Buning uchun katta sabr, kuchli iroda va katta harakat zarur. Abu Ali Daqqoq, ta’mi achchiq, nomi sabr bo‘lgan daraxtni nazarda tutadi. Sabr odamlarning ruhiy kasalliklariga davodir. Ali sabr va iymon o‘rtasidagi

mustahkam bog'liqlikni ta'kidlab, bu imondagi asosiy his-tuyg'ulardan biri bo'lib, u inson tanasini o'z ichiga oladi[4]. U iymonda sabrning muhimligiga ishora qiladi. Ibrohim Havvos: "Sabr kitob va sunnat hukmlariga nisbatan ko'rsatilgan sabrdir". Amr Usmon: "Alloh taolo bilan sabr qilmoq, Uning amrlarini bajo keltirishda sabr qilmoq, kiruvchi musibatlarni tinchlik va qanoatda yengish uchrashishdir"deya ta'rif beradi. Uning fikricha, sabr darajasiga yetgan shaxs o'zi duch kelgan qiyinchiliklardan omon qola oladi. Islom dinining asli rizolik, iymon esa sabr ekani ta'kidlagan. So'fiylar fikricha, sabr - rozilik bilan muammoga duch kelishdir.⁸⁶ So'fiy adabiyotiga sabr turlari ham kiritilgan. G'azzoliy sabrni shaxsning irodasiga bog'liq yoki bog'liq emasigiga ko'ra uch qismga bo'lish mumkinligini aytadi.

Imom G'azzoliy fikricha, sabrning kognitiv (ilmiy), hissiy (holat) va xulq-atvor (harakat) jihatlari bor. Yana aytadiki, sabrning qiyinligi va yengilligi jihatidan ikki xil bo'ladi. Oson sabr insonning o'ziga og'irlik qilmaydigan sabrdir Qur'onga asoslanib, sabrning uch turi haqida gapiradi va bu tasnifni sabr ko'rsatish mumkin bo'lgan vaziyatlardan kelib chiqqan holda amalga oshiradi. Birinchisi, shaxsning o'z mas'uliyat doirasiga kiruvchi xatti-harakati va o'z mas'uliyati doirasida bajarishi kerak bo'lgan ishni bajarishda sabr-toqat ko'rsatadi. Ikkinchidan, shaxsga nima qilish taqiqlanadi. Uchinchi, shaxsning duch kelishi mumkin bo'lgan muammo, ofat va salbiy holatlar natijasidagi munosabati. Rog'ib Isfahanonning fikricha, sabr ikki qismdan iborat: "jismoniy" va "ruhiy". Jismoniy sabr - bu odamning jismoniy duchor bo'lgan og'ir ish va og'riqlarga chidash demakdir. U ruhiy sabrni ham ikkiga ajratadi. Birinchi holat, shaxsning o'ziga yoqimli bo'lgan narsalardan manfaat ko'rar ekan, haddan oshmaslik uchun tutgan pozitsiyasidir. Ikkinchisi, shaxs o'zi boshdan kechirishni istamagan yoki yoqimli ne'matlardan mahrum bo'lgan majburiy hodisalar oldida matonat ko'rsatishi va sabr qilishidir.

Ibn Kayyim al-Jazviyya sabrni uch qismga ajratdi: Birinchisi, Harom va taqiqlarga sabr qilishdir. Ikkinchidan, farz va vojib amallarga sabr-toqat. Uchinchi - kasallik va qashshoqlikda sabr[5].

Rog'ib al-Isfahoniy sabrning bir jismonan, ikkinchisi ruhiy ekanligini tushuntiradi. U ikkita turni eslatib o'tadi. Jismoniy sabr - bu tana bo'ysunadigan narsadir. Qattiq mehnat va og'riqlarga chidash, bu aynan fazilatdir. Haqiqiy fazilat ma'naviy sabr bo'lib, u ikki xilda namoyon bo'ladi. Birinchisi, iffat deb ataladigan narsa, odamlarga zavq bag'ishlaydigan narsalardan qochishdan iborat. Ikkinchidan, istalmagan holatlar yoki noxush holatlarning yuzaga kelishi. Ne'matlardan mahrum bo'lganda sabr bilan amal qilish demakdir.

So'fiylarning fikricha Ilm bizni yovuzlikdan saqlanishga yo'l ko'rsatsa, sabr ham bizni hidoyat qiladi. Ilm va sabr bir-biridan ruh va tana kabi ajralib turadi. Ajratib bo'lmaydigan ikkita asosiy element mavjud. Aql qalbga sabr bilan hukmronlik qilsa, ruhni ilm bilan boshqaradi.

Sabrning ikki turi qayd etilgan. Qisqa muddatli sabr-toqat - bu kundalik hayotning intensivligiga to'g'ridan-to'g'ri mutanosib ravishda yuzaga keladigan, qisqa muddatli umidsizliklar va kundalik muammolarni boshdan kechirganda zarur bo'lgan, deyarli har kuni duch keladigan, lekin ba'zan kun ichida natija berishi mumkin bo'lgan uzoq muddatli sabr. Bu kurashni talab qilmaydigan va odamga muammoni hal qilishda

yordam beradigan sabr-toqat holatidir[6]. Uzoq muddatli sabr - uzoq muddatli maqsadlar va qiyinchiliklar paytida paydo bo'ladigan sabr-toqat munosabati. Qarilik, og'ir kasalliklar, nogironlik, oilaviy, ijtimoiy va iqtisodiy qiyinchiliklar, yaqinlaridan ayrilish va shaxsning o'lim tajribasi bilan uchrashishi kabi muhim sinov masalalarini misol qilib keltirish mumkin.

Ta'kidlanishicha, u optimizm va o'zini tuta bilish bilan kuchli aloqaga ega. Bu xususiyatlar, uzoq muddatli sabrda eng zarur bo'lgan, sabr muddatini uzaytiruvchi va shaxsning chidamliligini oshiradigan his-tuyg'ular va munosabat sifatida qabul qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. O'ninchi jild. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2000. B-9
2. Chukurova universiteti Ilohiyot fakulteti Jurnal jild: 19-son:1
3. <https://www.mindful.org/the-benefits-of-being-a-patient-person/>
4. P. I. Ivanov, M. E. Zufarova. "Umumiy psixologiya". Toshkent 2015-yil.
5. Insan ve toplum bilimlari arařtırmaları dergisi cilt: 5, sayı: 8, 2016 sayfa: 2742-2757
6. <https://www.everydayhealth.com/emotional-health/tips-for-getting-better-at-practicing-patience/>
7. Ugli A. Z. Z., Farxodjonova N. Alikhantura Soguniy Role in State Administration in East Turkestan //Journal of Modern Islamic Studies and Civilization. – 2024. – T. 2. – №. 02. – C. 128-132.
8. Zokirjonugli Z. A. Approaches to studying the scientific heritage of Alikhantora Soguni //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2022. – T. 1
9. Makhsudov D. Muslim world scientists of the temurids period //The Light of Islam. – 2019. – T. 2019. – №. 3. – C. 4.
10. Mukhamedov N. Activities of scholars of islamic law (fuqaha) from shash oasis in scientific centers of the region //The Light of Islam. – 2020. – T. 2020. – №. 3. – C. 4-15.
11. Makhsudov D. R. Mufassirs of Mawarannahr //ISJ Theoretical & Applied Science, 12 (80). – 2019. – C. 539-543.
12. Mukhamedov N. Khoja Ahrar-peace and consent between people //ISJ Theoretical & Applied Science, 01 (117). – 2023. – C. 378-383.

THE ROLE OF COMPETITIVE CULTURE IN THE HISTORY OF UZBEK NATIONAL-SPIRITUAL DEVELOPMENT

Shakarov Jasurbek Shavkat ugli,
researcher
Samarkand State University
Uzbekistan

Annotation: The development of our national-spiritual culture dates back to very ancient times, and their historical manifestations are manifested in our ancient myths and legends, fairy tales, sources of religious thought, national traditions and rituals, traditions and folk games.

Key words: competitive culture, national-spiritual development, national culture, national value, customs, society.

The first roots of the competitive culture of our people go back to our national-spiritual culture. The culture of competition of the Uzbek people was fed from ancient spiritual and moral sources, philosophical views, formed on the basis of this spirituality and acquired its axiological essence. It is known that “spirituality is a common system of human morality and decency, knowledge, talent, ability, practical skills, conscience, faith, faith, worldview, ideological views inextricably linked with each other, positively affecting the development of society”[1]. And in the perfect formation of this system, the role of ancestral values and spiritual heritage is considered very important. The formation of a competitive culture is also determined by a moral criterion in spiritual heritage. Competition is such a concept that it is applied in almost all areas and is manifested mainly in the form of reciprocity between two parties, and sometimes between many parties, who, in turn, is the movement of one party to achieve a lasting advantage over the other. Therefore, not all time can treat the issue of competition positively in society.

However, there is also the concept of healthy competition, which has always been recognized in society, and its result has also caused the constructive development of society. The formation of healthy competition in a certain socio-political system is determined by the real assessment of the scale of its impact on the development of society, to what extent the competition culture is formed. Uzbek people have long appreciated the concepts of honesty, non-betrayal of someone else's right, truth, justice, free and open competition. The concept of competition is cited in many sources as an economic concept, that is, as an economic category, it is considered the most important sign of the market economy and commodity economy in general, the means of its development, one of the main components of the market mechanism. It is to this day that the market economy assumes the existence of competition, regardless of its level of maturity and characteristics of development. At the same time, with the development

of the market economy, competitive relations also improve and change their shape. The concept of competition is so vivid that it cannot be covered by some single general definition. "Competition is the clash of the economic interests of market entities, which means the struggle between them to have higher profits and more elegance. In this, there is a struggle between manufacturers to get more profit in return for each unit of their spending. As a result of this pursuit of profit, the circles of sale of goods, that is, for favorable markets, for cheap raw materials, energy and cheap sources of labor, fight among them"[2]. It is determined by the fact that the process of struggle should be rational, honest, healthy and fair, the formation of which is properly integrated into the culture of competition. Relying on historical sources, it can be understood that humanity competed with each other with the emergence of the first elements of mythological thought in tamadduni. For centuries, as in the first primitive community, or tribal periods, humans have always experienced different manifestations and forms of competition. The issue of competition in the evolutionary development of our country has been considered important since very ancient times. "Tomaris", which are considered examples of folk oral creativity. In our fairy tales, such as "Gurugli", "Alpomish", "Shiroq", we can observe constructive, civilized, fair, based on the principles of reality of competition. The fact that in these sources the competing parties adhere to the principles of honesty, purity, goodness, fairness, popularism is a sign that very much attention has long been paid to the upbringing of a culture of competition in our own people. Tomaris fair fighting, his relationship with the enemy, his grudge against tricks, especially the principles of equality in the upbringing of young men and girls, his just policies towards other country testify to the extent to which competitive culture was transparent.

The Epic "Alpomish", considered one of the other ancient-philosophical sources of our people, also covers the topic of competition based on morality, justice. "The epic "Alpomish", which originated first as a tribe and then as the epic of nation, was later recognized as the heroic epic of the Uzbek people" [3]. In this source, moral and aesthetic aspects such as courage, heroism, courage, courage are manifested in a competitive relationship. The teaching of Alpomish from childhood to courage, willpower, fairness and the reflection of these aspects especially in relations with competing parties is noted in many of our historical-philosophical, ethnographic sources. As the Statesman Islam Karimov explained, "The Epic of Alpomish teaches us lessons from patriotic qualities. Teaches to be righteous and truthful, to guard our land, our family's stronghold, to protect our friend and soul, our honor, the sacred tombs of our ancestors from any encroachment"[4].

At the same time, from the content of this saga, it can be understood that in any defense process, in mutual competition with opponents, justice and truth are placed in the highest place. One of the most vividly reflected sources of the problem of competition in the development of philosophical and historical thoughts of our country is considered the philosophical doctrine of Zoroastrianism. In the thoughts and ideas set out in the "Avesto", the question of almost head-to-head competition is covered. First of all, in this religious-philosophical doctrine, Akhuramazda and the statement of the long-standing struggle of Akhriman, goodness and evil, light and darkness, self-

competition determines that nature and society are an integral attributive feature. It is noteworthy that civilized, honest competition is also welcomed in Zoroastrian philosophy. In the competition, the victory of goodness over evil, justice against injustice, purity against impurity, Akhura Mazda against Akhriman is always stated that there is eternal competition in this universe, and in this competition the side that has always chosen the right, True Path is the winner. The right path is a path based on spirituality, Enlightenment, culture, morality. Therefore, the idea of "good thought, good word, good deed" in the "Avesto", stated several thousand years ago, does not lose its significance, axiological essence in any period. The historical spread of competitive culture has been manifested in the culture of our country in various, folk games, as well as physical and mental games formed on the basis of national spirituality.

In particular, the rules of National Wrestling, rope pulling, the implementation of various riding competitions on horseback, even in games organized among different animals, competition and the rules of justice in competition are clearly visible. One of the national games in which the competitive culture of the Uzbek people is clearly highlighted is the struggle and Capricorn (multicar). National Wrestling and Capricorn competitions have long shown not only the national sport of our people, but also the courage, honesty, spiritual stability and courage of Uzbek guys in competition, both physically and spiritually. The use of the term "honest" in relation to the winning side in the national struggle is a sign of how highly our people pay attention to the issue of justice in competition, to the culture of competition based on the criteria of morality. The national struggle has been a solid part of the life, activity, lifestyle of members of society who have lived in the land of God since ancient times, and the results of various historical studies reflect this information. The national struggle has a very ancient history, with "two stronger and one of them playing the other in a cylindrical pottery dated to the era of jez, found in the territory of ancient Bactria. Another archaeological find from the same period reflects the stronger demonstrating methods of struggle. These unique findings testify to the fact that even 1.5 thousand years ago the struggle was part of the way of life of our ancestors"[5]. Very huge sources of religious teachings, works of scholars and poets, ideas of our great enlightened scientists, which are considered the national-spiritual heritage of the Uzbek people, also state the culture of competition and its constructive impact on the development of society. Especially in our religious values, the criterion of competition culture based on honesty is clearly revealed. However, "our religious values are embedded in the rational management of human activities, the determination of many human qualities in the life of society, such as peace, justice, humanity, honesty, dionysism, dishonesty, kindness, in the soul and psyche of a person. Each of them is a spirituality that shoots a deep vein in the human soul, moving its psyche"[6].

In particular, the Holy Book of Islamic doctrine the question of honesty in the competition between trade and Commerce in the Quran is expressed in many surahs. However, even today it is important to form the phenomenon of culture in competition among entrepreneurs, traders, representatives of the trade sector. In Islamic teaching, however, it is noteworthy that several centuries ago this issue was illuminated on the

basis of moral and philosophical principles. The criterion of honesty is considered one of the concepts embedded in the spiritual and moral essence of Islamic teaching, which, even in today's modern society, has the necessary importance to be implemented and studied in the spiritual, educational, economic, social spheres. Another of the main sources in the history of Uzbek national-spiritual culture, where the issue of competition is focused as a concept with a moral-philosophical essence, is the doctrine of mysticism.

In mysticism, in any case, justice, truth, purity, failure to betray someone else's right are highly valued. Honest work is appreciated. The fact that every person in a single Naqshbandi sect is close to Allah in heart and is constantly called to work in activity is a sign of how glorified the self-honest profession is. The ascetic movement, which was originally formed in the early stages of the doctrine of mysticism, was also an example of a spiritual struggle in competition against those who fell away from true prayer, indulging in World anger. The doctrine of mysticism in general created conditions for the spiritual awakening of the entire peoples of Central Asia, Science for the progressive. These positive changes and processes can be realized due to civilized competition in each area. However, the development of trade, science, market and industrialism will progress through fairness and reasonable competition in society. The culture of competition also found expression in the views of medieval eastern thinkers. In particular, scholars such as al-Khwarizmi, Abu Nasr Farabi, al-Fargani, Abu Rayhan Beruniy, Abu Ali ibn Sina can meet reflections on competitive culture in their social, political, spiritual views of a model nature. Abu Nasr Forobi's "Fozil odamlar shaxri" emphasizes the importance of spiritual maturation in the life of a person, while recognizing that the most important source of power among the nourishing forces for humans, that is, among the emotional, mental, Imaginary Forces, is the power of thought. In particular, it is argued that the well-being of each land depends on the relationship of the people in which it lives with each other, their mutual support, their professional achievements, their noble deeds. So, in the city of fozil, people are taught to live first of all fairly, to engage in professional activities on the principles of truth. "Everyone needs a lot (clothing, food, housing, books, mentors, friends) to meet and mature their needs by nature. A person cannot produce all the necessary things on his own, in order to find these, he feels the need for the service of people of different professions. Other human beings are in this state. It will be necessary for human beings to unite into the community and society to meet their needs and to mature"[7]. Therefore, each person can live only in a certain society and find his place in this society. In each society, on the other hand, it is natural to observe different levels of competition in different areas. Without competition, the progress of society cannot be observed.

Competition moves every society, serves as the basis of development. When we analyze the works of one of our great ancestors, Abu Rayhon Beruni, who left a name among Eastern thinkers with a number of works on history, spiritual, moral, huqui and geography, vegetarianism, we can understand the model reflection of competitive culture. In particular, Beruni's own "Relics from past peoples" or "India" alone are examples of this. It is known that in his "India", Berunius found the courage and

illuminated the true Indian culture and moral principles, even though it was at the time of his ruler's March to India and his invasions. His spiritual courage was shown by the fact that our great allies have long considered it necessary to treat any opponent fairly, to respect his culture, to respect his spiritual values, language, religion, customs, as the content of their activities and to express in their spiritual, moral, philosophical views, life-long works. The disclosure, study and analysis of information on the traditions, rituals, values, spirituality of other peoples and nations in Beruni's works, and even representatives of other religions, is also a sign of the cultural competition of the activities of the middle eastern scientists in the real sense. In general, in the philosophical-scientific, literary creativity of all medieval eastern thinkers, the question of spirituality, morality, culture, enlightenment, justice and truth is puzzled. Even in the process of socio-political management, the issue of management of society on the basis of honesty rises to the main level.

Especially noteworthy in this area are the activities of Amir Temur in the periods after the Mughal invasion, as well as the art of management. Timur's own principle of "power is justice" alone shows how the concepts of justice, truth, honesty, correctness are glorified in his activities. However, in each of the 12 structures inherited by Amir Temur to the descendants, it is stated that the compromise in any activity, Council and advice, justice and truth, and even the affairs of the kingdom were decided only by a sword from 10, and the remaining 9 share was decided by the council. Even in the formation, in relation to the opposing side in the competition between themselves, first of all, the criterion of honesty is glorified. The basis of the activities, socio-political management of the Great Timur was the principles of justice, honesty, goodness and correctness. These principles, on the other hand, showed that the Timurid society was dominated by competition based on culture, spirituality.

We present the following conclusions on the role of competitive culture in the history of Uzbek national-spiritual development:

First of all, the culture of rational competition, formed in the life of society, based on spiritual and moral principles, relying on the past of a particular people, axiological views tested by centuries, is an important condition, a driving mechanism of the country's not only economic, but also national-spiritual progress.

Secondly, national spirituality is a formative phenomenon on the basis of peoples, nationalities, ethnic units' own values, mentality, customs and rituals, religious beliefs, a characteristic feature, national education, psyche, and is an important fundamental basis for the formation of a civilized competitive process. The culture of competition is both nourished by national spirituality and serves the development of national spirituality.

Thirdly, the scientific-theoretical, philosophical-conceptual study of the process of cultural competition, which is considered the most important support and pillar of the development of the country, as well as its constructive impact on the development of national spirituality, as well as the study of the essence of rational competition, stages of development, spiritual and educational foundations through innovative methodologies.

References:

1. Yusupov E. Inson kamolotining ma'naviy asoslari. - Toshkent: Universitet, 1998. – B. 34.
2. O'zME. Birinchi jild. R harfi. T.: 2000. – B. 88.
3. Имомов К., Мирзаев Т., Саримсоқов Б., Сафаров О. Ўзбек халқ оғзаки поэтик ижоди. - Т.: Ўқитувчи, 1990. – Б. 84-99.
4. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч.– Тошкент: Маънавият, 2016. – Б. 176.
5. Расулев А.Т. Народные подвижные игры. Т.: 1994. – С. 71.
6. Masharipova G.K., Xo'janova T.J. Ma'naviyatshunoslik. – Т.: Fan ziyosi, 2022. – В. 44.
7. Маҳкам Маҳмудов. – Т.: Янги аср авлоди, 2016. – Б.238.
8. Shuxratovna N. S. TA'LIM FALSAFASI–UCHINCHI RENESSANS SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHINING METODOLOGIK ASOSI //Ustozlar uchun. – 2024. – Т. 57. – №. 4. – С. 4-7.
9. Negmatova S. S. MORAL NORMS OF THE ECONOMIC COMPETITIVE //Teoretičeskaâ i prikladnaâ nauka. – 2015. – Т. 7. – №. 27. – С. 44-47.
10. Negmatova S. S. Legal processes of ensure of socio-economic competition //The Fourth International Congress on Social Sciences and Humanities. – 2015. – С. 109-113.
11. Shahzoda N. Competition between political parties in Uzbekistan //European Journal of Humanities and Social Sciences. – 2016. – №. 1.

THE IMPORTANCE OF EMOTIONAL STATES FOR ADOLESCENTS' SELF-EXPRESSION IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Khasanova Surayyo Shonazarovna

independent researcher
Urgench State University

Annotation: This article discusses the notion of emotional states, how an individual may know and regulate himself when in such a condition, and how emotional states manifest themselves in students' self-expression during the educational process. Aims to investigate the impact of emotional states on self-expression. And in order to demonstrate one's talents, one's ideas on the process of interest and self-realization are expressed throughout these periods.

Key words: education, educational process, adolescence, emotionality, emotional states, anxiety, curiosity, self-awareness, self-control, self-control.

In the age of globalization, significant emphasis is placed on the ability to demonstrate bright kids with a high intellectual level in Uzbekistan's educational system. In reality, the major purpose of the school education system is to equip students with information based on the requirements of a new inventive environment, to develop psychological aspects in their self-development, manifestation, and to analyze the role of emotional states in them.

The educational process is the process by which the teacher and the student engage in direct study activities. In this approach, students' interests in learning about new sciences are valued. As you are aware, interest is the emotional decoration of kids, as well as their attitude and direction while selecting an object or activity. In psychology education, there are two sorts of interest: direct interest and indirect interest. Each instructor strives to instill an indirect interest in his topic in his students. Interests serve to demonstrate pupils' active attitudes toward education, skill, and innovation. In psychology, interest refers to an individual's attitude toward items or occurrences that he finds worthwhile or pleasurable. Interest is one of the primary motivators for engaging in educational activities, and it can present itself in a variety of ways. Interests enable a youngster to understand the fundamentals of science, develop mental talents, and broaden his knowledge base.

In particular, in our country, emphasis is placed on the educational process, methods and methods of education, pedagogical skills of teachers, taking into account the individual characteristics of students in the educational process, the formation of educational motives, the study of talent and talents, and the psychological characteristics of their abilities. It has been demonstrated that psychological games employed in the classroom can influence students' creative approaches to reading, psychic growth, and psychic processes. At the same time, it was emphasized that the

motivations for attending an evaluation, while falling into the category of external motives, might serve to build internal motives to some extent[2].

The emotionality of teaching is one of the variables that contribute to educational achievement. If the material presented to the readers does not elicit an emotional response, they will not recall it fully. It should also discuss students' psychological states, or, more specifically, their experiences at a given time. Their enthusiastic, lively good mood makes instructional activities extremely successful. Students may absorb stuff more effectively when they are emotionally engaged. Experiments have shown that students remember content in an emotional state better than material that does not elicit an emotional response.

Psychology, which focuses on an individual's traits, is primarily concerned with emotional-emotional, volitional states. This article discusses emotional states in the self-expression of adolescents during the educational process. There are extensive processes in place today that allow teenagers to recognize their emotional states through their own traits, laws, expression, and occurrence of behavioral reasons. Indeed, in recent years, the destiny of teenagers has become a major concern. Adolescence is defined by imitation, the absence of a clear point of view, sensuality, bravery, and stubbornness.

As a result, in the process of educating teenage boys and girls who are fascinated with external influences, extra attention in the home is deemed required for our present and future. Accelerating their physical and mental maturity, providing a diverse variety of possibilities for kids to gain autonomous knowledge, creative thinking, self-discipline, awareness, evaluation, and control are all vital in the development of a teenage personality.

Adolescence is the stage during which a kid transitions into adulthood. A teenager's psychic processes undergo a dramatic shift, resulting in changes not just in cerebral activity but also in emotional states. As a result, in interpersonal interactions, stringent shifts occur in the treatment of teenagers by adults. This time concludes with a person reaching a greater level of maturity. Maturation requires a teenager to generalize, make judgments and conclusions, abstract, establish internal relationships between objects, understand important law, law, feature, mechanism and concepts, voluntary attention, stable interest, conscious motive and logical recall. All of this creates a system of scientific knowledge, develops practical skills, and includes characteristics such as self-control, self-assessment, and awareness. Adolescence can be defined as an emotional period of self-feeling, self-influence, and self-awareness, among other aspects of personality development. So, based on the data presented above, we can conclude that it is critical to research and study the emotional spheres of adolescents, even in educational settings.

Emotion (French lot. - I tremble, I thrill) refers to people's and animals' subjective reactions to external and internal stimuli. Emotion has many manifestations, including contentment or unhappiness, joy, fear, and so on[6]. It is only articulated when teenage pupils feel satisfied with their ability to express themselves during the educational process. Adolescent pupils are heavily influenced by their emotional states. Because, depending on the age, challenges in self-control may occur during this "difficult

period". It is believed that the emergence of self-awareness in adolescence promotes self-control.

Different definitions of anxiety may be found in the psychological literature, but most researchers believe that it must be seen differently - as a situational phenomena and a personal attribute, while taking into consideration the state of transition and its dynamics. According to psychological literature, anxiety is an individual psychological trait that presents itself in a person's proclivity for frequent and strong anxiety, as well as in the low limit of its occurrence[4]. Adolescents that have this problem may be unable to present themselves in the educational process or in other types of activities.

According to Russian psychologist A.M.Prikhojan, anxiety is an emotional discomfort caused by expecting a problem, namely an approaching threat. Anxiety stands out as both an emotional state and a consistent personality feature or temperament. In some ways, the ability to capture this condition is determined by the individual's traits. R.S. According to Nemov's definition, "anxiety" is a persistent or situationally exhibited trait of a person that is marked by heightened uneasiness, fear, and anxiety in specific social settings." Anxiety is considered as a mental state in modern psychology, but it may also be a hereditary, ontogenetic, or environmental mental quality.

Anxiety is a psychological feature that presents itself in a person's proclivity to experience anxiety more frequently and intensely, as well as at a low threshold of occurrence. It is seen as a characteristic of personality or temperament caused by nervous system impairment. Regardless of the presence of an actual threat or anxiety as a sustainable education, there are some regions and objects of reality that create heightened anxiety in the majority of children[3]. As a result, anxiety was reflected in the mucinicity of age-related features. Teachers in adolescents should focus on helping kids overcome this issue by researching the origins of anxiety.

To summarize, a teenager emphasizes the importance of emotional states in self-expression in the educational process in pupils. Self-expression in students is controlled by interests in his psychological state of mind, self-control, and self-adequate appraisal, whereas self-awareness generates intellectual talents in the educational process. It is also vital to consider what elements of themselves teenagers are attempting to express during the educational process, as well as how they perceive changes in their age features. It is important for school teachers to understand the fact that frequent shifts in emotional states occur accidentally in teenage children, which affects their self-expression in various parts of the educational process.

Reference

1. Mirziyoyev Sh.M. Critical analysis, strict discipline and personal responsibility-each leader should have a daily rule of activity. T., 2017. – B. 45.
2. Nishanova, Z.T. Development psychology. Pedagogical psychology [text]: textbook / Z.T.Nishanova et al.- Tashkent: Publishing House" National Society of philosophers of Uzbekistan", 2018. - 600 b
3. Atamuratov. R.U., Fear and anxiety psychocorrection in professional motivations., y., diss.master.Organization: 2022., - 3.12 b.

4. Otamuratova S.A. The degree of study of the problem of anxiety in psychology., The science of psychology in the Global world: theory and practice, summons and perspectives materials of the Republican scientific and practical conference in memory of professor Ergash Gozievich Goziev February 16, 2022., - 286 b.

5. Prikhojan. A.M. Diagnostics lichnostnogo razvitiya detey podrostkovogo vozrasta. — M.: ANO "PEB", 2007. — 56 p.

6. <https://uz.Wikipedia.org/wiki>

РОЛЬ ІНТЕГРАТИВНИХ ПСИХОТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Лялюк Юрій Русланович

аспірант 3 року навчання

ОНП «Психологія та менеджмент організації»

Львівський державний університет внутрішніх справ

В умовах повномасштабної російської агресії у нашій країні, особливо загострюється проблема пошуку шляхів удосконалення військово-професійної діяльності фахівців сил безпеки та оборони у процесі їх професіоналізації, зокрема, офіцерського складу НГУ. Службово-бойова офіцерів Національної гвардії України здійснюється в особливо складних умовах, відтак, загострюється проблема тому їх професійно-психологічної підготовки, яка є обов'язковим складником професійної майстерності [4]. Недостатній розвиток емоційної стійкості офіцерів може супроводжуватися значним психоемоційним напруженням й призвести до помилкових рішень, а в окремих випадках до паніки, неналежного виконання завдань. Надзвичайно важливо, щоб офіцери могли опанувати методи, що дозволяють розвинути необхідні їм професійно важливі якості, що забезпечують структурні компоненти їх психологічної готовності: емоційну стійкість, волюві зусилля, психологічну безпеку, стресостійкість. Тому велику зацікавленість дослідників викликає організація та впровадження психотренінгових технологій серед військовослужбовців НГУ, що є одним із перспективних напрямів професійно-психологічної підготовки.

Емоційну стійкість є однією із найважливіших для збереження психічного здоров'я й профілактики емоційного вигорання фахівців соціономічних професій [2].

Сам термін «емоційна стійкість» у діяльності позначає синтез властивостей та якостей особистості, що дозволяє впевнено та самостійно у різноманітних емоційних умовах успішно виконувати професійну діяльність. Володіння емоційною стійкістю у професійній діяльності передбачає швидке орієнтування в умовах постійних змін умов діяльності, вміння оперативно віднайти оптимальне рішення у нестандартних складних ситуаціях та зберігати при цьому витримку й самовладання [2].

Емоційна стійкість характеризує ступінь розвиненості емоційної сфери на рівні адекватності емоційного реагування в умовах професійної діяльності та забезпечує здатність офіцерів НГУ ефективно керувати власними емоціями та взаємодіяти із емоціями інших, приймати виважені управлінські рішення, вміння володіти собою у психологічно напружених, стресогенних, конфліктних обставинах, професійно виконувати завдання в умовах бойових дій. Це включає різні аспекти емоційного інтелекту, такі як саморегуляція, самосвідомість,

соціальна усвідомленість, управління відносинами та вміння розв'язувати емоційні проблеми. Належний рівень розвитку емоційної стійкості забезпечує успішне виконання професійної діяльності та службово-бойових завдань в умовах впливу психотравмуючих факторів, зокрема. Спільною думкою дослідників є те, що емоційна стійкість піддається тренуванню, її можна розвинути та вдосконалити у процесі професіоналізації завдяки спеціально організованим психологічним корекційно-розвивальним впливам [1; 3;4;5].

Проблему розвитку емоційної стійкості офіцера сил безпеки та оборони розглядали чимало науковців таких як Л. Коваль, Я. Мацегора А. Неурова, Є. Потапчук, О. Тимченко та ін. Більшість дослідників розглядаючи емоційну стійкість як одну із важливих складових успішного виконання офіцером службово-бойових завдань, наголошують на її ключовій ролі у процесі забезпечення належного рівня реагування у надзвичайних ситуаціях, в умовах бойових дій, а також у процесі прийняття важливих управлінських рішень.

Проблема розробки та впровадження сучасних психотренінгових технологій у процесі професіоналізації військовослужбовців висвітлена у численних наукових дослідженнях (Т. Грицевич, О.Колісніченко, В. Лефтеров, В. Клочков, В. Мороз, І. Приходько, Н. Лозінська, Н. Юр'єва), зокрема: розроблено професійно-психологічний тренінг військовослужбовців Національної гвардії України, напрацьовано ряд методичних рекомендацій для забезпечення розвитку психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій, які успішно застосовуються у практичній військовій діяльності офіцерів командного складу й органів морально-психологічного забезпечення та доводять свою ефективність. Дослідники наголошують на важливій ролі психотренінгових технологій у розвитку емоційної стійкості. Спеціально організовані тренінги, сервісні проекти, програми професійного розвитку і навчання лідерству можуть значно підвищити емоційну стійкість, надаючи можливість розвивати навички й зміцнювати впевненість у своїй здатності долати труднощі [3; 4].

Різноманітність тренінгових підходів, які базуються на концептуальних положеннях й напрямках психології, серед яких психоаналіз, гуманістична психологія, біхевіоризм та інші, свідчить про поширеність та розгалуженість тренінгу, його практичність, універсальність та перспективність.

Аналіз наукових розвідок у яких розкриваються психотренінгові методи різної спрямованості дає можливість констатувати, що найбільш широко сьогодні вони використовуються в межах інтегративного підходу.

Застосування інтегративних психотехнологій передбачає використання комплексу психотехнік, прийомів і методів, які базуються на принципах цілісності й використовують ресурсний потенціал особистості із метою інтеграції [5]. Спільною рисою усіх методів є розуміння людини як єдиного цілого й прагнення подолати фрагментарність свідомих чи несвідомих компонентів. Особливістю інтегративних психотехнологій є їх універсальність, що дозволяє використовувати їх для самоусвідомлення, психокорекції, підвищення рівня адаптованості, психорегуляції, саморозвитку, самоактуалізації й трансформації особистості [5].

Серед інтегративних методів найбільш ефективними вважаються методи тілесної та релаксаційної терапії (А. Лоуен, В. Райх, Т. Ханн та ін.), танцювально-рухової терапії (М. Вайтхаус, Г. Роф та ін.), релаксаційної психокорекції (Е. Джекобсон, І. Шульц та ін.), а також психокорекції на основі дихальних технік (С. Гроф, Л. Опп та ін.). Спільною рисою всіх інтегративних психотренінгів є наявність ігрового компонента тою чи іншою мірою [5].

Практичними інструментами для застосування інтегративних психотренінгових технологій з метою розвитку емоційної стійкості офіцерів НГУ можуть стати: психоедукація, самодіагностика, психодіагностика (спостереження, бесіда, тестування); психотехніки для розвитку емоційно-вольової саморегуляції; самопереконавання, аутогенне тренування; удосконалення психофізичної підготовки до подолання перешкод; ідеомоторне тренування й тренування із використанням елементів несподіванки, дефіциту часу, шуму та вогневих ефектів; тренінгові вправи для підвищення ефективності прийняття управлінських рішень; дихальні техніки, регулювання настрою; ситуаційні психорегуляторні вправи.

Розробка та впровадження комплексної програми тренінгу розвитку емоційної стійкості офіцерського складу НГУ у процесі професіоналізації, застосування інтегративних психотренінгових технологій може стати важливою складовою процесу професійно-психологічної підготовки, яка підвищить професійну майстерність офіцерів та їх особистісне зростання загалом.

Список літератури:

1. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій : метод. посіб. / О. М. Кокун, В. В. Клочков, В. М. Мороз, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська. Київ-Одеса : Фенікс, 2022. 128 с.
2. Корольчук М. С. Психофізіологія діяльності : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2009. 400 с.
3. Неурова А.Б. Сутність і структура емоційної стійкості фахівця з надзвичайних ситуацій. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, II(16), Issue: 33, 2014 С.111-114
4. Професійний психологічний теренінг військовослужбовців Національної гвардії України: посібник / О.С. Колесніченко, Я.В. Мацегора, І.І. Приходько та ін. Харків : НАНГУ, 2018. 206 с.
5. Тренінгові технології в навчанні та вихованні військовослужбовців. Навчально-методичний посібник. / Т. Грицевич, О. Капінус, Т. Мацевко, Л. Музичко, А. Неурова, А. Окаєвич, А. Романишин. Львів: НАСВ, 2019. - 405 с.
6. Окаєвич А.В. Формування емоційно-вольової стійкості майбутніх офіцерів збройних сил України як актуальна психолого-педагогічна проблема. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах 2020 р., № 71, Т. 2 173-176
7. Ягупов В. Військова психологія: підручник. Київ: Тандем, 2014. 656 с.

ПСИХОМЕТРИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ПРИ ВІДБОРІ ПЕРСОНАЛУ

Чепур О.О.

кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри психології та педагогіки
Національного університету «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

Шевчук В.В.

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології та педагогіки
Національного університету «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

Тесленко М.М.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології та педагогіки
Національного університету «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

Психометричні інструменти показують потенціал розвитку компетенцій як багатогранну конструкцію, схожу на піраміду. Розвиток компетентності базується на індивідуальних характеристиках, які накладаються на компетенції, навички та знання. Всі чотири компоненти вимірюються за різними шкалами (рис. 1.): наприклад, набуття знань є найпростішим. Впливати на особистісні характеристики та компетенції складніше, і вони вимірюються за допомогою психометрії, тобто тестів на здібності та опитувальників.

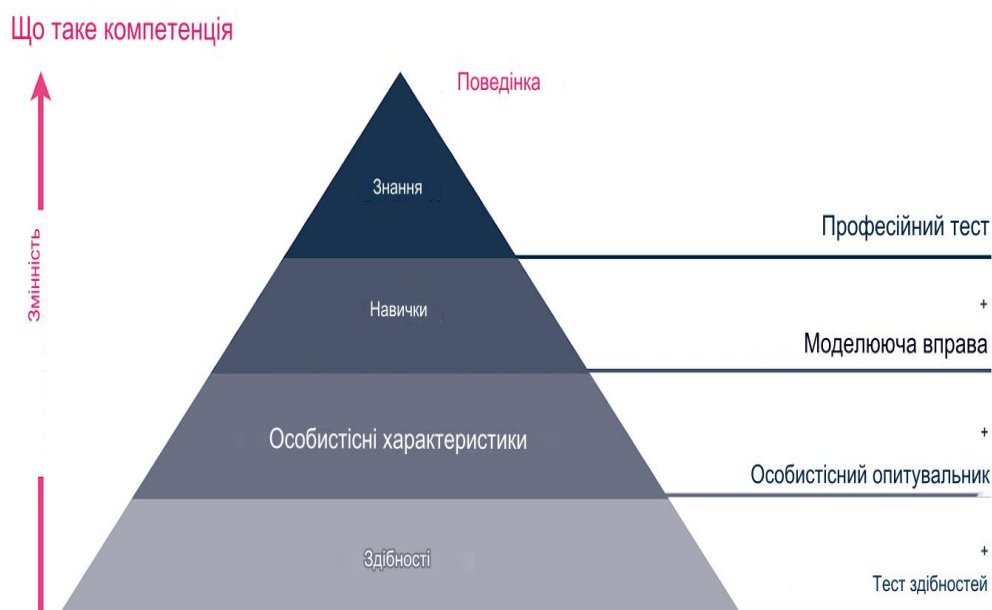

Рис. 1. Психометрична піраміда компетентностей

Чотири ключових моменти роблять інструмент психометричним:

1. стандартизувати зміст, проведення, підрахунок балів та інтерпретацію оцінювання. Результати оцінювання на основі анкетування завжди виражаються чисельно;

2. психометричні тести дають кількісні виміри, а це означає, що оцінка є об'єктивною;

3. рівність умов оцінювання для всіх учасників – забезпечуються не лише стандартні умови оцінювання, а й однакові критерії та однакові правила підрахунку результатів;

4. розрахунок базується на порівнянні із заздалегідь визначеними нормативними групами [3, с. 45].

Надійність і валідність – два важливі показники психометричних шкал.

Надійність – це точність і повторюваність результатів тестування. Це параметр, який показує, наскільки відрізняються результати при повторному проходженні тесту однією і тією ж людиною. Якщо тест або опитувальник надійний, результати будуть однаковими кожного разу. Мінімальний коефіцієнт надійності становить 0,7.

Ще один параметр, який вказує на якість тесту чи опитувальника – це валідність. Візьмемо приклад з оцінкою кандидата на посаду продавця меблів. Він пройшов тест на здатність обробляти вербальну інформацію. Припустимо, що він проходив тестування кілька разів і надійність інструменту не викликає сумнівів.

Але чи можемо ми бути впевнені, що результати тесту на лінгвістичні здібності можуть передбачити, наскільки успішним буде цей кандидат у продавці? Зробити це складно. Це і є валідність, тобто наскільки добре інструмент вимірює те, що важливо вимірювати – те, що визначає успіх в компанії і на посаді. Валідність пов'язана з правильністю вибору тесту чи опитувальника. Якщо тест не вимірює компетентності точно, він не вимірює те, що має вимірювати:

Надійний, але не валідний: вимірювання точне, тобто результати схожі при повторному вимірюванні, але вимірювання цього конкретного параметра не є релевантним для прогнозування успіху на посаді. Інструмент вимірює те, що не є критично важливим для роботи. Надійність і валідність – результати є високоточними і вимірюють саме те, що потрібно для прогнозування ефективності [2, с. 25].

Модель компетенцій Wave – одна з найповніших бібліотек компетенцій у світі, розроблена у 21 столітті та ідеально узгоджена з реаліями постіндустріальної економіки та світу VUCA. Вона описує всі можливі бізнес-ситуації, ролі та стандарти поведінки сучасного менеджера і містить лише ті компетенції, вплив яких на ефективність роботи статистично доведений і може бути надійно діагностований за допомогою психометрії.

Модель складається з чотирьох блоків (кластерів) і побудована ієрархічно: чотири кластери – 12 груп – 36 компетенцій – 108 показники.

Чотири кластери поглиблено описують особистість з точки зору компетенцій.

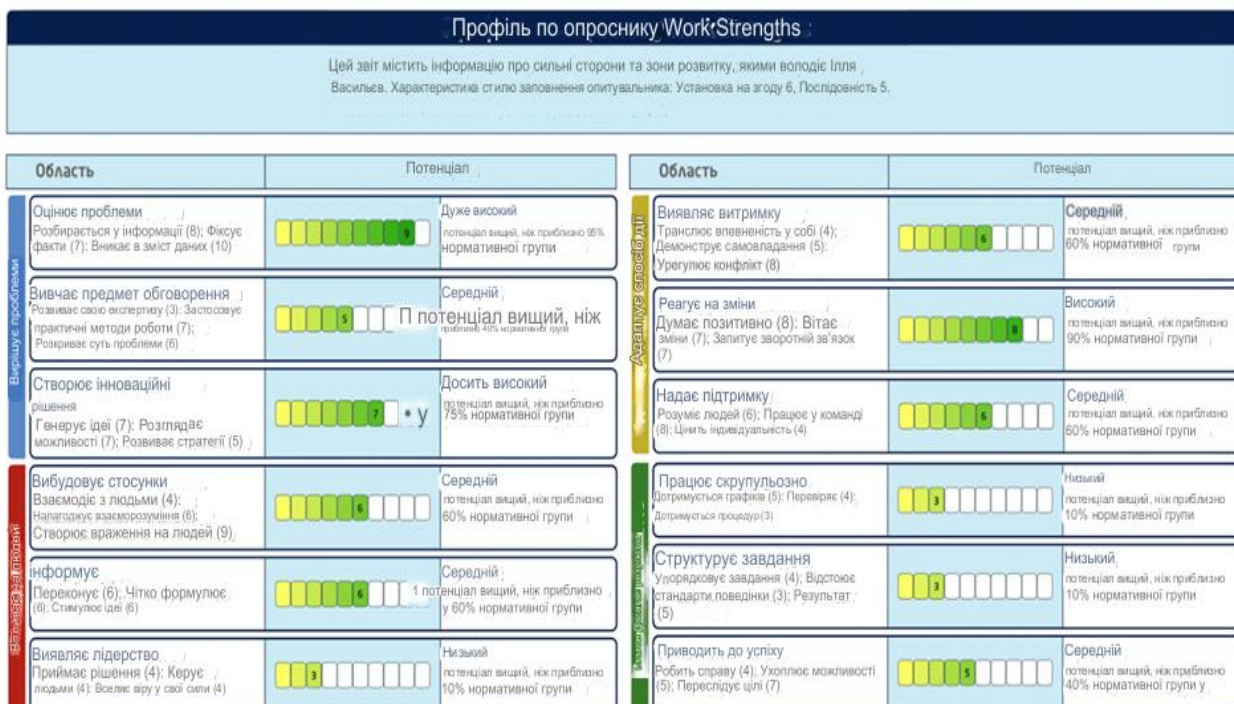
1. вирішувач проблем. Відповідає на питання про те, як людина мислить і розглядає проблеми. Якою мірою вона покладається на аналітичне мислення та роботу з даними, а якою – мислить у категоріях концепцій та стратегій?

2. вплив на людей На будь-якій роботі працівники повинні взаємодіяти з людьми і певним чином впливати на них: через комунікацію, наполегливе просування своєї позиції, лідерські якості тощо;

3. адаптація способу виконання роботи. Важливо звернути увагу на те, як кандидати та працівники ставляться до змін і як вони реагують на людей, які відрізняються від них;

4. результати. Подивіться, яка поведінка призводить до бажаних результатів. Чи покладаються вони на дисципліну та планування, чи досягають результатів завдяки енергії та мотивації.

В результаті оцінки опитувальником Work Strengths ми отримуємо психометричний профіль за 4 кластерами, у кожному з яких 3 групи компетенцій [1]:

Кожна із 36 компетенцій оцінюється за 10-бальною шкалою, де є дві додаткові шкали, які показують стиль заповнення опитувальника: наскільки учасник був критичний до себе й наскільки послідовно відповідав на питання. Ці шкали покажуть, чи можемо ми довіряти результатам опитувальника.

Оцінка співробітників – це визначення їхньої сильних сторін та зон зросту для прийняття кадрових рішень чи рішень за розвитком. Найповніший метод оцінки – асесмент-центр. Він побудований на симуляційних вправах: моделює робочі

ситуації, які потребують проявлення конкретних навичок. У рамках асесмент-центру часто також проводяться інтерв'ю за компетенціями.

Таким чином:

1. Психометричний профіль надає широкополю інформацію щодо потенціалу розвитку компетенцій, сильних сторін, зон розвитку та обмежень людини. Окрім того, він показує фактори, які мотивують цю людину, і відповідне для нього робоче середовище.

2. Можливість розділити зони розвитку від обмежень – важлива перевага психометричного опитувальника: коли ми чітко розуміємо, які компетенції у людини в зоні розвитку, а які – його обмеження, ми можемо визначити, інвестиції в розвиток яких саме компетенцій дадуть ефект, а з якими задачами вона не впорається.

3. Зони ризику серед сильних сторін людини – ще один аспект, який може показати психометричний профіль. Частіше за все, ми оцінюємо людину та бачимо верх айсбергу: виділяємо сильні сторони, тобто гарно розвинуті компетенції, на які людина спирається під час роботи. Але опитувальник може показати, як буде діяти людина в залежності від ситуації та середовища, в яких умовах з'явиться ризик того, що вона не зможе проявити свої навички.

4. Якщо порівняти вартість помилки під час найму та вартість психометричного опитувальника, можна сказати, що опитувальник – недорогий інструмент. Особливо, якщо враховувати об'єм та глибину інформації, яку він надає.

Список літератури

1. Коломбет Т. Психометричні інструменти у підборі персоналу та оцінці : веб-сайт. URL: <https://hurma.work/blog/psihometrichni-instrumenti-u-pidbori-personalu-ta-oczinczi/> (дата звернення: 12.09.2024).

2. Корольов Д. К. Психологічна оцінка персоналу. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 160 с.

3. Мазяр О. В., Фещук В.В. Основи психометрики. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2022. 110 с.

АДАПТАЦІЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ДО УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА РІШЕННЯ

Грушецький В.В.

Здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Херсонський національний технічний університет

Військова агресія та впровадження воєнного стану в Україні кардинально змінили підходи до публічного управління. Система, яка раніше функціонувала в умовах мирного часу, сьогодні змушена швидко адаптуватися до нових реалій, що вимагають оперативних і ефективних рішень для забезпечення національної безпеки, підтримки громадського порядку, та управління ресурсами в умовах постійної загрози. Адаптація системи публічного управління до умов воєнного стану є складним процесом, що потребує змін у законодавстві, перегляду управлінських практик та впровадження нових підходів для забезпечення стійкості держави та її інституцій.

Сучасна система публічного управління в Україні потребує інтеграції глобальних практик та адаптації до місцевих умов, особливо на тлі останніх політичних і економічних змін. Внутрішні виклики, такі як боротьба з корупцією, забезпечення прозорості державного управління та підвищення якості державних послуг, вимагають ефективного впровадження реформ, включно з децентралізацією та цифровізацією. Ці зусилля не лише сприяють подоланню поточних проблем, але й закладають підґрунтя для сталого розвитку в майбутньому. Враховуючи ці виклики та необхідність адаптації до глобальних тенденцій, наступний аналіз допоможе визначити, як Україна може оптимізувати свої стратегії в публічному управлінні та впровадити ефективні рішення для реагування на змінні умови.

Розглядаючи ключові внутрішні виклики та ініціативи в Україні, важливо звернути увагу на вплив глобальних тенденцій на стратегії публічного управління в усьому світі, що дозволить краще зрозуміти можливості для подальшого розвитку української моделі. Глобалізація, технологічний прогрес та зміни соціальних норм зумовлюють значні трансформації в публічному управлінні. Центральним елементом сучасного публічного управління є перехід від традиційного бюрократичного підходу до більш гнучких, відкритих і інтерактивних форм управління. Такі зміни включають децентралізацію влади, залучення громадськості до прийняття рішень та використання цифрових технологій для покращення управлінських процесів і забезпечення прозорості.

У цьому контексті розробка нової системи стратегічного управління, яка відповідає сучасним викликам воєнного часу, є важливим кроком у зміцненні національної безпеки. Основні інструменти, спрямовані на розвиток і підвищення ефективності публічного управління, включають фінансові,

соціальні та ринкові засоби стратегічного планування. Ці інструменти мають забезпечити гнучкість та адаптивність управлінських процесів, що є ключовими для ефективного реагування на швидкі зміни та виклики воєнного часу.

Ці зусилля підкреслюють необхідність інтеграції інноваційних підходів у стратегічне планування, що забезпечує ефективне виконання завдань в умовах надзвичайних ситуацій. Важливо зазначити, що здатність до швидкої адаптації та прозорість рішень у публічному управлінні стануть вирішальними для підтримки стабільності та розвитку держави під час і після воєнних дій.

Інновації в публічному управлінні також спрямовані на підвищення ефективності через використання різноманітних інструментів стратегічного планування, що дозволяють органам управління краще реагувати на швидкі соціальні та економічні зміни. Основна увага приділяється не лише вдосконаленню внутрішніх процесів, але й створенню механізмів для ефективної взаємодії з громадянами та приватним сектором. Такі стратегічні зусилля у публічному управлінні орієнтовані на інтеграцію сучасних технологій, що є ключовим фактором для підвищення доступності та ефективності управлінських процесів. Впровадження цифрових рішень, подібних до тих, що реалізовані в Естонії, може слугувати відмінним прикладом для інших країн, включаючи Україну. Це особливо важливо в контексті того, як цифровізація може радикально змінити традиційні підходи до управління, зробивши їх більш відкритими та прозорими.

Естонія, яка стала світовим лідером у сфері електронного урядування, демонструє значення цифровізації у публічному управлінні. Естонська модель базується на широкому впровадженні електронних послуг, що забезпечує прозорість діяльності державних органів і залучає громадян до управління через електронні платформи для голосування, подання заяв і отримання послуг. Україна може використати досвід Естонії для розробки власних ефективних рішень у контексті цифрової трансформації.

Іншим прикладом є Сінгапур, який ефективно застосовує технології великих даних та штучного інтелекту для оптимізації міського управління. Ці технології дозволяють уряду Сінгапуру проводити детальний аналіз даних для підвищення якості життя громадян, забезпечуючи високий рівень залучення та задоволення потреб населення. Україні слід розглянути можливість використання подібних технологій для покращення управління ресурсами та послугами.

На основі аналізу міжнародного досвіду, Україна може винести важливі уроки щодо необхідності адаптації управлінських структур до сучасних викликів. Це включає розробку і впровадження нових інструментів та підходів, які дозволяють підвищити ефективність управління та відповідати на потреби суспільства в умовах швидких змін [1].

Важливо також враховувати специфіку України, де сучасні виклики публічного управління набувають особливої гостроти під час воєнного стану, що радикально трансформує традиційні підходи до управління. Воєнний стан в Україні приніс безпрецедентні виклики для системи публічного управління, вимагаючи негайних змін та адаптації до нових реалій. Зокрема, значні зусилля

були спрямовані на зміцнення національної безпеки та стійкості державного управління в умовах конфлікту. Це включає в себе перерозподіл ресурсів, оптимізацію адміністративних процесів та впровадження систем швидкого реагування на змінені умови. Важлива роль цифрових технологій, які забезпечують ефективний збір і аналіз даних, критично необхідних для підтримки адекватних рішень у кризових умовах. Усі ці заходи вимагають нових підходів до управління, здатних не лише забезпечити виживання держави в екстремальних умовах, але й її стратегічний розвиток у майбутньому [2].

Так, адаптація системи публічного управління в умовах воєнного стану ставить перед органами влади низку нових викликів. По-перше, необхідно оперативно перебудовувати процеси прийняття рішень з урахуванням ситуаційної невизначеності та швидкозмінних умов. Це вимагає від уряду та місцевих органів влади гнучкості та здатності швидко реагувати на нові загрози, водночас забезпечуючи безперервність надання критично важливих послуг населенню.

По-друге, управлінські рішення під час воєнного стану потребують особливої уваги до питань забезпечення національної безпеки. Це включає як прямі військові заходи, так і заходи з підтримки економічної та соціальної стабільності, такі як управління стратегічними ресурсами, забезпечення функціонування критичної інфраструктури, та організація гуманітарної допомоги. Одним з ключових елементів є координація дій між різними рівнями влади, військовими структурами та громадськими організаціями, що дозволяє ефективно використовувати наявні ресурси та забезпечувати їх раціональний розподіл [3].

По-третє, необхідно переглянути законодавчу базу для її адаптації до умов воєнного стану. Зміни в законодавстві повинні враховувати специфіку управлінських процесів під час війни, зокрема щодо прав і обов'язків державних органів, громадян, та організацій. Також важливо забезпечити підзвітність та контроль за діями органів влади в умовах обмеження прав і свобод, що є необхідним в умовах воєнного стану.

Крім того, технологічні рішення відіграють важливу роль у підтримці ефективності управління. Використання цифрових технологій для моніторингу ситуації, збору та обробки даних, а також для координації дій між різними учасниками є необхідним для забезпечення швидкої і точної інформаційної підтримки управлінських рішень.

Адаптація системи публічного управління до умов воєнного стану є складним і багатогранним процесом, що вимагає комплексного підходу та координації на всіх рівнях. Важливими аспектами є оперативність, гнучкість та інтеграція нових технологій, що дозволяють забезпечити ефективне управління в умовах постійної загрози. Попри виклики, що постали перед Україною, адаптація публічного управління до умов війни демонструє здатність системи до трансформації і мобілізації ресурсів для захисту національних інтересів. Цей досвід може стати основою для подальшого розвитку та вдосконалення управлінських практик в умовах кризових ситуацій.

Список літератури:

1. Дояр Л. Швейцарська модель для нашої армії. Голос України. URL: <http://www.golos.com.ua/article/327247>
2. Країна, де воювати вмiє кожен. Ukrainian Military Pages. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2020/05/switzerland.html>
3. Сировой М. Подоляк: Ми пропонуємо швейцарську модель армії для України, це не означає Серія: Публічне управління і адміністрування, 2022 р., № 2 (76) 35 її скорочення. Ліга. Новини. URL: <https://news.liga.net/ua/politics/news/podolyakmy-predlagaem-shveytsarskuyu-model-armiidlya-ukrainy-eto-ne-znachit-ee-sokraschenie>

PROSPECTIVE DESIGNS OF AVIATION ENGINES

Savinova Anastasiia Oleksandrivna
PhD student at the National Aviation University

Aviation engines are a key component of modern aviation, and their development is directly related to the demands for increased efficiency, reduced fuel consumption, and decreased harmful emissions. Prospective engine designs are aimed at addressing these challenges.

The following are some current trends in the development of aviation engines:

- Increasing specific thrust and reducing engine weight;
- Enhancing fuel efficiency through the use of lighter and stronger materials;
- Reducing noise impact and atmospheric emissions.

The implementation of these trends has led to the rapid development of technical innovations in aviation engines, including the use of hydrogen fuel, cryogenic engines, electric and hybrid power plants, and engines with distributed propulsion systems.

Among the promising designs, special attention should be given to concepts such as the Open Rotor and engines with rear-mounted turbofan modules. The Open Rotor represents a promising configuration for turbofan engines (fig.1).

Fig. 1 Open Rotor [2]

Its primary feature is the absence of a nacelle, which allows for an increase in fan diameter, thereby increasing the bypass ratio and the mass flow of air through the fan. This higher bypass ratio directly contributes to reducing the specific fuel consumption. The Open Rotor design includes two sets of counter-rotating blade rows, which significantly improve the overall efficiency of the engine. The obvious advantages of the Open Rotor design include reduced specific fuel consumption, lower harmful emissions, and increased specific thrust. However, the main technical challenge for the Open Rotor is increased noise levels due to the absence of a nacelle, which in traditional engines helps reduce acoustic impact. To address this issue, complex

aerodynamic and acoustic blade designs are being developed, as well as active noise reduction systems [1].

The rear-mounted turbofan engine is an aviation gas turbine engine that offers the same advantages as the Open Rotor engine, but the presence of a nacelle significantly reduces noise – the main issue of the Open Rotor engine (fig.2).

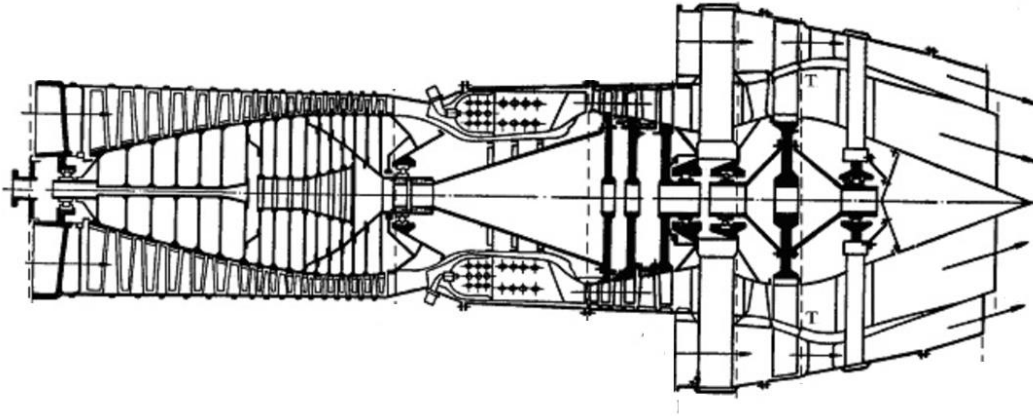

Fig. 2. Engine with rear-mounted turbofan modules

Placing the turbofan behind the main combustion chamber reduces the aircraft's drag, which improves aerodynamics and decreases fuel consumption. The fan, located in the rear part of the engine, generates less noise in the cabin and around the aircraft. This helps reduce the noise impact on passengers and the environment, which is especially important for commercial aviation. The rear-mounted turbofan configuration can reduce the overall size and weight of the engine, making it more compact and lighter without compromising efficiency. Additionally, sound-absorbing materials can be installed on the nacelle's surface, which allows significant absorption of acoustic waves at discrete frequencies. However, the nacelle increases drag [3].

Nevertheless, there are several challenges associated with this type of engine that need to be addressed. Temperature limitations: since the fan is located behind the turbine, it operates at higher temperatures than in traditional configurations. This requires the development of special materials that can withstand high thermal loads without reducing engine efficiency. Complexity of design: the rear-mounted fan requires a more complex cooling system and airflow management, which increases the complexity of design and maintenance. Integration issues: implementing such a configuration requires changes in the aircraft design, as the rear-mounted turbofan configuration demands a different arrangement of power elements and control systems.

Therefore, research aimed at improving the parameters and characteristics, as well as the design layout of the engine with a rear-mounted turbofan module, remains highly relevant.

Conclusions

Prospective designs of aviation engines continue to evolve towards increased efficiency, environmental safety, and performance. Current research is focused on integrating new materials, fuels, and technologies to achieve these goals.

The gas turbine engine with a rear-mounted turbofan module presents an interesting alternative to traditional engine designs. This configuration improves aerodynamics, reduces noise levels, and increases fuel efficiency; however, it also presents several technical challenges related to high temperatures and design complexity. The future development of such engines is tied to the use of new materials and the integration of electric technologies, making this concept highly promising for next-generation aircraft.

Reference

1. Clark, R. A., Perron, C., Tai, J. C., Airdo, B. J., & Mavris, D. N. (2023). Development of an Open Rotor Propulsion System Model and Power Management Strategy. In *AIAA Scitech 2023 Forum* (p. 0309).
2. Safran Open Rotor – The Next Engine Design Leap? <https://mentourpilot.com/safran-open-rotor-the-next-engine-design-leap/>
3. Терещенко Ю.М. Перспективи створення авіаційних двигунів нових схем / Ю.М. Терещенко, К.В. Дорошенко, Ю.Ю. Терещенко // Збірник наукових праць державного науково-дослідного інституту авіації. – 2017. – Вип.13(20). – С.109-114

ПРОБЛЕМАТИКА КЛАСИФІКАЦІЇ ЗАПИТІВ ДО ТЕХНІЧНОЇ ПІДТРИМКИ НА ПРИКЛАДІ ІНФОРМАЦІЙНО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНОГО ЦЕНТРУ УНІВЕРСИТЕТУ

Бойчук Тарас
аспірант

Мар'ян Слабінога

к.т.н., доцент
кафедра комп'ютерних систем і мереж
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

Класифікація запиту до технічної підтримки є важливою прикладною технічною задачею, оскільки саме на цьому етапі визначаються такі параметри як критичність запиту для роботи, тривалість виконання запиту, відповідальна за виконання запиту особа.

Особливо важливою ця проблема є в сервісах технічної підтримки, які є не продуктоорієнтованими, а забезпечують функціонування цифрової інфраструктури певної установи.

Інформаційно-обчислювальний центр Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу виконує (згідно діючого положення про підрозділ [1]):

- забезпечення сучасними комп'ютерними технологіями навчального процесу, наукових досліджень, бухгалтерського обліку;
- обслуговування програмно-технічного комплексу, що забезпечує функціонування комп'ютерної мережі університету та постійний безперебійний доступ до всесвітньої мережі Інтернет;
- технічне обслуговування та ремонт засобів комп'ютерної техніки;
- розроблення та підтримка програмного забезпечення для моніторингу і тестування знань студентів і абітурієнтів;
- розроблення та підтримка програмного забезпечення для опитування студентів, друку дипломів, рейтингування науково-педагогічних працівників.
- забезпечення постійного з'єднання університету з Єдиною державною електронною базою з питань освіти (ЄДЕБО), Державним реєстром академічних та соціальних стипендій.

Відповідно до цього, основні типи заявок на технічну підтримку, що надходять до ІОЦ ІФНТУНГ, можна класифікувати за наступними категоріями:

- 1) заявки, пов'язані зі справністю комп'ютерної техніки в підрозділах університету;

- 2) заявки, пов'язані з підключенням до мережі Інтернет в кампусі університету, зокрема реєстрація нових користувачів для доступу до мережі Інтернет із гуртожитків;
- 3) заявки, пов'язані із обслуговуванням техніки для друку, зокрема заміна картриджів принтерів;
- 4) заявки, пов'язані з організацією та облаштуванням нової інфраструктури (встановлення та налаштування мультимедійного обладнання в лекційних аудиторіях, налаштування та адміністрування комп'ютерів у комп'ютерних класах);
- 5) заявки, пов'язані з адмініструванням корпоративного простору Google Workspace - створення та видалення облікових записів, надання спеціальних прав доступу до сервісів, тощо;
- 6) заявки, пов'язані із системним адмініструванням веб-серверів та іншої інфраструктури, пов'язаної з використанням цифрових ресурсів - оновлення системи, створення віртуальних машин, менеджмент простору IP адрес та доменних імен, тощо.

При цьому, велика кількість заявок певних категорій (наприклад, пов'язаних із комп'ютерною технікою), вирішується на місці без технічного втручання, тоді як заявки, пов'язані із системним адмініструванням хоч і поступають набагато рідше, однак є набагато більш ресурсоемними.

Основним каналом зв'язку та прийому заявок є електронна пошта та Google Forms, однак це не дає можливості вести облік заявок, статистику, планувати час їх обробки, тощо.

Тому доцільним є розгортання системи керування та опрацювання заявок з подальшим аналізом інформації стосовно їх надходження та опрацювання. Крім того, корисним інструментом є попередня класифікація заявки до однієї з категорій, для автоматичного присвоєння заявки відповідному виконавцю. Такий підхід може бути реалізований двома шляхами:

- попереднім питанням до користувача щодо опрацювання заявок (існує ризик неправильної класифікації заявки самим користувачем, а також збільшується час заповнення форми);
- класифікація на основі алгоритмів штучного інтелекту та великих мовних моделей (існує ризик неправильної класифікації, однак він буде базуватися виключно на змісті тексту заявки).

Виходячи з цього, вирішення задачі попередньої класифікації заявок у технічну підтримку, підвищить ефективність процесу технічної підтримки та зменшить час на опрацювання заявок.

Список літератури:

1. Інформаційно-обчислювальний центр ІФНТУНГ – Режим доступу: <https://nung.edu.ua/department/informaciyno-obchislyvalniy-centr>

Scientific publications

MATERIALS

The III International Scientific and Practical Conference
«Innovative methods in education, science and business:
challenges and opportunities»

Antwerp, Brussels. 169 p.
(September 16-18, 2024)